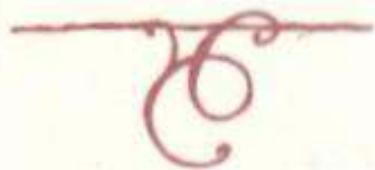

Поль Гольбахъ
кишенькове
БОГОСЛОВ'Я

Шоль Гольбах
кишенькове
богослов'я

ББК 86

2

Г63

«Карманное богословие» Поля Гольбаха (1723—1789) принадлежит к числу лучших произведений мировой атеистической литературы.

Как и другие французские просветители, Гольбах считал, что религия — плод невежества народов и следствие обмана со стороны духовенства. Этот упрощенный взгляд преодолен наукой. Но блестящая и остроумная критика религии, которая дана в «Карманном богословии», и по сей день сохраняет свою силу и значение.

С точки зрения здравого смысла Гольбах критикует учение католицизма. Однако, если на этом основании православный богослов или сектантский проповедник станет с высокомерием посматривать на своего католического собрата, ему можно и должно ответить: и о твоем учении эта книга рассказывает.

Гольбах П.

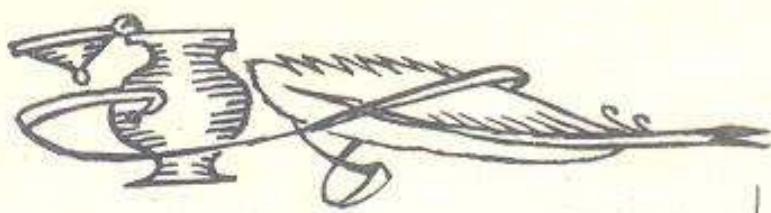
Г63 Кишенькове богослов'я. Переклад на українську мову.— К.: Політвидав України, 1980.— 192 с., іл.

Видатний французький філософ-матеріаліст XVIII століття Поль Гольбах у своїй публіцистичній книзі засобами гострої атеїстичної сатири викриває антинауковий характер основних понять християнського богослов'я, облудність його культу і обрядовості, зажерливість та аморальність служителів божих.

10509—147
Г ————— 81—80 0400000000
M201(04)—80

ББК86

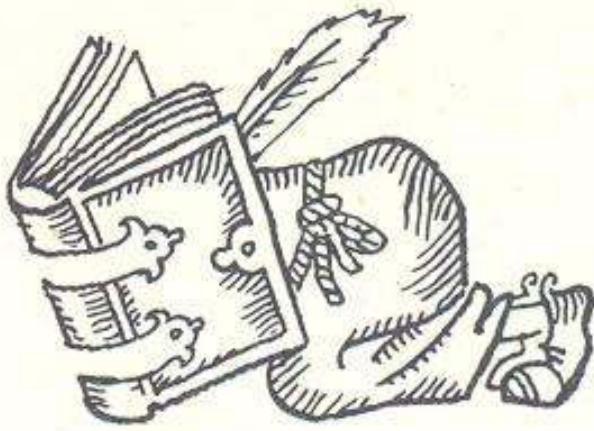
2

КИШЕНЬКОВЕ БОГОСЛОВ'Я

або
**КОРОТКИЙ
СЛОВНИК
християнської
релігії,
написаний
абатом
БЕРНЬЄ,-
ліценціатом
богослов'я**

ПЕРЕДМОВА

Г

снує безліч невеличких словників з усіх галузей знань, усіх мистецтв і навіть легковажних галузей життя. У нашому столітті багато робиться для того, щоб полегшити знання, зробити їх легко сприйнятними і доступними для найширших кіл. А втім, досі ніхто не пробував популяризувати богослов'я; хоча коли-не-коли й з'являлися короткі перекази богослов'я, воно не дуже виграло щодо ясності; навпаки, в цих посібниках богословські поняття ставали нібито ще більш заплутаними, а ті, хто

зробив богослов'я предметом свого найпильнішого вивчення, хто найбільше розумував над ним, виявляв до нього особливо гарячий інтерес, діставали з цих посібників надто мало для з'ясування та уточнення своїх ідей.

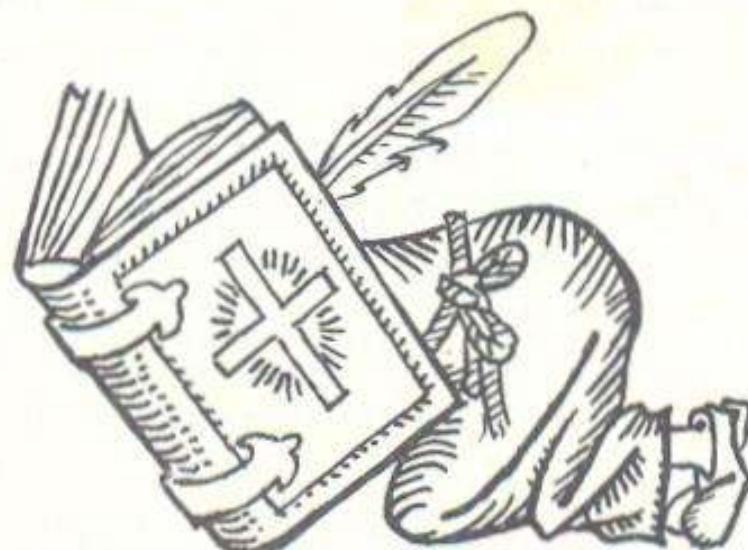
Щоб заповнити цю прогалину, ми випускаємо в світ книжку, яку слід розглядати як довідник з богослов'я або, коли хочете, як «Кишенськове богослов'я», де кожен може знайти відповідь на будь-яке питання з цієї важливої галузі. За допомогою нашого словничка і старий і малий, освічені й зовсім неписьменні, і навіть жінки матимуть змогу сміливо говорити про численні питання, що досі були оповиті туманом.

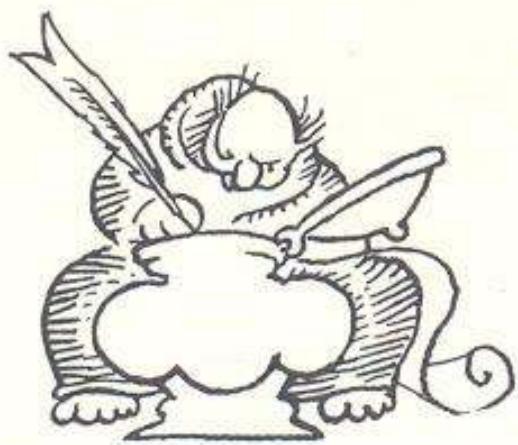
Тому сподіваємося, що наша праця, яка є лише спробою, буде прихильно зустрінута читачами і, що найважливіше, дістане схвалення з боку духовенства, котре знайде в ній міцне обґрунтування всіх своїх прав. Справді, якщо цей наш словничок чимось вигідно і відрізняється від усього, досі написаного з богослов'я, то це тісним взаємозв'язком усіх богословських питань. При найповерховішому ознайомленні кожен зможе пересвідчитися в тому, що істини богослов'я взаємно переплітаються; він побачить, що всі вони виходять від духовенства як від центра і до нього ж зрештою повертаються. Кожному стане зрозуміло, що всі частини ре-

лігії одна одну підтримують, так що ряд релігійних істин є нерозривно спаяним і єдиним. Одним словом, кожному неважко буде пересвідчитися, що релігію творять богослови і що вона має на увазі тільки їхні інтереси,— система, яка має воістину божественний характер, міцність якої ніщо в світі не здатне похитнути.

АБАТ БЕРНЬЄ,
ліценціат богослов'я¹

¹ Усі свої твори Гольбах змушений був писати анонімно. Звичайно він переправляв їх у Голландію, і там вони друкувалися або без імені, або під іменами: Мірабо, Берньє, покійного Фрере та ін. У «Кишеньковому богослов'ї» Гольбах виступає під іменем абата Берньє, ліценціата богослов'я.

ПОПЕРЕДНІ МІРКУВАННЯ

Ти зроби їх володарями
всієї землі

(Псалом 44, ст. 17).

Ч

сяка праця має оплачуватися.

Закони справедливості вимагають, щоб в кожній державі громадяни винагороджувалися чи каралися відповідно до того блага чи зла, яке чинять вони своїм співгромадянам. Інтереси суспільства приписують, щоб найбільш корисним його членам виявлялася найбільша увага, щоб до некорисних членів ставилися з презирством, а небезпечні зустрічали ненависть і покарання. На цих незаперечних принципах мають базуватися наші судження. Високі посади, прерогативи, почесті, матеріальні блага є нагородами, які від суспільства або його представників одер-

жують найбільш заслужені чи найбільш потрібні йому особи. Якби суспільство діяло в цьому відношенні неправильно, якби воно знаками своєї вдячності обдаровувало осіб недостойних, некорисних і небезпечних, воно завдавало б шкоди самому собі, і джерело його безглаздої поведінки, безперечно, довелося б шукати в якісь помилковій думці чи упередженні.

Ці принципи ні в кого не викликають заперечення. Їх додержуються всі держави, які, надаючи декому привілеї, тим самим ніби визнають, що самі мають від них користь або принаймні сподіваються на неї. Усі держави вшановують своїх вінценосців, наділяють їх більш чи менш широкими повноваженнями, дозволяють їм мати різного характеру доходи, тому що вбачають у них джерела національного благоденства і прагнуть відшкодувати їм турботи по управлінню. Вони ставлять у почесне становище дворянство, оскільки вбачають у ньому опору держави і найбільш освічену верству, здатну керувати і допомагати государю у справах управління. Нарешті, держави виявляють глибоку пошану до духовенства, з повною підставою вбачаючи в ньому богообраний стан людей, покликаних вести інших по шляху спасіння, що є найпалкішим прагненням усіх народів, досить розумних, щоб віддати перевагу вічним і неминущим благам над тлінними благами цього світу, який є не що інше, як перехідний ступінь до життя незмірно більш високого.

Релігія — один з наймогутніших рушіїв людства. Хибні віровчення, породжені обманом, поділяють з істинною релігією, що походить від бога, право дійово і глибоко впливати на розум людей. Схиляючись перед завжди незагненим

божеством, метаючись між страхами й надіями, одне слово, будучи релігійними, всі народи землі дивилися на священнослужителів як на людей, без духовної допомоги яких вони не зможуть обйтися. Через це духовенство повсюдно посіло перше місце в державі, дістало право розпоряджатися іншими, завоювало собі найбільші почесті, надбало величезні багатства, піднесло свою владу навіть над владою государів, які у всі часи змушенні були схилятися перед служителями невідомих сил, що користувалися безмежним довір'ям народів.

Майже завжди і скрізь священнослужителі були володарями государів. Влада останніх не тільки не поширювалася на служителів неба, вона змушенна була поступатися перед ними. Священнослужителі користувалися високим становищем, загальним преклонінням, безкарністю. Часто вони виправдували своєї беззаконня божою волею, їм же під владою. Словом, небо і земля однаково мали виявляти їм послух, і государі могли скористатися наданою їм владою лише в тому разі, коли вони підкорялися більш могутній владі служителів богів.

Служителі хибних віровчен, поширених по всій землі, користуються, таким чином, такою самою необмеженою владою, як і служителі істинної релігії. Народи охоче приймають на віру все, що має вигляд чудесного або виходить від божества. Вони сміливо довіряють своєму духовенству, яке повсюдно звикло володіти їхнім розумом і підкорятися собі їхні судження. Тому немає нічого дивного, що по всіх усюдах духовенству належать найширші привілеї, невичерпні багатства, величезний авторитет і, нарешті, можливість безкарно творити зло. Ми

бачимо, що у всіх країнах духовенство запропонує обряди й церемонії, які часто вражають своїм безглуздям і навіть жорстокістю, ми бачимо, як воно задля своєї вигоди використовує ряд вигадок, які народ за його вказівкою вважає божественими. Майже у всіх країнах жерці приносили в жертву людей. Необхідно було зробити богів страшними, щоб їхніх служителів більше поважали і щедріше винагороджували. Жерці насаджували релігійні обряди, вигідні для їхнього користолюбства і пристрастей. Нарешті, вони привселяють чинили злочини, які обдуриений ними народ не тільки не засуджував, а навіть схвалював, вважаючи, що небо буде до нього тим милостивішим, чим злочинніше буде його духовенство.

Фінікійський Молох вимагав, щоб йому приносили в жертву дітей. Такі ж жертви приносили йому в Карфагені. Богиню Тавріди умилостивляли кров'ю чужоземців. Бог мексіканців вимагав тисяч людських життів. Кельтські друїди приносили в жертву своїх полонеників. Богу Магомета було до вподоби, щоб його релігію поширювали вогнем і мечем, і тому він вимагав заклання цілих народів. Нарешті, служителі живого бога знищили для його умилостивлення більше людей, ніж усі інші жерці разом.

Дійсно, те, що в хибних віровченнях є злочинним зловживанням,— законне і святе в релігії істинній. Безперечно, що бог, якому ми поклоняємося, більш великий, ніж невірні боги язичників, і має завдавати не менше страху, аніж вони. Його жерці повинні бути не менше шановані і не менше винагороджувані. І справді, ми бачимо, що служителі Єгови не копирвались у нутрощах якоїсь жалюгідної жертви —

людини чи тварини,— а зразу винищували мечем цілі міста, армії, народи во славу істинного божества. Це, безсумнівно, робилося з метою довести його зверхність і прищепити нам благоговіння перед його служителями. Тому ми не повинні ставити служителям бога в провину ці нескінчені жертви — ні, з їхньої поведінки ми повинні черпати високу ідею про нашого бога. Не засуджувати, а славословити повинні ми ці святі переслідування, ці святі розправи, ці нечувані страти, які упередженим людям здаються лиходійством і злочином; нам слід захоплюватися тими високими уявленнями, які вони дають нам про нашого бога. Ми повинні подвоїти свою віданість його служителям, котрі вчать нас осягати його велич і чинять во славу його такі подвиги. Щоправда, інколи непокірливе людство ладне обуритися діяннями, які суперечать природі й розуму, але ж відомо, що природа зіпсована, а розум нас обманює. Нам досить однієї віри, а щодо віри, то правда завжди на боці духовенства.

Отже, на дії нашого духовенства ми повинні дивитися очима віри, і тоді ми визнаємо його поведінку завжди бездоганною, а те, що нам здається злочинним і безглуздим, постає з глибокої мудрості та благої політики і заслуговує схвалення з боку божества, яке про все судить інакше, ніж недосконалі смертні. Одне слово, міцна віра виправдує в наших очах усі вчинки духовенства.

Тому неважко зняти з наших священиків і єпископів звинувачення у всіх вигаданих злочинах, які їм приписують суєтні і поверхові люди чи нечестивці, позбавлені віри. Їх часто звинувачують у безмірному честолюбстві; з обу-

ренням говорять про підступи духовенства проти світської влади; обурюються гординою жерців, що претендують на право розпоряджатися государями, скидати їх, позбавляти їх корони. Але, власне кажучи, що може бути законніше від цього? Хіба государи нарівні з їхніми підданими не підлеглі церкві? Хіба представники народів не повинні поступатися перед представниками бога? Хто може заперечувати право тих, чиї повноваження одержані від всевишнього?

Тому в очах віруючого християнина всі домування духовенства виправдані щонайбільше. Немає нічого злочиннішого, ніж протидія священнослужителям; немає більшого нахабства, ніж прагнення зрівнятися з ними; немає нічого легковажнішого, ніж спроба судити їх чи підкорити ці божественні особи людським законам. Священнослужителі підлягають лише божому суду, а оскільки цей суд вони вершать самі, то звідси випливає, що священики можуть підкорятися тільки священикам.

Із свідчень деяких мандрівників ми знаємо, що на гвінейському узбережжі царі перед прийняттям свого сану мають підлягати певній священній церемонії, без якої піддані не визнали б їхньої влади. Государ лягає на землю, а жрець стає йому на живіт і ставить ногу на горло, примушуючи його заприсягти в непохитній послушності духовенству. Якщо жрець жалюгідного фетиша володіє таким почесним правом, то якою ж має бути влада вищого священнослужителя християн, що є намісником Христа на землі, представником вселенського бога, заступником царя царів?!

Кожен, хто відчуває велич свого бога, повинен відчувати і велич його служителів. Зневага

до останніх рівнозначна запереченню буття божого; хто не кориться представникам монарха, той бунтівник проти монаршої влади. Таким чином, ясно, що на світі немає нікого вище, ніж священнослужитель, чернець, капуцин, і що вищі духовні особи стоять над усіма смертними. Сільський священик — завжди перша людина в своїй парафії, а папа, безперечно, — перша людина на всій землі.

Єдине, чого ми потребуємо, — це спасіння. В цей світ ми послані лише для того, щоб домугатися спасіння «зі страхом і трепетом»: ми повинні боятися бoga і тремтіти перед його служителями. Вони господарі неба, у них ключі до нього, лише вони знають до нього дорогу. Звідси неминуче випливає, що ми повинні коритися їм більше, ніж земними государями, влада яких поширюється тільки на плоть, тоді як влада духовенства виходить далеко за межі цього життя. Мало того. Якщо самі государі прагнуть до спасіння — а вони повинні прагнути до нього! — то їм найліпше сліпо звіритися духовним наставникам і керівникам, тому що тільки вони можуть дати вічне блаженство тим, хто прислуховується до їх настанов. Звідси виходить, що государі, які не виконують вимог духовенства, виявляють маловір'я і своїм прикладом можуть погубити віру своїх підданих. Але оскільки без віри не можна заслужити спасіння, яке є єдиною потребою, то звідси висновок, що духовенству належить вирішувати, що зробити з непокірними государями. Часто воно визнає, що *oportet unum mori pro populo* (одному слід померти за весь народ) — теорія, дуже неприємна для государів, дуже шкідлива для суспільства, але, на думку єзуїтів, жодного

разу не засуджену папою, дуже вигідна для церкви.

Отже, ми бачимо, що государі в своїх же інтересах повинні підкорятися духовенству. Влада государів на землі має лише одну мету — процвітання церкви. Держава не може благоденствувати, якщо духовенство невдоволене. Як відомо, від священиків залежить вічне блаженство, яке й государів має цікавити значно більше, ніж земне щастя. Тому їхня влада повинна бути підпорядкована владі священнослужителів, бо тільки вони знають, які шляхи ведуть до небесної слави. Государ мусить бути лише виконавцем волі духовенства — носієм божественної волі. Отже, государ тільки тоді вірний своєму обов'язку і має право на послух, коли він кориться богові, тобто його духовенству. Коли духовенство вважає це необхідним для блага релігії, государ повинен мучити, переслідувати, засилювати і спалювати всіх тих своїх підданих, які нічого не роблять для свого спасіння, які збилися з путі істинної чи можуть збити з неї інших.

Справді, все дозволено для спасіння людей. Цілком законно занапастити тіло, щоб дати блаженство душі; християнській політиці надзвичайно велику користь приносить винищення негідників, що ставлять перешкоди святым намірам духовенства. Ми не тільки не повинні дорікати йому за жорстокості заради спасіння, що нерідко чиняться ним для благих впливів на душі,— ми повинні дозволити йому подвоїти їх, коли це можливо, чи принаймні подовжити муки, яким воно пітдає нечестивих; це, безпereчно, наблизить до їхнього серця релігію, яку їм проповідують. Той, хто винайшов би спосіб подовжити і посилити катування єретиків,

зробив би, безсумнівно, велику послугу їхнім душам і заслужив би подяку церкви і її служителів.

Таким чином, добрий християнин повинен не тільки не засуджувати ті суворі заходи, які священнослужителі — особисто чи за допомогою світської влади, тобто государів, службових осіб і катів, — вживають щодо тих, кого вони намагаються ввести в лоно церкви, але і всіляко допомагати їм у їхній добрій справі і вимудрувати нові засоби, які скоріше приводять до викорінювання хибних думок і до спасіння людських душ.

Тому нехай облишать докоряти церкви за її переслідування, заслання, тюрми, катування й вогнища! Навпаки, пошкодуймо, що всі ці святі кари, застосовані стільки віків, не принесли бажаних результатів. Спробуймо знайти вірніші способи викорінювання єресей і, головне, не будемо ніколи удаватися до м'якості чи до жалюгідної терпимості, котра якщо й відповідає гуманності, проте несумісна ні з духом церкви, ні з істинно християнською побожністю, ні з умонастроєм грізного бога, ні з вдачею священнослужителів, які, щоб заслужити нашу повагу і наші почесті, повинні бути ще грізнішими і невблаганнішими, ніж божество.

Так само мало обґрунтовані докори, що роблять нечестивці служителям господа за їхні настільки цікаві, наскільки й священні суперечки, які найчастіше є причинами заворушень, чвар, переслідувань, релігійних війн і революцій на землі. Невже ці сліпці не розуміють, що війовнича церква не може не воювати? Якби вони мали віру, вони зрозуміли б, що всеблаге провидіння прагне спасти свої творіння, що

страждання й бідування — це вірні шляхи до спасіння, що спокій і благоденство послужили б причиною небезпечної байдужості народів до церкви та її служителів, що християнам корисно жити в злиднях і в сльозах, що церква зацікавлена в тому, щоб її священики гризлися один з одним, щоб її прихильники не припиняли чвар, щоб народи нещаствам на цьому світі купували собі щастя на тому. Все це цілком ясно для тих, хто сподобився щастя мати живу віру. Нішо так не сприяє усвідомленню цього, як нескінчені суперечки богословів, які, здійснюючи задуми провидіння, вселяють у нас надію на те, що вони до скону віків будуть гризтися й зіштовхувати лобами своїх послідовників.

Не слід, як це часто роблять, звинувачувати священнослужителів у зажерливості й користолюбстві. Навпаки, ми повинні бути щиро вдячні людям, які піклуються про нас, беруть на себе турботи про наше майно, часто набуте бого противним способом, звільняють нас від багатств, які всіляко перешкоджають нашому спасінню. Церква обдирає народи, щоб вони могли спастися; вона вкидає їх у злидні, щоб відвернути їхню увагу від землі та її скороминучих благ і привернути до тих вічних благ, які їх чекають у раю, коли вони виявляють покору і щедрість щодо свого духовенства.

Що стосується ворожості до науки, в чому звинувачують церкву, то цю ворожість рішуче приписує святе письмо. Наука прищепила б зарозумілість мирянам, тобто зробила б їх зухвалими і не досить покірними духовним наставникам. Християнам слід перебувати у вічному

дитинстві; все життя вони повинні залишатися під опікою своїх священиків, які бажають їм тільки блага. З усіх наук потрібна тільки одна — наука про спасіння. Щоб засвоїти її, достатньо дати згоду на керівництво собою. Що сталося б з церквою, якби люди надумалися мислити?

Скільки неоцінених благ принесло людству богослов'я! Святі жерці тільки те й роблять, що за інших думають про вічні істини. Невпинно напружуючи свій мозок, вони знаходять ідеї, без яких народи жили б у мороці неуцтва. За допомогою силогізмів вони назавжди гасять небезпечний здоровий глузд, збивають з пантелику логіку, закривають уста розуму, який ніколи не повинен втрутатися у справи церкви. Завдяки богослов'ю навіть жінки можуть брати участь у релігійних суперечках, і народ має точне уявлення про істини, необхідні для спасіння.

Ще звинувачують духовенство в тому, що воно перекручує мораль, перетворює її в ряд обрядів і церемоній, що воно само її зневажає і людям не подає. Але ж духовенство зовсім не потребує людської моралі, що надто часто буває несумісною з мораллю божественною і надприродною. Чи ж можна порівнювати християнські чесноти, яким нас навчає наше духовенство, з тим жалюгідним і нікчемним добroчестям, що має на меті лише благоденство суспільства? Хіба суспільство може досягти щастя на землі? Чи не краще йому мати віру, що підкоряє його духовенству, надію, що допомагає переносити лихо, якого йому завдають, і любов до близького, яку так уміло використовує

в своїх інтересах церква. Чи не досить для спасіння бути смиренним, тобто до кінця слухняним, бути благочестивим, тобто всією душою відданим усім примхам церкви, у всьому отримуватися її вказівок і, нарешті, обстоювати її постанови, жодного слова не розуміючи в них. Суспільне добrocестя годиться тільки для язичників, християнам воно не потрібне і навіть шкідливе. Для спасіння вони потребують лише моралі свого духовенства чи його казуїстів, які значно краще філософів знають, що потрібно для спасіння. Християнські чесноти, євангельська мораль, благочестиві обряди і церемонії — все це дуже вигідно церкві, тимчасом як людське, чи мирське, добrocестя не приносить їй ніякої користі і часто суперечить її намірам.

Хто ж буде через це настільки невдачний чи сліпий, щоб не визнати тієї величезної користі, яку суспільство одержує від нескінченних проповідей і вічно повторюваних настанов святих начотчиків, чий важкий обов'язок полягає в тому, щоб без кінця втovкмачувати нам євангельські істини, незрозумілі людям через їхнє маловір'я. Близько вісімнадцяти віків слухають народи цю проповідь, і ми маємо всі підстави гадати, що вона триватиме ще довго. Коли нам скажуть, що, незважаючи на неймовірні старання наших священиків і святих ченців, не помітно ніякого поліпшення, ми відповімо, що факт цей явно свідчить про провидіння, яке піклується про своє духовенство і розуміє, що якби людство виправилося, якби воно ввело у себе більш розумні закони, чесніше виховання, зрозумілішу мораль, мудрішу політику, то воно могло б обходитися без священиків. Провидіння потурбувалося про те, щоб люди й далі

залишалися дурними, а їхні духовні наставники мали завжди задоволення проповідувати їм і одержувати плату за свої безконечні повчання.

Завдяки нашій святій релігії світська політика і мирська мораль перебувають у повній зневазі. Перша звелася до того, щоб бути в злагоді з духовенством, друга — до того, щоб виконувати всі обряди, які воно приписує. Цього, безперечно, досить, щоб релігія процвітала і церква благоденstвуvala. У наш час вся політика зводиться до потурання пожадливості духовенства, а вся мораль — до покірності йому.

Якби люди одного чудового дня серйозно замислилися над політикою чи людською мораллю, вони могли б легко обйтися без релігії та її прислужників. Але що сталося б з народами без релігії й духовенства? Безсумнівно, вони були б приречені на загибель — вони позбулися б жертвоприношень, монастирів, покутувань, сповідей, святих дарів, усіх цих важливих обрядів і цікавих церемоній, благодійного впливу яких ми зазнаємо протягом стількох віків і які так уміло підкоряють людей їхнім священикам. Якби людство прийшло до переконання, що потрібно бути добрим, гуманним, милостивим, справедливим, то припинилися б розбрati, нетерпимість, релігійна ворожнеча, переслідування, крикливство, конче необхідні для підтримання влади церкви. Якби государи зрозуміли, що їм корисно, щоб їхні піддані жили в злагоді, що здоровий глузd і справедливість вимагають надання всім свободи думки, аби кожний поводився як чесна людина й добрий громадянин; якби ці государи замість катехізиса предметом

викладання зробили людську, всім зрозумілу мораль, навіщо потрібні були б богословські дебати, собори, канони, символи віри, папські булли, яких, однак, так потребує релігія і які такі зручні для збудження заворушень у державах? Якби, зрештою, розумні істоти стали зважати на розум — що так мудро заборонило духовенство,— то що сталося б з вірою, без якої, як ми знаємо, не можна спастися?

Усе це нам доводить, що церква анітрохи не потребує людської і розумної моралі, яку багато хто так легковажно протиставляє моралі божественній і євангельській, адже вона могла б спричинити загибель релігії та духовенства, без яких ніяк не можна обйтися. Якби государі зважали на розум, справедливість, суєтні інтереси земної політики, то вони видавали б мудрі закони, будували б на розумних засадах виховання своїх підданих та здобули б любов своїх народів. За існуючих обставин государям, ворогам ідолопоклонства, не доводиться брати на себе такі тяготи. Ім достатньо бути набожними чи покірними духовенству, яке тільки одне має право на народну любов, щоб усе йшло як найкраще. Світській владі лише тоді загрожує небезпека, коли церква має підстави бути невдоволеною; в такому разі, як відомо, світська влада перестає бути законною.

Щодо релігійної моралі підданих — єдиної, в якій зацікавлена церква,— то про неї не перестануть піклуватися священики; вони будуть сповідати, відпускати гріхи, служити обідні, підносити святі дари і прощати умираючим всі їхні злочини, аби ті були досить щедрі по відношенню до духовенства. Що може нас вабити більше, ніж рай? Ключі від нього у духовенст-

ва, і тому цілком достатньо священицької моралі — будь-яка інша даремна і навіть шкідлива: вона поклала б край відпущенням гріхів, індульгенціям, спокутуванням, суворим заходам, пожертвуванням на користь церкви — власне, всьому тому, що сприяє могутності духовенства і славі божій.

Нам можуть зауважити, що священнослужителі часто самі зневажають ті чесноти, які проповідують іншим, що нерідко ми бачимо, як високі духовні особи — священики або ченці — ведуть розпусне життя і погрузли в пороках, які засуджуються християнською мораллю,— словом, аніскільки не зважають на свої власні настанови. На це я відповім: 1) що не справа мирян судити своїх священиків, які відповідають за свою поведінку лише перед самими собою; 2) що християнин не повинен помічати поганих вчинків свого духовенства і 3) що священик, який учиняє, на наш погляд, злочин, часто насправді творить добро, і ми це зрозуміли б, якби сильніше вірили. Якщо, наприклад, чернець залишає сандалі на порозі у жінки (як це буває в Іспанії), її чоловік повинен думати, що чернець трудиться заради спасіння його дружини; якщо він застає їх на місці злочину, він мусить дякувати господу за дароване йому випробування чи прикрість через посередництво одного з божих служителів, який таким чином робить йому велику послугу. А втім, якщо навіть — що неможливо — священики не завжди поводять себе морально, треба керуватися їхніми проповідями, а не їхніми справами. Слід виявляти поблажливість до людей, які, подібно до всіх інших, зроблені з кісток і плоті. Бог інколи дозволяє їм низько впасти, щоб навчити

мирян не довірятися своїм силам, коли навіть священики можуть согрішити¹.

Одне слово, пов'язка віри повинна завжди заважати нам бачити пороки духовенства; плащ любові повинен їх прикривати. Жоден християнин, наділений цими двома неодмінними предметами, не знайде нічого ганебного у поведінці священнослужителів. Людина, що не поважає служителів господа, незабаром стає нечестивцем. Зневажати духовенство — значить зневажати церкву; зневажати церкву — значить зневажати релігію; зневажати релігію — значить зневажати бога, її творця. Звідси я роблю висновок, що зневажати священнослужителів — значить бути невіруючим, бути безбожником чи — що ще гірше — філософом.

Ясно, що той, хто так думає про духовенство, не може бути людиною моральною, доброочесною, не може бути хорошим громадянином, хорошим батьком, хорошим чоловіком, хорошим солдатом, хорошим суддею, хорошим лікарем і т. ін. і що його треба спалити, щоб він не заражав інших своїм напрямом думок.

¹ У всі часи і в усіх країнах священнослужителі користувалися божественным і природним правом — правом розпутничати; християнське духовенство цілком відверто здійснює це право в Іспанії, у Португалії, в Італії і скрізь, де церква користується належною пошаною, тобто де народи мають сильну віру. Безперечно, це право вони значно більше заслужили, ніж язичницькі жерці, які його часто здійснювали. У Вавілоні всі жінки зобов'язані були один раз за життя з'явитися до храму ассирійської Венери для проституювання. Великий жрець Калькутти має право на першу ніч з дружиною свого государя. Щоб освячувати шлюби, наші священики повинні були б мати право першої ночі з дружинами мирян чи принаймні пафіяльні священики — одержувати десятину від дівчат своєї парафії.

Цих загальних міркувань достатньо, щоб ми усвідомили, як багато чим ми зобов'язані духовенству. Коротко резюмую. Законному честолюбству священнослужителів ми зобов'язані нескінченими суперечками між світською і духовною владою, що протягом стількох віків на благо наших душ роздирали держави, викривляли розумну політику і робили уряди слабкими й хиткими. Союзу духовенства із світською владою багато народів зобов'язані деспотизмом, переслідуваннями, святыми розправами, які заради вяшої слави божої перетворювали на пустелі квітучі краї. Святым усобицям священнослужителів ми зобов'язані єресями й переслідуваннями єретиків; єресям ми зобов'язані святою інквізицією, її вогнищами й тортурами, її засланнями, ув'язненнями, буллами і т. ін., що, як відомо, виліковують від усяких помилок і не дають їм поширюватися. Святому завзяттю духовенства ми зобов'язані переворотами, повстаннями, релігійними війнами, царевбивствами та іншими повчальними видовищами, якими релігія протягом вісімнадцяти століть розважає свої милі чада. Святому користолюбству духовенства народи зобов'язані блаженним убоztвом і спасенним відчаєм, які у всіх країнах, де духовенство сильне, душать торгівлю і промисловість. Похвальній ворожості релігії до науки ми зобов'язані мізерним прогресом у галузі світського знання і величезним прогресом у галузі богослов'я. Наскрізь божественній моралі духовенства ми зобов'язані святым неуцтвом щодо людської моралі, про яку найкраще забути. Духовним казуїстам ми зобов'язані тією чудовою і добре обдуманою мораллю, за допомогою якої так легко подружитися з господом. Нарешті,

самим порокам священнослужителів, їх святым витівкам ми зобов'язані випробуваннями, що ведуть нас до спасіння.

Додайте до всього цього палкі молитви, богоугодні установи і гідне подиву виховання, незаперечний вплив яких людство протягом стількох віків відчуває на собі, і ви, брати мої, змушені будете визнати, що маєте покласти свою душу за тих, хто так піклується про нас на цьому світі і, цілком імовірно, згодом дасть нам вічне щастя замість того, якого нас позбавляли на землі.

Тому нехай кожний християнин перейметься якнайбільшою пошаною до служителів господа; нехай він усвідомить, як багато чим він їм завдячує; нехай государі посадять їх на престол поруч з собою, а ще краще — поступляться їм місцем як найбільш достойним; нехай духовенство панує однаково над государями і їхніми підданими; нехай воля священнослужителів, наділених необмеженою владою, беззаперечно приймається покірними народами. Духовенство не може зловживати своєю владою — влада в його руках завжди сприятиме благоденству церкви, яка довіку буде тотожна духовенству.

Справді, усвідомимо, дорогі брати, те, що церква, релігія, божество — різні слова на позначення духовенства в його різних аспектах. Церква — це колективна назва сукупності наших духовних наставників; релігія — це система думок і поведінки, винайдена цими наставниками для більш упевненого керівництва нами. Завдяки богослов'ю само божество стало тотожним духовенству: воно існує тільки в його голові, говорить тільки його вустами, незмінно надихає його і ніколи його не зрикається.

Звідси нам повинно бути ясно, що немає на світі нічого священнішого, ніж духовенство. Воно утворює церкву; церква установлює культ і релігію; релігія — це витвір церкви, поза якою немає місця богові і духу божому. Через ці незаперечні істини, від яких не може відмахнутися найзухваліша невіра, права духовенства — воїстину божественні права, тому що вони виходять від бога. Інтереси духовенства — це інтереси самого божества. Права, інтереси і справи духовенства не можна відділити від прав, інтересів і справ всевишнього, який пробуває в духовенстві, як душа пробуває в тілі і відчуває всі впливи на це тіло. Одне слово, бог, релігія і церква тотожні духовенству. З цієї трійці складається єдина істота, яку називають духовенством.

Уточнюючи й спрощуючи таким чином ваші ідеї, ви, мої дорогі брати, ясно усвідомите, що являє собою система релігії. Ви зрозумієте, що культ є шанування, яке духовенство вважає за потрібне покласти на народи, що догмати є не що інше, як думки того ж таки духовенства; що богослов'я є послідовний виклад цих думок, що суперечки священнослужителів про догмати породжуються дисгармонією, яка постає інколи між богом, душою церкви, і духовенством, її тілом. Ви визнаєте, що бог, релігія і церква повинні час від часу міняти свої думки, тому що духовенство змущене їх міняти. Ви зрозумієте, що коригися богу, релігії і церкві — значить коритися духовенству, і, отже, бунтувати проти духовенства — значить повставати проти неба; нешанобливо відгукуватися про духовенство — значить богохулити; зневажати його — значить бути нечестивим; нападати на

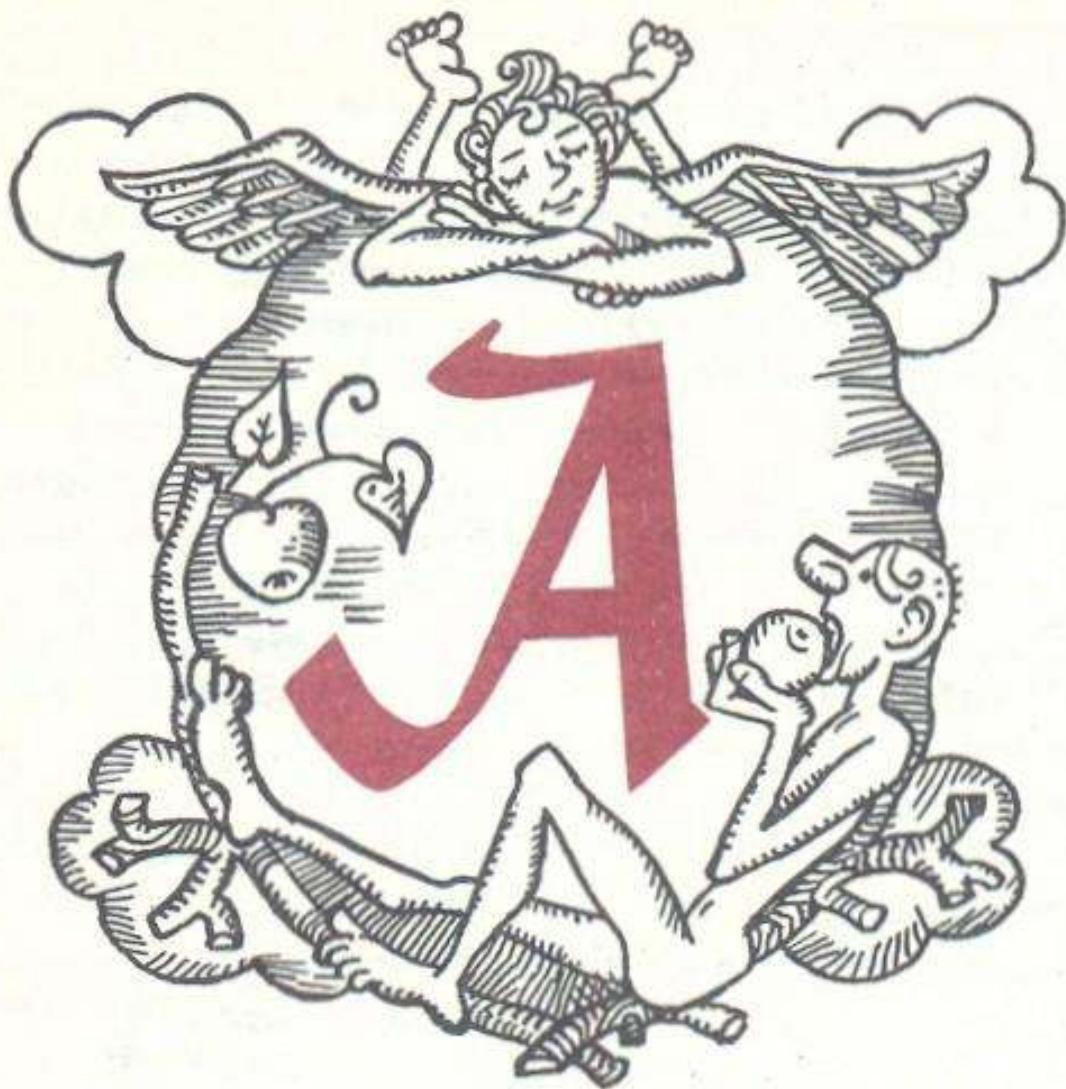
нього — значить боротися з богом; зачіпати те, що йому належить,— значить учиняти святотатство. Нарешті, ви зрозумієте, що не йняти віри духовенству — значить бути атеїстом, не вірити в самого божа.

Монархи! Великі світу цього! Народи! Упадіть з трепетом долілиць перед вашими священиками, цілуйте сліди їхніх ніг, перейміться страхом божим. Миряни, хто б ви не були, плацуйте, як гади, перед служителями всевишнього; не піднімайте високо чола перед володарями вашої долі; не прагніть заглянути в святая святих, проникнути у великі таємниці ваших духовних наставників! Усе, що вони говорять,— істина; все, що наказують,— корисно і мудро; все, чого вимагають,— справедливо; все, чому вчать,— йде від неба. Було б найбільшим гріхом обмірковувати їхні дії. Государі! Подайте приклад покірності, страху, рабського шанування. Піддані! Коли цього вимагають священики, примушуйте ваших государів упокоритися. Володарі землі! Ваша влада залежить від вашої покори служителям неба. Виймайте з піхов для їх захисту ваш меч, знищуйте, вкидайте в убозтво ваши народи, щоб духовенство могло жити в пишності та розкошах. Народи! Позбавляйте себе всього найнеобхіднішого, щоб усі тлінні багатства віддати святым людям, яким належить по праву вся земля. Не то бійтесь розгніваних служителів мстивого божа. Подумайте про те, що він гнівається на рід людський, що всі його добродіяння викликані молитвами його улюблениців, перед якими ваше смирення має бути безмежним. Нарешті, не забувайте, що лише завдяки їхньому заступництву ви зможете ввійти в обитель немеркнучої слави і заслужити

вічне блаженство, яке тільки й гідне заповнювати ваші думки. Ви зможете знайти його тільки в тому разі, якщо будете нещасними на землі, якщо будете піклуватися тільки про щастя ваших священиків, якщо беззаперечно будете коритися їхній волі. Ось шлях до щастя, на який я в ім'я отця і сина і святого духа бажаю вам ступити!

Нехай буде так!

◆ ◆ ◆ ААРОН — ізраїльський первосвященик, достойний брат Мойсея і досконалий прообраз наших сучасних святих отців. Він поклонявся і других навчав поклонятися золотому тельцю, що досить вдало наслідують його наступники в духовному сані. Ізраїльський народ був покараний за глупоту свого первосвященника, який щасливо уникнув карі завдяки наданої духовенству недоторканності. Через своє маловір'я Аарон не був допущений в обітовану землю, і наші священики, прагнучи наслідувати його, не завжди вірють у те, що вони нам проповідують. Незважаючи на всі ці дрібниці, бог,

що добре знає ціну первосвященику, виявив настільки великий інтерес до нього, що визначив навіть число дзвіночків, яке повинно прикрашати його камзол. Це свідчить нам, що абсолютно все, що має яке-небудь відношення до духовенства, близьке серцю господа.

◆◆◆ АБАТ — духовний отець, що користується мирськими прибутками абатства за те, що він читає требник, мучить ченців і позивається з ними. Не кожний абат має своє абатство, хоча кожний прагне здобути його. Деякому з них доводиться задовольнятися правом одягатися в чорне, хизуватися брижами і розпускати плітки.

◆◆◆ АБАТСТВА — священні сховища від мирської скверни, які в часи панування живої віри були засновані й збагачені святыми розбійниками. Їх призначення — давати притулок певній кількості вельми корисних громадян або громадянок, які тільки те й роблять, що п'ють, їдять і сплять, щоб їх співгромадяни успішно працювали.

◆◆◆ АВГУРИ. Наши сучасні авгури повинні від душі сміятися, коли зустрічаються один з одним або коли зі склянкою вина в руці розумують про глупоту тих, хто не належить до їхньої касти.

◆◆◆ АВРААМ — праотець віруючих. Він брехав, носив роги, обрізав собі крайню плоть і виявив таку силу віри, що — не втрутись ангел — перерізав би глотку власному синові, якого бог, бажаючи пожартувати, велів йому принести в жертву. Завдяки цьому бог уклав вічний союз з ним і його потомством. Але пізніше син божий анулював цю угоду, керуючись

міркуваннями, про які його батечко у свій час і не здогадувався.

◆◆◆ АВТОРИТЕТ ЦЕРКВИ — полягає в здатності служителів бога за допомогою в'язниць, солдат, вогнищ і таємних наказів про арешт переконувати в правильності своїх постанов, в істинності своїх прав, у мудрості своїх думок.

◆◆◆ АГНЕЦЬ БОЖИЙ — Ісус Христос. Письмо велить нам боятися гніву агнця, котрий, згідно з Апокаліпсисом, зліший від вовка, дратівливіший від індики. Див. Пекло.

◆◆◆ AGNUS DEI. Таку назву мають пиріжки з воску, благословенні самим папою, а отже, здатні відвертати чари і грози — чудо, одержане з перших рук. Ось чому блискавка ніколи не падає в межах країн, що мають цей святий товар.

◆◆◆ АДАМ — перша людина. Бог створив його страшеним негідником, що мав дурість на догоду своїй дружині покуштувати яблуко, яке його нащадки досі не спромоглися перетравити.

◆◆◆ АКТИ БЛАГОЧЕСТЯ — це незначні рухи губами, вухами і всім тілом, дотепно придумані церквою. Без них людина, очевидно, не може бути любою господу і його служителям. Акти благочестя, що часто здаються безглуздими і смішними невіруючим людям, дуже корисні духовенству, якому вони приносять прибуток. До того ж вони привчають віруючих до беззаперечного послуху.

◆◆◆ АКТОРИ — люди, що займаються бридким ремеслом і збуджують справедливе обурення служителів господа. У Франції

вони відлучені від церкви; у цьому благочестивому королівстві знають, що тільки священикам дарований з неба дозвіл грати комедію.

◆ ◆ ◆ АЛЕГОРІЯ — спосіб туманно висловлювати свої думки, засвоєний святым духом, що не бажав надто ясно говорити перед своєю аудиторією. Мабуть, він dbав про те, щоб дати богословам можливість виявляти свою глибокодумність і дотепність.

◆ ◆ ◆ АНАФЕМА — милосердне прокляття, яке служителі всеблагого бога прикладають на голову тих, хто викликав у них невдоволення, прирікаючи на вічні муки тих, хто завинив, заради спасіння їхніх душ, коли вони не в силах піддати їхні тіла земним мордуванням.

◆ ◆ ◆ АНГЕЛИ — кур'єри небесної канцелярії, яких бог посилає до своїх фаворитів. Без ангелів бог був би змушений особисто виконувати свої накази. У кожного християнина є свій ангел-хранитель, що міг би стримувати його від багатьох дурних вчинків, якби це не суперечило свободі волі. Співвідношення між архангелами і ангелами таке ж, як між нашими архієпископами і єпископами. Архангелів бог використовує як надзвичайних послів.

◆ ◆ ◆ АНТИЛОГІЇ — богословський термін для позначення суперечностей, що іноді трапляються в словах божих. Ці суперечності завжди лише уявні; вони впадають у очі тільки сліпим, а ті, чий розум осяяний світлом віри, добре розуміють, що бог не може протирічити самому собі,— хіба тільки в тому разі, коли його служителі примушують його міняти думку.

◆ ◆ ◆ АНТИПОДИ. Віра в їх існування — єресь.

◆ ◆ ◆ АНТРОПОЛОГІЯ — особлива точка зору, властива духовним письменникам. Вона полягає в тому, що очі, руки, пристрасті й навіть підлі вчинки приписуються чистому духові, котрий в своїй благості керує Всесвітом. Бог створив людей за своєю подобою, а священики зробили бога за подобою священиків. Ось чому він викликає в них таке захоплення.

◆ ◆ ◆ АПЕЛЯНТИ. Так називають у Франції янсеністів, які з приводу буллі *Unigenitus* мудро апелювали до майбутнього вселенського собору, де остаточно будуть розв'язані всі суперечки про благодать. За останніми відомостями, собор цей безумовно відбудеться напередодні Страшного суду.

◆ ◆ ◆ АПОКАЛІПСИС — дуже важлива і вельми цікава книга святого письма, яку коментував Ньютон. Вона містить у собі казки, вигадані святым Іоанном, що менш забавні, ніж казки Лафонтена, проте значно більше придатні, щоб перевернути догори дном мозок простодушних читачів. Протягом трьох віків грецька церква, до якої належав апостол Іоанн, вважала Апокаліпсис апокрифічною книгою, але західні отці, що значно більше в цьому обізнані, визнали її священною, і це мало вирішальне значення для занесення її до канону.

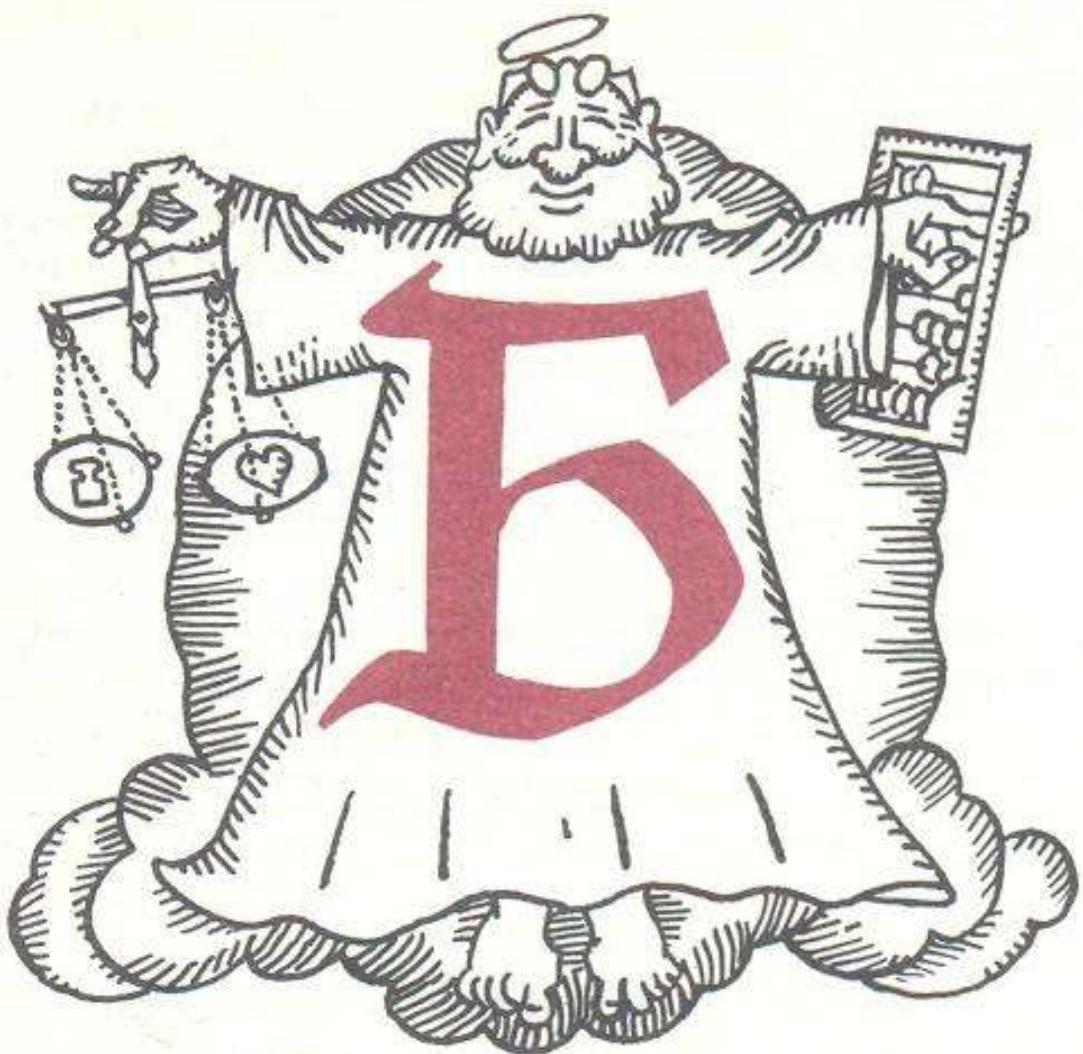
◆ ◆ ◆ АПОСТОЛИ. Так називаються дванадцять неуків, бідних, як церковні щури, які входили до почету сина божого на землі і на яких він поклав обов'язок навчати весь світ. Їхні наступники зробили згодом близкучу кар'єру за допомогою богослов'я, якого апостоли не вивчали. А втім, духовенству, як і дворянству, властиво набувати тим більшого близку, чим

далі воно від свого першоджерела або чим менше воно нагадує своїх родоначальників.

◆ ◆ ◆ АРХІЄПИСКОПИ. Цей сан був невідомим у перші віки християнства; його згодом винайшли смиренні пастири, які, після того як видерлися по спинах мирян, намагалися піднятися один над одним, щоб краще бачити те, що відбувається у вівчарні Ісуса Христа.

◆ ◆ ◆ АУТОДАФЕ (акт віри, спалення живцем) — смачне частування, яке час від часу підносилося божеству. Воно складається з єре-тиків і євреїв, урочисто засмажених для більш певного спасіння їхніх душ на nauку глядачам. Відомо, що милосердний отець завжди особливо полюбляв цю страву.

◆ ◆ ◆ БАГАТСТВО — непереборна перешкода на шляху до спасіння. У багача звичайно надто товстий живіт, щоб він міг увійти у вузькі врата раю. Якщо він прагне до цього, він повинен поститися або віддати себе в руки священиків, які зуміють зняти з нього жир і зробити достатньо худим, щоб убрати у віконце спасіння.

◆ ◆ ◆ БАТЬКІВЩИНА. У справжніх християн її на землі немає; вони громадяни іншого світу: їхня батьківщина на небесах. Тут, на землі, вони живуть лише для того, щоб здихати від нудьги і звеселяти своє духовенство;

однак їм дозволяється і на інших наганяти святу нудоту або прищеплювати їм благочестиву несамовитість, що відвертає від цього скроминучого життя. Священики і ті, хто вірний їм, тому і є поганими громадянами земного града, що це дає їм змогу бути найкращими громадянами града небесного.

◆ ◆ ◆ **БЕЗБОЖНИКИ.** Безбожником богослови називають усякого, хто про божество думає не так, як вони, чи вважає його не таким, яким воно існує в порожняві їхніх непогрішимих голів. Взагалі, безбожником є кожний, хто не вірить у бога духовенства. Див. Бог.

◆ ◆ ◆ **БЕЗКОНЕЧНІСТЬ.** Безконечне все те, що не має кінця або кінець чого невідомий. Бог безконечний, тобто богослови як слід не знають меж його властивостей. Духовенство поділяє з божеством властивість безконечності; подібно йому, воно безконечно мудре, безконечно могутнє, безконечно шанується безконечно наївними християнами.

◆ ◆ ◆ **БЕЗМЕЖНІСТЬ.** Бог безмежний і всюдисущий; він наповнює собою все. Значить, він у мені, коли я роблю які-небудь дурниці? Та ні ж, він скрізь, не будучи в окремій людині! Ага, я розумію: це — таємниця.

◆ ◆ ◆ **БЕЗСМЕРТЯ** — властивість, притаманна нашій душі, яка, як відомо, нематеріальна, а дух є субстанцією, про яку ми нічого не знаємо, крім того, що вона не знищується, як знищуються ті субстанції, що ми їх знаємо. Церкві конче потрібно, щоб наші душі були безсмертними,— інакше ми могли б цілком обійтися без духовенства, і воно зазнало б повного краху.

◆ ◆ ◆ БЕЗУМСТВО. Добрі християни вихваляються безумством хреста. Ніщо так не осоружно релігії і духовенству, як статечна і розумна голова, що не буває ніколи в злагоді з вірою і нездатна запалюватися. Мусульмани надто шанують безумців, і у християн найбільш великими святыми вважаються ті, у кого мозок у найменшому порядку.

◆ ◆ ◆ БЕЗШЛЮБНІСТЬ — мудра поправка, внесена римською церквою в біблійне напущення, за яким люди мають розмножуватися. Справжньому християнину не годилося б одружуватися. Що ж до священиків, то їм дружини не потрібні: у мирян вистачить жінок і на їхню долю. Одружившись, священик міг би надто близько спіznатися із співгромадянами, а це аж ніяк не відповідає святым і глибоким намірам католицької церкви.

◆ ◆ ◆ БЕНЕФІЦІЇ — доходи, зв'язані з церковною посадою, що збираються духовною особою, наділеною божественними повноваженнями і тому ні перед ким не підзвітною. Кожному священику дозволяється мати тільки одну бенефіцію — правило, якого, як ми знаємо, дуже суворо дотримуються.

◆ ◆ ◆ БИЧУВАННЯ — святий і спасений засіб, до якого вдаються найдосконаліші християни для умертвіння своєї плоті, для розвеселення свого духа і для забави милосердного бога, що посміюється кожного разу, коли йому показують спину чи зад як слід вибатожений.

◆ ◆ ◆ БІБЛІЯ — свята, богонатхнена книга, що містить у собі все, у чому християнин має бути обізнаний і чим має керуватися в своїй поведінці. Заборона мирянам читати цю

книгу досить мудра; слово боже могло б їм зашкодити, і краще, щоб їм читали біблію священики; тільки у духовенства такий міцний шлунок, що перетравить зміст цієї книги; миряни повинні задовольнятися продуктами травлення священиків.

◆ ◆ ◆ **БІДИ.** Усі біди, які провидіння насилает роду людському,— вода на млин духовенства. Народи стають особливо набожними, коли відчувають страх чи перебувають у біді. Щоб задоволити духовенство, біди — особливо зарази та епідемії — повинні були б повторюватися дещо частіше; це дало б священикам можливість скоріше діставати спадщину і в усякому разі мати насолоду від поховання великої кількості народу.

◆ ◆ ◆ **БІДНІСТЬ.** У християнській релігії ми скрізь стикаємося з нужденною бідністю. Ісус Христос — бідний бог і навіть жалюгідний бог; його апостоли були злиденні хлопці; єпископи — вбогі святі; монахи дають обітницю бідності; духовенство годує паству нікчемними байками; йому вірять нікчемні людці, що щедро його винагороджують. Майно духовенства належить бідним, і тому немає нічого природнішого і справедливішого, як відбирати все у бідних і збагачувати духовенство.

◆ ◆ ◆ **БІЖЕНЦІ** — єретики, яких Франція розсудливо позбулася і яких вона примусила шукати притулку в сусідніх країнах. Від цього вона нічого не програла: у неї залишається чиста віра. Цієї віри достатньо, щоб захистити її від єретичних народів, яким бог через свою ортодоксальність не подасть ніякої допомоги.

◆ ◆ ◆ БЛАГОВІЩЕННЯ — урочистий візит пречистого духа до однієї з дівчат Іудеї, що впала йому у вічі. В результаті — поява на світ хлопчака, який ні в чому не поступається батечкові. Він примусив немало говорити про себе, і ми можемо сподіватися, що інтерес до нього й надалі не згасне, якщо люди будуть завжди такі мудрі, якими були досі.

◆ ◆ ◆ БЛАГОДАТЬ — дар, яким бог нагороджує кого йому заманеться, залишаючи за собою право карати тих, кого він цим даром не захотів ощасливити. Досі ще не розв'язане питання, чи має бути благодать дарована у справжній або достатній дозі, щоб справити бажаний ефект. Будемо сподіватися, що бог у своєму милосерді просвітить нас щодо природи своєї благодаті.

◆ ◆ ◆ БЛАГОСЛОВЕННЯ — магічний обряд, за допомогою якого служителі господи, піднявши два пальці догори і бурмочучи святі заклинання, викликають всемогутнього і примушують його відкрити кран своєї благодаті, щоб вона вилилася на людей і речі; це відразу ж преображає їх і перш за все наповнює кишеню духовенства. Благословенна річ стає священною; доторкнутися до неї — значить учинити святотатство, яке повинно каратися спаленням на вогнищі.

◆ ◆ ◆ БЛАГОЧЕСТИВИЙ ОБМАН. Так називаються святі плутні, релігійні брехні, набожні шахрайства, до яких цілком законно вдається духовенство з метою підтримати благочестя черні, сприяти торжеству церкви, шкодити своїм ворогам, щодо яких, як відомо, всі засоби добрі.

◆ ◆ ◆ БЛАГОЧЕСТЬ — доброчесність, яка полягає в тому, щоб над усе любити бога, якого ми зовсім не знаємо, і його духовенство, яке ми знаємо надто добре. Крім того, воно вимагає від нас, щоб ми любили близнього, як самого себе, однак за умови, щоб він любив бога і був ним любимий; у противному разі благочестя велить його вбити. Але передусім благочестива людина повинна сприяти розжирінню священиків; цього достатньо, щоб їй були прощені всі гріхи.

◆ ◆ ◆ БЛАГОЧИННІСТЬ — полягає в спасенних правилах, які вважають для себе зручними служителі бога і які вони за своїм бажанням змінюють, щоб узгодитися з незмінною волею божества.

◆ ◆ ◆ БЛАЖЕННЕ ВИДІННЯ. Ті, хто на цьому світі постараються міцніше заплющити очі, ризикуючи набити собі лоба, матимуть на тому світі такий гострий зір, що зможуть віч-на-віч споглядати сліпучий блиск духа, що заповнює Всесвіт.

◆ ◆ ◆ БЛИЖНІЙ. Християнин має любити свого близнього, як самого себе. Але ж справжній християнин повинен себе ненавидіти. Значить, добрій християнин повинен ненавидіти близнього, щоб спільними зусиллями заслужити рай.

◆ ◆ ◆ БЛЮЗНІРСТВО — слова або розмови, що приписують речам, про які ми нічого не знаємо, невластиві їм риси або такі, що заперечують приписане їм духовенством. Звідси блюznити — значить розходитися в поглядах із духовенством, а це, мабуть, найбільший злочин.

◆ ◆ ◆

БОГ — синонім духовенства або, якщо хочете, керуючий справами богослов'я, старший прикажчик духовенства, уповноважений по постачанню святого воїнства. Слово боже — це слово священиків; царство боже — покійницька духовенства; воля божа — воля священнослужителів. Ображати бога — значить ображати духовенство. Коли кажуть, що бог гнівається, це значить, що у священика печінка не в порядку. Якщо на місце слова бог поставити слово священики, богослов'я стане однією з найменш складних наук. Звідси випливає, що на світі немає справжніх безбожників, адже хто, маючи здоровий розум, буде заперечувати існування духовенства? Воно надто добре дає себе відчувати.

◆ ◆ ◆

БОГАДІЛЬНІ — богоугодні заклади для бідних, вірніше, для тих, хто розпоряджається їх майном. Бог звичайно уже в цьому житті нагороджує їх благочестиві турботи; всі вони добре харчуються і прекрасно себе почивають у стінах богаділень.

◆ ◆ ◆

БОГОВБИВСТВО — злочин, скосений єреями; вони стратили бога, не визнавши його в рудому єреї, що спіймав їх у пастку, а потім покарав за те, що вони в неї потрапили.

◆ ◆ ◆

БОГОРОДИЦЕ, ДІВО, РАДУЙСЯ! — елегантний комплімент, з яким архангел Гавриїл від імені бога-отця звернувся до діви Марії, збираючись її осінити або ж покрити. Ця діва після своєї смерті, чи Вознесіння, почуває себе у вищій мірі задоволеною кожного разу, коли їй нагадують про цю веселу авантюру, що робить їй честь.

БОГОСЛОВ'Я — глибокодумна і божественна наука, що привчає нас міркувати над тим, чого ми не розуміємо, і втрачати чітке уявлення про те, що нам цілком зрозуміле. Звідси випливає, що це — найбільш благородна і найбільш корисна з усіх наук; усі інші не виходять за межі пізнаваного, а отже, гідні зневажання. Без богослов'я держава не змогла б існувати, церква загинула б, а народи не знали б що думати про благодать, про приречення, про буллу *Unigenitus* — речі, про які слід мати точне уявлення.

◆ ◆ ◆ БОГОУГОДНІ СПРАВИ. Так називають усі пожертви, дари, заповіти на користь церкви, які мають на меті злагатити священнослужителів за рахунок сімей і родичів благодійників.

◆ ◆ ◆ БОЖЕСТВЕННА СПРАВЕДЛИВІСТЬ — не має ніякої подібності до справедливості людської, проте богослови добре розбираються в ній. Виходячи з богословської справедливості, бог примушує всіх людей страждати за злочин, учинений одним із них; через цю ж справедливість він допустив страту свого безневинного сина; внаслідок справедливості духовенство посилає на вогнище тих, хто позбавлений благодаті думати так, як воно. З усього цього видно, що богословська справедливість не має нічого спільногого з тим, що люди назвали справедливістю.

◆ ◆ ◆ БОЖЕСТВЕННІ АТРИБУТИ — незображені властивості, які богослови, внаслідок постійного розмірковування над ними, знайшли можливим приписати істоті, про яку не мають жодного уявлення. Тим, у кого немає

віри, ці властивості видаються несумісними одна з одною, але їх легко примирити, якщо відмовитися від філософствування. Негативні атрибути, якими богослов'я обдаровує божество, вчать нас, що воно аніскільки не схоже на все те, що доступне нашому пізнанню, і таким чином дають нам про нього досить точне уявлення.

◆ ◆ ◆ БОЖЕСТВЕННІ ПРАВА — ті, якими безборонно користуються особи, досить сильні для того, щоб примушувати інших до послуху. Бог, як відомо, є синонім духовенства, звідки випливає, що права духовенства — божественні права. Церкви з неба даровано незаперечне право привласнювати собі божественні права і забороняти народам сумніватися в їх божественності.

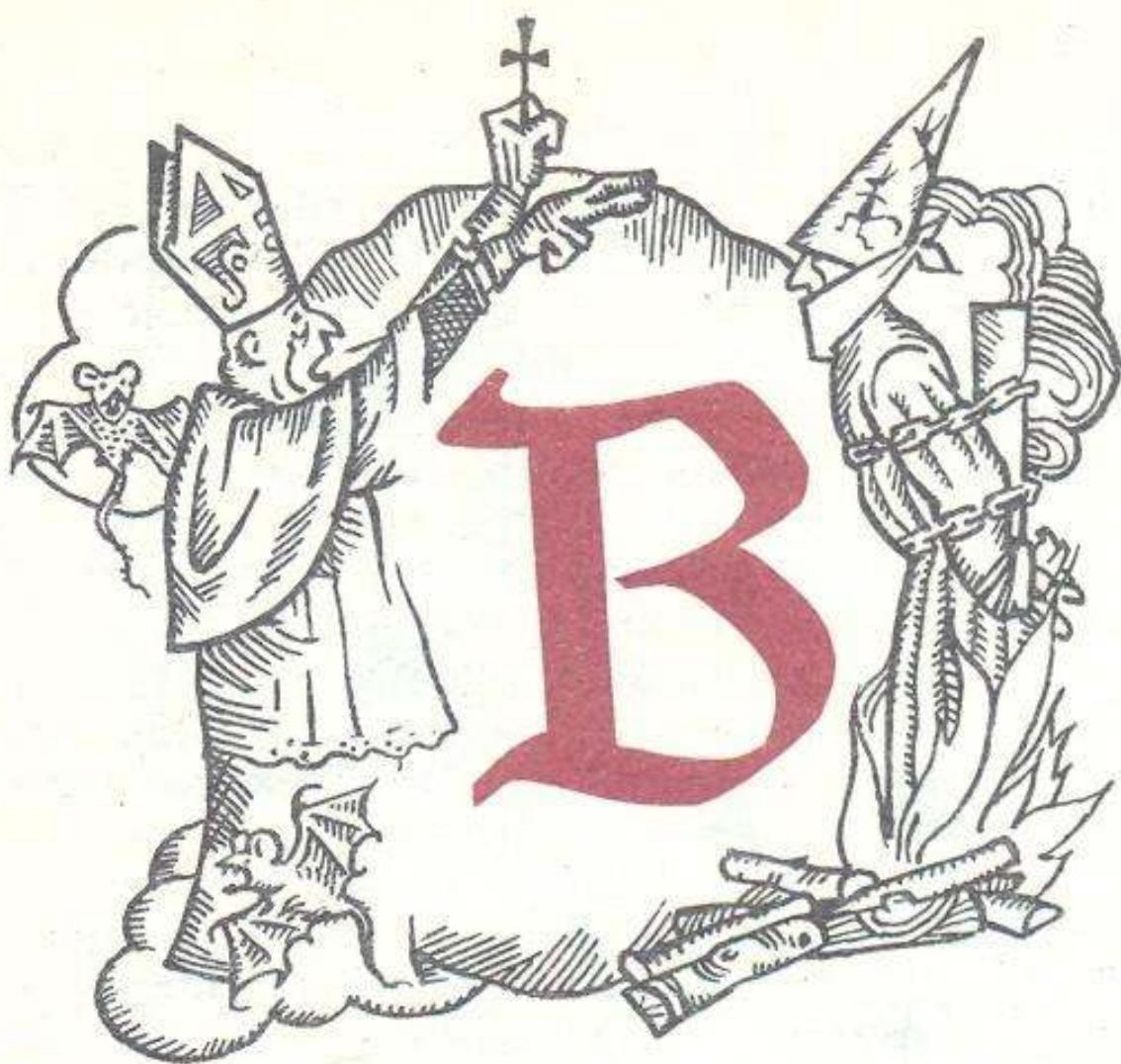
◆ ◆ ◆ БРАТ. Усі християни один одному брати. Інакше кажучи, вони вічно сваряться через спадок свого батечка, заповіт якого брати-богослови постаралися вкрай затемнити.

◆ ◆ ◆ БРАТНЯ ДОГАНА. На думку християнської релігії, кожний мусить втручатися в особисті справи свого сусіда й жваво цікавитися його спасінням. Його слід картати за здійснювані ним негідні вчинки і намагатися наставити його на путь істинну. Якщо він виявить непокірність, треба цуратися і ненавидіти його або ж мучити і вбити, якщо він слабкіший.

◆ ◆ ◆ БУКА. Слід би, щоб віра в буку була визнана обов'язковою. Завжди корисно привчати людей до страху; церква від цього може тільки виграти. Диявол — бука сорокалітніх дітей.

◆ ◆ ◆ БУЛЛИ — папські послання — шматки пергаменту із свинцевою печаткою, які служитель рабів божих надсилає кожного разу, коли треба зібрати гроші або викликати святе заворушення в країнах, яким загрожує духовний застій. Якби не булла *Unigenitus*, Франція перебувала б у стані страшенногого отупіння.

◆ ◆ ◆ ВАЛААМ — лжепророк, ослиця якого, кажуть, мала хист до слова. Люди освічені вважають це байкою, проте в церкві безупинно повторюється це чудо: ми весь час спостерігаємо, як осли й ослиці не тільки розмовляють, але й обмірковують богословські питання.

◆ ◆ ◆ ВАМПІРИ. Так називають мерців, що розважаються висисанням крові з живих. Може, вільнодумці візьмуть під сумнів існування такої нечисті, то хай же вони розплющать очі і побачать труп, що висисає кров з живого організму суспільства. Див. Ченци, Священики, Духовенство.

◆ ◆ ◆ ВЕЛИКДЕНЬ — урочисте свято християн на згадку про таємне воскресіння бога, який був привселюдно розіп'ятий. Щоб достойно відсвяткувати цей великий день, віруючі католики ідуть свого бога; очевидно, вони це роблять для того, щоб подивитися, чи не воскресне він, неначе фенікс, із власного попелу. Колись у церкві божій точилися гарячі суперечки про те, до якого моменту календаря треба приурочити святкування великодня. Глибокодумний собор вирішив керуватися в цьому важливому питанні місяцем весняного рівнодення. Це свідчить, що церква, як всі жінки, перебуває під впливом місяця.

◆ ◆ ◆ ВЕЛИКИЙ ПІСТ — час, присвячений умертвінню плоті і утримуванню від іжі, коли побожні християни готують свій шлунок для прийняття великоднього агнця, м'ясо якого важко перетравити, якщо заздалегідь не підготувати себе суворою дієтою.

◆ ◆ ◆ ВЕРХОВНА ВЛАДА. У кожній християнській державі їх дві: 1) його величність духовенство і 2) государ, який, власне кажучи, має бути вірнопідданим його величності духовенства.

◆ ◆ ◆ ВЕТХА ЛЮДИНА — людина в її природному стані: пропаща, досить зіпсована, щоб цінувати своє благополуччя, досить слабка, щоб прагнути до щастя. Син божий немало зробив для того, щоб знищити ветху людину, але, як і його духовенство, він до цього часу не досяг хоч трохи помітних результатів. Можливо, у майбутньому їм поталанить з більшою честю вийти із такого становища.

◆ ◆ ◆ ВІДИМІСТЬ — властивість, притаманна істинній церкві, яка має бути види-

Верховна Влада

мою і часто робиться відчутною на дотик, особливо коли вона вирішує заговорити на весь голос; у такі моменти всі інші церкви ховаються й стають непомітними.

◆◆◆ ВИГНАННЯ БІСІВ — акт влади, який священнослужителі римської церкви здійснюють над демонами. За допомогою святої води, заклинань і особливих обрядів примушують злих духів виходити з тіл, у які вони й не думали вселятися або ж вселилися за гроші.

◆◆◆ ВИНАГОРОДЖЕННЯ. Ісус Христос своєю смертю ублаготворив отця, завдяки цій смерті люди звільнені від боргів. Тим часом бог продовжує вимагати, щоб йому платили. Це доводить, що божественна справедливість не вважає сплаченими борги, на які сама видала розписку.

◆◆◆ ВИПРОБУВАННЯ — хитромудрі пастки, які всевідаючий бог, що читає в серцях людей, ставить своїм улюбленицям, щоб відкрити їх потаємні задуми і знати, як повести-ся щодо них.

◆◆◆ ВИХОВАННЯ. Християнське виховання полягає в тому, щоб дітям з малечку прищепити рятівну звичку мислити всупереч здоровому глузду, вірити всьому, що ім кажуть, ненавидіти всіх тих, хто не поділяє їхньої віри. В результаті держава отримує благомислячих і спокійних громадян, що не перечачи слухаються духовенства.

◆◆◆ ВІВТАРІ — столи, накриті для бога. Йому набридли всі страви, якими його колись пригощали, і тепер він вимагає, щоб йому подавали його власного сина, щоб священики самі його їли й іншим давали їсти, залишаючи, певна річ, підливу собі. Видовище цієї чудової

трапези обеззброює гнів небесного отця; він сповнений щирої симпатії до всіх тих, хто на його очах пожирає його улюбленого сина.

◆◆◆ ВІДЛУЧЕННЯ ВІД ЦЕРКВИ — духовне покарання, якому духовні пастирі піддають шолудивих овець своєї отари. У минулі часи від звістки про відлучення на государів находило оставпіння і навіть раптова смерть від апоплексії; нині цей захід не спровалює такого яскравого враження, що свідчить про оскудіння віри.

◆◆◆ ВІДМОВА У СОБОРУВАННІ. Подібно до пса Жана Нівелля, священнослужителі не завжди ідуть туди, куди їх кличуть. На 48-му градусі північної широти відмовляють — часто досить безсердечно — в останньому духовному напутті, якого прагнуть умираючі. Зате намагаються силоміць нагодувати святими дарами людей, які не відчувають ніякого апетиту до цієї духовної страви. Така поведінка, без сумніву, диктується глибокою мудрістю, притаманною духовенству.

◆◆◆ ВІДПОВІДЬ. У богослов'ї відповідати — значить накидатися з лайкою, здіймати галас і звергати тих, хто образив тонкі почуття духовенства. Відповіді ці мало задовольняють і не до кінця розвіють сумніви, але ті, у кого сильна віра, вважають їх неспростовними, а ті, у кого віри немає, змушені ними задовольнятися.

◆◆◆ ВІДПУЩЕННЯ ГРІХІВ. Священики римської церкви на основі грамоти, одержаної від божества, дають його грішникам. Досить дотепний спосіб підбадьорювати негідників, які не втратили сорому і могли б мучитися докорами совісті, якби церква не підтримувала їх.

◆ ◆ ◆ ВІДЧУЖЕННЯ. Церковне майно не може відчужуватися; духовенство є лише його охоронцем, належить же воно богові. Але бог — завжди неповнолітній і перебуває під опікою церкви. Священнослужителям дозволено відчужувати лише свій власний розум або ж розум богомільних тіточок, які прислухаються до їхніх святих напучень.

◆ ◆ ◆ ВІДШКОДУВАННЯ. Ми маємо загладити скоєний нами гріх, і найпростіший засіб — віддати священикам чи богадільням гроші, награбовані нами у співгромадян. Усі провини загладжені, якщо церква задоволена.

◆ ◆ ◆ ВІЛЬНОДУМСТВО ГАЛЛІКАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ. Легковажність французів є причиною їх надто легковажного ставлення до найсвятішого отця. Наші службові особи через вільнодумство заперечують його непогрішимість, вважаючи його самого підлеглим церкві, і думають, що він не має права, так само як і пророк Самуїл, позбавляти влади царів чи навіть просто сунути носа в їх світські справи. Думки ці для римських носів страшенно пахнуть єрессю.

◆ ◆ ◆ ВІЛЬНОДУМЦІ. Вільнодумцями називають тих, у кого голова на плечах і у кого не досить гнучка脊на, щоб згинатися перед духовенством.

◆ ◆ ◆ ВІРА. Вона полягає у благочестивій довірі до священиків і до всього, що вони кажуть,— навіть якщо ми не вбачаємо в їх словах ніякого смислу. Це — найвища християнська добродетель; її називають богословською, тому що вона корисна священнослужителям. Без неї немає релігії, а отже, немає спасіння. Вона має силу приводити людей в святе отупіння, що

супроводжується побожною затятістю і породжує глибоке презирство до нечестивого розуму. Ясно, що ця доброчесність вельми дорога для церкви; вона — плід надприродної благодаті, що винагороджує звичку до безглуздого мислення і страх накликати на себе неприємності. Звідси випливає, що ті, хто позбавлений цієї благодаті або не спромігся виробити цю священну звичку, не становлять для духовенства ніякого інтересу і тому придатні лише для шкуродерні.

◆ ◆ ◆ ВІРА ПРОСТАКА. Це та віра, яку сповідують всі істинні християни. Вона полягає в тому, щоб вірити у непогрішимість свого парафіяльного священика.

◆ ◆ ◆ ВІРИТИ — значить мати безмежну довіру до священиків. Добрий християнин зобов'язаний вірити у все, у що йому велять вірити; інакше він годиться лише для вогнища. Якщо він скаже, що не почуває на собі благодаті, то він приречений на вічне горіння. Бог, відмовляючи йому в своїй благодаті, дає зрозуміти, що з такою людиною нічого робити, крім спалення; біля його вогнища зігріють свою віру обранці.

◆ ◆ ◆ ВІРНІ — це християни, беззахідно віддані Богу, тобто духовенству, ворожі до всього іншого на світі. Вірність государю вимагається від них лише у тому разі, якщо сам государ вірний церкві, тобто якщо він беззаперечно слухається духовенства.

◆ ◆ ◆ ВІРОВЧЕННЯ — викладення того, у що християнин має вірити під страхом спалення на цьому чи на тому світі. Догмати релігії суть непорушні веління господа, який

міняє переконання тільки тоді, коли це бажано церкви.

◆◆◆ **ВІРОГІДНІСТЬ.** У релігії вона ґрунтується на впевненості, що помазаники божі не можуть ані самі помилатися, ані нас вводити в оману. З цього випливає, що вірогідність богослов'я міцніша вірогідності фізики, яка посилається тільки на почуття, а почуття, як відомо, можуть нас обманути.

◆◆◆ **ВІТЕР** — дуже цінний товар, який священні чаклуни вельми дорого продають християнам, щоб дати їм можливість пливти у човні св. Петра. Вітер, яким торгує духовенство, часто робить бурю на спрavedження слів писання: хто посіяв вітер, той пожне бурю.

◆◆◆ **ВІЧНЕ ПРОКЛЯТТЯ.** Під страхом вічного прокляття ми повинні вірити в те, що милосердний бог з метою навчити грішників, як їм слід жити після смерті, і віправити живих на цьому прикладі, якого вони не можуть бачити, навіки проклинає більшість людей за найнезначніші провини. Чудодійним актом свого милосердя він змушує ці вчинки вічно продовжуватися, щоб мати насолоду вічно спалювати грішників. Церква нарівні з богом має право проклясти навіки. Дехто навіть думає, що коли б не було церкви, бог нікого не прирікав би на муки пекла, він це робить тільки для розваги своєї дружини.

◆◆◆ **ВІЧНІСТЬ** — це те, що не має ні початку, ні кінця. Через те, що це легше сказати, ніж уявити собі, кожному християнину рекомендується залучити до розмірковування над цим свого духовника, що зуміє допомогти йому знайти шлях до розуміння. А поки зміст цього поняття нам неясний, ми під страхом віч-

ного покарання мусимо гадати, що пекельні муки триватимуть вічно. Ісус Христос забув про це заявiti, але церква з властивою їй до-кладністю невтомно повторює це на втіху своїм улюбленим дітям, з яких дев'яносто дев'ять сотих приречені на вічне прокляття.

◆ ◆ ◆ ВМИРАЮЧІ. Якщо від хворих і вмираючих суспільству вже мало користі, то церква, навпаки, дістає з них чималий зиск: вона домагається щедрого розпорядження тим, чого не можна забрати з собою в могилу. Найбільш близкучі перемоги духовенство здобуває біля одра смерті: часто невіруючі, помираючи, самі визнають свої помилки; вони піддаються доказам, які страх і слабкість, фізична і духовна неміцність роблять неспростовними. Істини релігії краще пізнаються тими, хто не в спромозі міркувати.

◆ ◆ ◆ ВОГОНЬ. Християнська релігія — релігія вогню. Віруючий син церкви повинен палати любов'ю до господа, духовні особи повинні горіти ревністю, царі й чиновники повинні весь час спалювати єретиків та інших ворогів істинної віри і, нарешті, кати повинні були б безперервно палити книги біля піdnіжжя Майських сходів.

◆ ◆ ◆ ВОЙОВНИЧА ЦЕРКВА. Церкві справді пасує цей епітет. Поки вона існує на землі, вона не перестане воювати з розумом. Її служителі — воїни, які тільки те й роблять, що воюють,— між собою чи проти інших,— щоб загрібати гроші тих, кого потішають їх бої, чи організовувати каральні експедиції проти тих, хто відмовляється платити.

◆ ◆ ◆ ВОЛЯ. Наш релігійний обов'язок — вірити, що Ісус Христос має дві волі і дві

природи. Перша воля — його власна, друга — воля духовенства, що не завжди збігається з його власною, але якій він, як і ми, змушений підкорятися.

◆ ◆ ◆ ВОЛЯ ДО ВЛАДИ. Честолюбство і прагнення до влади, на щастя, невідомі проповідникам євангелія. Їх влада несьогосвітня, вона наскрізь духовна. Задовольняючись владою над душами, вони не побоюються, що тіла — ці посудини душ — зможуть учинити опір їх святій волі.

◆ ◆ ◆ ВОСКРЕСІННЯ ГОСПОДНЕ. Ісус Христос воскрес; про це ми маємо свідчення кількох освічених апостолів і кількох святих кумась, що не могли помилитися,— не кажучи вже про весь Єрусалим, який нічого не бачив. Християни твердо вірють, що одного чудового дня воскреснуть, тобто що їхні нематеріальні душі об'єднаються зі своїми тілами і що у розгардіяші природи кожний відшукає ті частини, які належали його особі, що розпалася.

◆ ◆ ◆ ВСЕВІДАННЯ — властивість, притаманна виключно богові. А тим часом він робить вигляд, ніби не знає, що ми повинні робити, оскільки ми вільні у своїх вчинках. Божество передає священикам своє всевідання, богослов завжди усе знає і ніколи ні в чому не сумнівається. В тих питаннях, у яких ніхто не може розібрatisя, з особливим близком виявляється проникливість богословів.

◆ ◆ ◆ ВСЕМИЛОСЕРДЯ — одна з властивостей бога. Бог володіє досконалим милосердям без будь-якої домішки недобрих почуттів. Щоправда, всупереч своїй доброті він нам заподіює і дозволяє заподіювати зло, але це нічого не доводить — він виявляє незмінну

Войовнича церквა

доброту щодо своїх священиків, а це повинно цілком задовольняти нас.

◆ ◆ ◆ ВСЕМОГУТНІСТЬ — властива одному лише богу здатність робити все, що йому заманеться, не зважаючи на закони природи. А втім, ми бачимо, що його всемогутності досі не пощастило зробити свої творіння такими, якими їх хоче бачити духовенство; він не може їх примусити ні діяти, ні навіть мислити за вказівкою священиків. Диявол, якого бог створив повним лукавства, часто дозволяє собі компрометувати його всемогутність. Але це нічого не значить. Бог створив диявола, бог хоче, щоб він порушував його наміри, бог не хоче знищувати диявола, побоюючись, що тоді йому не буде чого робити, і, головним чином, боячись, що духовенство стане зайвим на землі. Католицькі священики могутніші бога: він не може творити самого себе, а для них — це легка справа. Див. *Перетворення*.

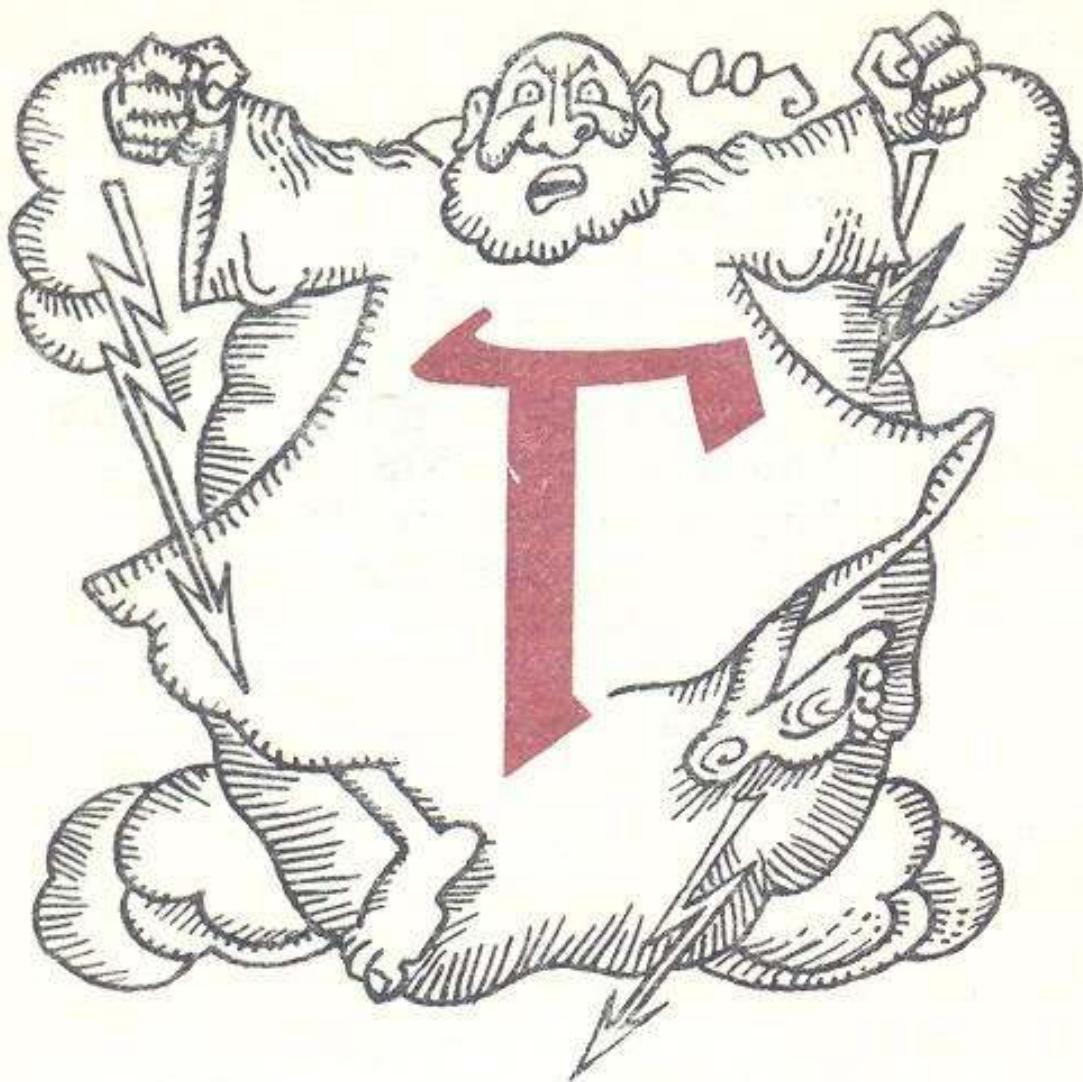
◆ ◆ ◆ ВСЕСПАЛЕННЯ — жертво-приношення, при якому жертва спалюється цілком. У всі часи божество полюбляло смажене м'ясо, знаючи, що духовенство не проти того, щоб ним поласувати. Духовенство християнське менш корисливе: воно підсмажує для господа жертві, але саме не бере участі в цій трапезі. Для цього кухня самого духовенства надто добре забезпечена.

◆ ◆ ◆ ВТІЛЕННЯ. Кожний християнин зобов'язаний вірити, що дух, який сповнює собою весь Всесвіт, колись зіщулився до того, що зміг поміститися в тілі одного єрея. Але це перетворення мало його втішило; запевняють, що він більше не повернеться в це вмістлише.

◆ ◆ ◆ ВУЛЬГАТА — латинський переклад святого письма, продиктований святым духом, який, очевидно, знав єврейську мову краще, ніж латинську. Під час читання Вульгати ми на кожному кроці переконуємося в тому, що бог розмовляє по-латині набагато гірше, ніж ця каналія Ціцерон.

◆ ◆ ◆ ВУХА — конче потрібні для християнина органи, тому що через них входить віра. *Fides ex auditu*, як сказав св. Павло. Див. *Осли, Виховання, Папуги*.

◆ ◆ ◆ ГІРЧИЦЯ — рідкісний і дорогоцінний товар релігії. Відомо, що віра, завбільшки з гірчице зерно, здатна перевернути гори. Папа має такий запас цієї провізії, що змушений тримати людину для її зберігання; вона звуться головним папським гірчичником.

◆ ◆ ◆ ГНІВ — смертний гріх для кожного мирянина, який може гніватися лише в тому випадку, якщо гнівається церква, тому що тоді розгніваний сам господь. А всеблагий бог часто не тямить себе від люті: його улюблени чада народжені у гніві. Тому доречно давати волю своєму гніву, коли він сам розгніваний; його б розсердило, якби гнів його поклонників

поступався його власному гніові. Священики мають точний термометр божественного гніву.

◆ ◆ ◆ ГОНІННЯ — вірний і благочестивий засіб, до якого вдається церква, щоб повернути на путь істину тих, хто заблукав, і привернути до себе їх симпатії. Не раз сама церква зазнавала гонінь, але вони завжди були незаслуженими; навпаки, гоніння, яким церква піддає інших, законні і богоугодні. Щоб мати право переслідувати, треба мати правду на свою боці, а для цього досить не бути неправим. Церква ніколи не буває неправою, особливо коли вона має силу довести свою правоту.

◆ ◆ ◆ ГОРДИНЯ — висока думка про себе самого. Служителі церкви зовсім позбавлені її. Папа, який не раз поводився з государями, наче з хлопчаками,— лише раб рабів божих; це доводить, що у нього немає і краплі гордині або ж що він не наважується показати її.

◆ ◆ ◆ ГРІХИ — думки, слова і вчинки, які спроможні виводити божество із терпіння, розладжувати його плани, порушувати угодний йому порядок речей. Звідси випливає, що людина має величезну силу. Бог, надавши людині свободу волі, змушений рахуватися з цим; він не може завадити їй час від часу давати своєму божеству щиглі по носу.

◆ ◆ ◆ «ГРІШНИЙ, ГОСПОДИ!» Негідникові, який перед смертю покаявся у своїх гріхах за всіма правилами церковного мистецтва, забезпечений рай. Якщо його запізнілі жаліні до чого на цьому світі, вони приносять велику вигоду тим, хто видає паспорти особам, що відправляються на той світ.

◆ ◆ ◆ ГРОМАДА ЧЕНЦІВ. Ченці селяться разом для того, щоб зручніше було

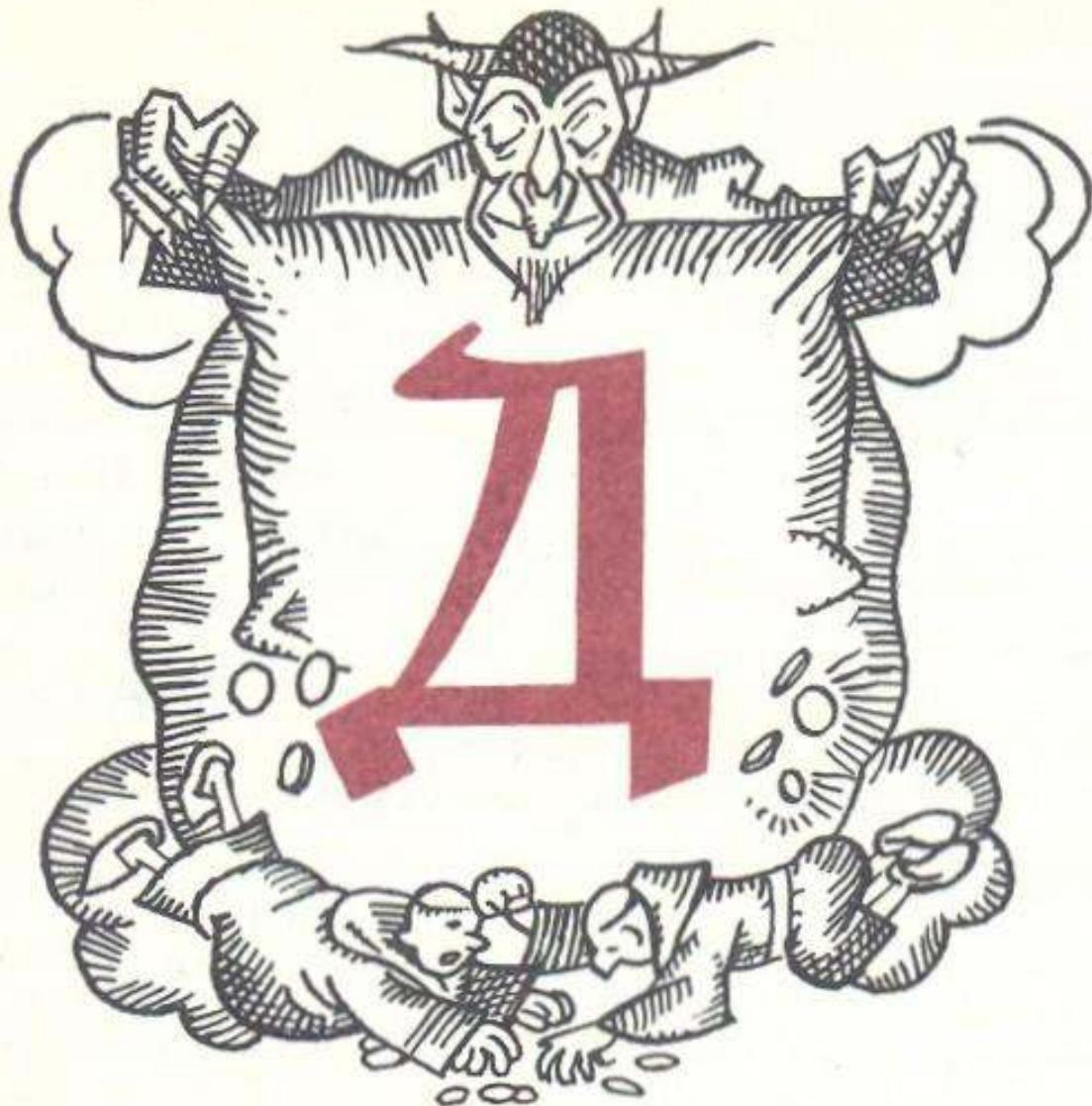
доводити один одного до оскаженіння і тим заслуговувати царство небесне, яке доступне лише для тих, хто казився на землі.

◆◆◆ ГРОМИ ЦЕРКВИ — це духовна артилерія; вона складається з інтелектуальних гармат, які князі церкви одержали право направляти проти душ людей, що мали необережність заслужити їхнє невдоволення. Ця метафізична артилерія буває і калічицькою, коли її підтримує артилерія фізична, що зберігається в арсеналах світських жерців.

◆◆◆ ГРОШІ. Вони є джерелом численних злочинів у людському суспільстві. Духовенство повинно напружити усі свої сили, щоб звільнити від цього зла віруючих і надати їм можливість іти вперед шляхом спасіння менш обтяженими. Ісус Христос не хотів, щоб апостоли брали гроші, але церква пізніше стала на прямо протилежну точку зору. Тепер без грошей не зможеш домогтися священика. Таким чином спрвджаються слова книги Левіт (гл. 27, ст. 18): «Священик повинен рахувати срібло».

◆◆◆ ГУМАННІСТЬ — мирська добродетель, яку необхідно заглушати в собі, якщо хочеш стати добрым християнином. Вона майже ніколи не відповідає інтересам божества, служителі якого б . голодували, якби вони керувалися гуманністю. До того ж вони настільки віддані інтересам неба, що їм нема коли подумати про інтереси людства. Священнослужителі далекі від гуманності, зате вони викладають нам початки гуманітарних знань, до яких входить трохи латині і дуже багато катехізису.

◆ ◆ ◆ ДАВИД — один з найвеличніших святих раю, справжній взірець для государів. Він був заколотником, розпусником, перелюбником, вбивцею і т. ін. Чужих дружин він робив своїми наложницями і страчував їхніх чоловіків, але він був благочестивий і слухався духовенства, через що й заслужив прізвисько людини божої. Дотепер бог приходить в особливо хороший настрій, коли йому співають куплети, написані цим святым мужем.

◆ ◆ ◆ ДАРИ. Так звуть ті підношення, які церква через любов до своїх дітей погоджується брати з їхніх нечестивих рук. Все,

що люди дарують богу, належить духовенству. «Присвятити це богу; хай буде це священику» (кн. Чисел, гл. 5, ст. 8).

◆ ◆ ◆ ДАРОНОСИЦЯ — священна посудина, в якій для захисту від щурів священики тримають цілий склад божків; вони дають їх істи християнам, якщо ті поводилися як слід.

◆ ◆ ◆ ДАТАРІЯ — свята канцелярія в Римі, де за готівку розподіляють бенефіції, індульгенції, милості святого духа і навіть право грішити.

◆ ◆ ◆ ДВІР. Без підтримки двору церква не може благоденstувати, оскільки у святого духа одне крило надломлене. Тому двір є останньою інстанцією у питанні про правовірність. Єретики — це ті, хто мислить інакше, ніж двір. Долю небесних богів завжди вирішують земні. Без допомоги Костянтина земна кар'єра Ісуса Христа була б далеко не такою близькою.

◆ ◆ ◆ ДЕЇЗМ — нечестива система, що визнає розумного бога, який вимагає від людей лише чесності і порядності і не потребує ні віри, ні культу, ні церемоній. Ясно, що ця система збсурдна і не придатна для духовенства. Така релігія могла б обйтися без священиків, а це завдало б великої шкоди богослов'ю.

◆ ◆ ◆ ДЗВОНИ — богословські, а отже, гучні інструменти, які, подібно до священиків, повинні оглушати живих і нагадувати покійникам про те, що церкви треба платити. Дзвони — добрі християни, оскільки вони хрещені. Ми маємо навіть підстави думати, що вони зберегли набуту в купелі невинність — перевагу, якої немає у більшості християн.

◆ ◆ ◆ ДИСПУТИ — повчальні і цікаві суперечки, що часто точаться між непогрішимими тлумачами слова божого; справа в тому, що бог, піклуючись про благо своєї церкви, не схотів надати своїм думкам занадто ясної форми, побоюючись, що священикам не буде через це сперечатися.

◆ ◆ ◆ ДИТИНСТВО — стан немічності, неуцтва і нерозумності, у який слід приводити християн, щоб допомогти духовенству вести їх у рай, куди доступ їм був би закритий, якби вони зробилися дорослими і навчилися давати собі волю.

◆ ◆ ◆ ДИТЯЧИЙ СТІЛЕЦЬ — судно, на яке новообраний папа опускає свій священий зад для того, щоб легко можна було перевірити його стать. Це робиться для того, щоб знову не потрапити у незручне становище, коли замість папи обрали папессу.

◆ ◆ ◆ ДИЯВОЛ — головний міністр небесного двору, важіль, за допомогою якого працює церква. Бог одним словом міг би кинути диявола у морок небуття, але остерігається це зробити: богові він дуже потрібен, оскільки дияволу він може приписати всі дурості, в яких могли б звинуватити його самого. Тому він залишає диявола у спокої і терпляче переносить усі його витівки щодо своєї дружини, своїх дітей і себе самого. Бог не може обйтися без диявола, богобоязливість часто не що інше, як страх перед дияволом. Не було б диявола, багато побожних людей ніколи і в гадці не мали б ні бога, ні його духовенство.

◆ ◆ ◆ ДІЛО БОЖЕ — це діло священиків, що, як відомо, є адвокатами і посередниками бога; проте вони рідко одержують від

нього повноваження на те, щоб вести його справи, не вдаючись до насильства.

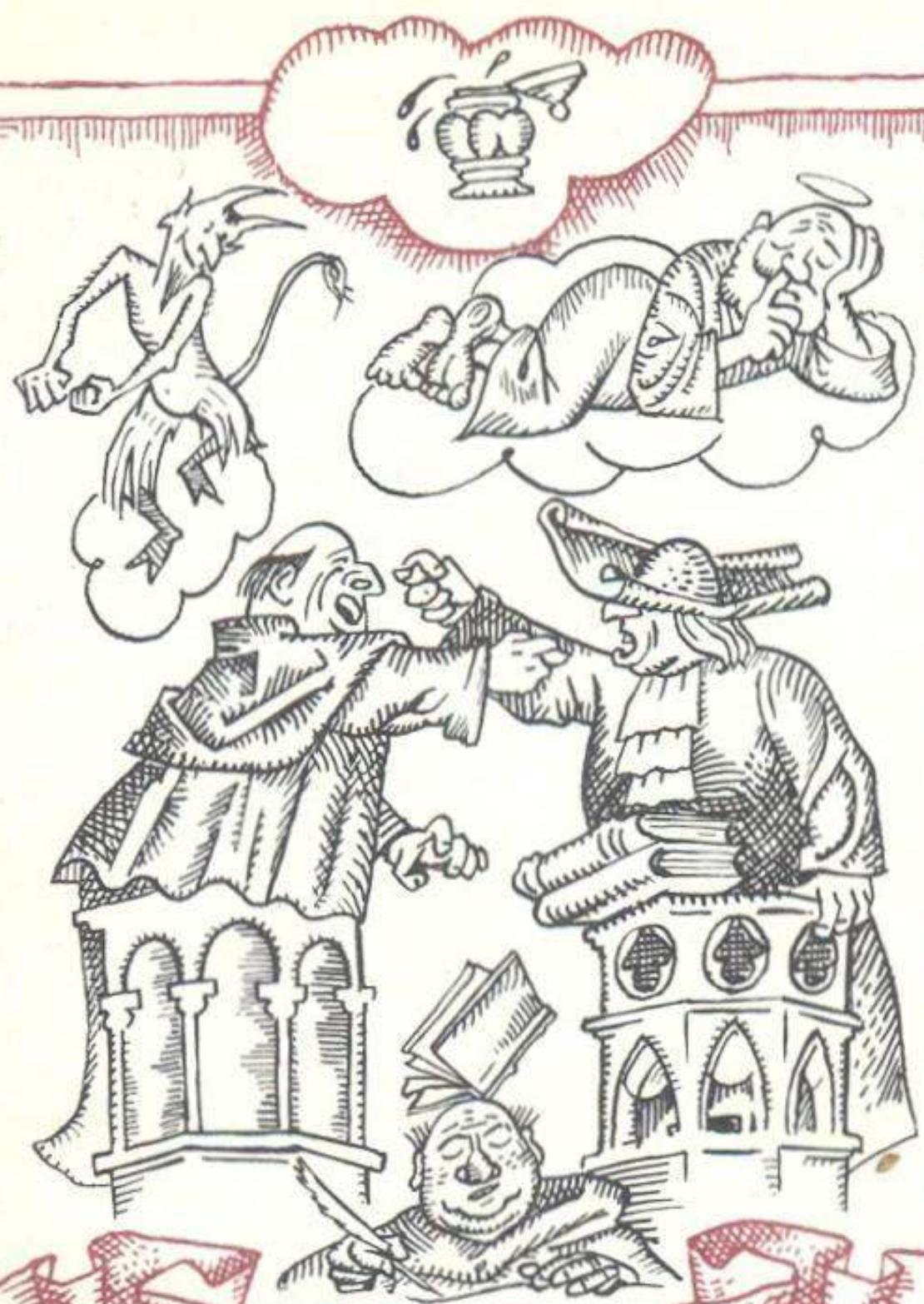
◆ ◆ ◆ ДОБРІ ДУШІ — ті, хто робить послуги церкві або піклується про те, щоб у жерців не переставав кипіти казан.

◆ ◆ ◆ ДОБРОВІЛЬНІ ДАРИ ДУХОВЕНСТВА. Духовенство небом звільнене від усіх обов'язків щодо держави. Якщо воно і рахується з її потребами, то лише з милості. Воно живе в державі тільки для того, щоб остання його захищала, шанувала і оплачувала; воно робить велику честь державі тим, що не тільки терпить її, але й допомагає їй молитвами, освітою і полегшує тягар доходів.

◆ ◆ ◆ ДОЗВОЛИ. Папа або єпископи за гроші дозволяють робити погані вчинки. Завдяки цьому те, що було недозволеним і злочинним, стає цілком законним, а зібрані за дозволи суми збагачують касу вічного отця і компанії.

◆ ◆ ◆ ДОНОСИ. Як відомо, християнська релігія є основою суспільства і опорою моральності. Ось чому — особливо в країнах, де запроваджено святу інквізицію,— церква має у своєму розпорядженні натовп шпигунів і примушує займатися доносами батьків, друзів, слуг, що робить громадський порядок дуже міцним, звичаї чесними, а повсякденний побут громадян надзвичайно приємним.

◆ ◆ ◆ ДОПОМОГА. Під цим словом розуміються удари поліном, дрючком або шпагою, що завдаються прихильниками істинної благодаті своїм крикливицям, які так переповнені цією благодаттю, що готові луснути. Все це робиться для того, щоб довести дієвість благодаті, яка з'являється невідомо звідки.

Диспут

◆ ◆ ◆ ДОСКОНАЛІСТЬ. У християнській релігії вона полягає в тому, щоб ревно молитися, дотримуватися постів, віддаватися безглуздим мріям і вести спосіб життя святого пугача. Досконалий християнин ставить собі за обов'язок бути ні до чого не придатним на цьому світі, який є не чим іншим, як переходом до загробного світу. Миряни існують лише для того, щоб клацати зубами, дивлячись, як духовенство об'їдається за їх рахунок.

◆ ◆ ◆ ДОСЛІДЖЕННЯ. Для доброго католика великий гріх бажати дослідити те, що говорить духовенство, яке називає себе непогрішим. Протестанту таке дослідження дозволяється, оскільки його духовенство непогрішим себе не вважає, але при цьому йому ставиться умова, щоб в результаті свого дослідження він дійшов висновку, що протестантське духовенство ніколи не помиляється.

◆ ◆ ◆ ДРАГУНИ — найправовірніші місіонери, послані версальським двором до гугенотів, щоб заперечувати їхні погляди на перетворення, повернути їх у лоно церкви і довести їм, що папа і сповідник короля ніколи не помиляються.

◆ ◆ ◆ ДУМКИ. Бога тяжко ображают мимовільні рухи, що відбуваються в людському мозку, особливо якщо ці рухи не перебувають під керівництвом духовенства. Бог проклинає всіх тих, хто мислить не так, як священики, що мають прерогативу мислити за інших. Ось чому служителі церкви з таким запалом копирсаються в совісті віруючих: вони бояться, що у їх головах виявляться якісь контрабандні думки.

◆ ◆ ◆ ДУРНІ. Див. Християнин, Неуцтво, Легковір'я, Віра. Невіруючі, а отже, дурні, не бачать своїми мирськими очима нічого, крім дурості і дурнів у нашій святій релігії. Вони знаходять у ній дурного бога, який по-дурному дозволив себе розіп'яти, дурних апостолів, дурні таємниці, дурні думки, дурні суперечки, дурні обряди, які виконуються дурними людьми і дають можливість жити далеко не дурному духовенству.

◆ ◆ ◆ ДУХ. Кожен знає, що таке дух: це те, що протиставляється матерії. Коли вам незрозуміло, яким чином діє та чи інша причина, достатньо сказати, що цією причиною є якийсь дух, і все одразу стане зрозумілим.

◆ ◆ ◆ ДУХІВНИК — свята людина, яка звичайно відзначається святенністю і сластилюбством. Його обов'язки полягають у тому, щоб сіяти у сім'ях розбрести, сварити подружжя, нацьковувати батьків на дітей і панів на слуг, остаточно збивати з пантелику побожних дурок, щоб певніше вести їх шляхом спасіння.

◆ ◆ ◆ ДУХОВЕНСТВО — перший стан у кожній цивілізованій державі. Воно небом призначене виконувати найблагородніші і найважливіші функції, перш за все займатися співами і правити платню за слухання цієї божественної музики. Багатство духовенства основане головним чином на тому, що до нього перейшла спадщина Ісуса Христа, котрий, як відомо, залишив по собі великі багатства.

◆ ◆ ◆ ДУХОВИДЦІ — святі, пророки та інші улюблениці бога, яким він споконвіку любить показувати картинки свого чарівного ліхтаря. Звичайно він показує свою потішну іграшку недоумкуватим, шахраям і істеричкам.

◆ ◆ ◆

ДУХОВНА ВЛАДА. Здавалося б, що ця влада, як свідчить її назва, повинна поширюватися лише на духовне життя; проте і політичні організми відчувають від неї такі потрясіння, що іноді дуже довго не можуть від них опам'ятатися. У кожній християнській державі є дві влади, які, на велике щастя народів, постійно борються одна з одною, і народи не знають, на чий бік стати. Але, якщо піддані відзначаються належним благочестям, цивільна влада стає смиреною служкою влади духовної, яка інакше показала б їй, що вона жартувати не любить.

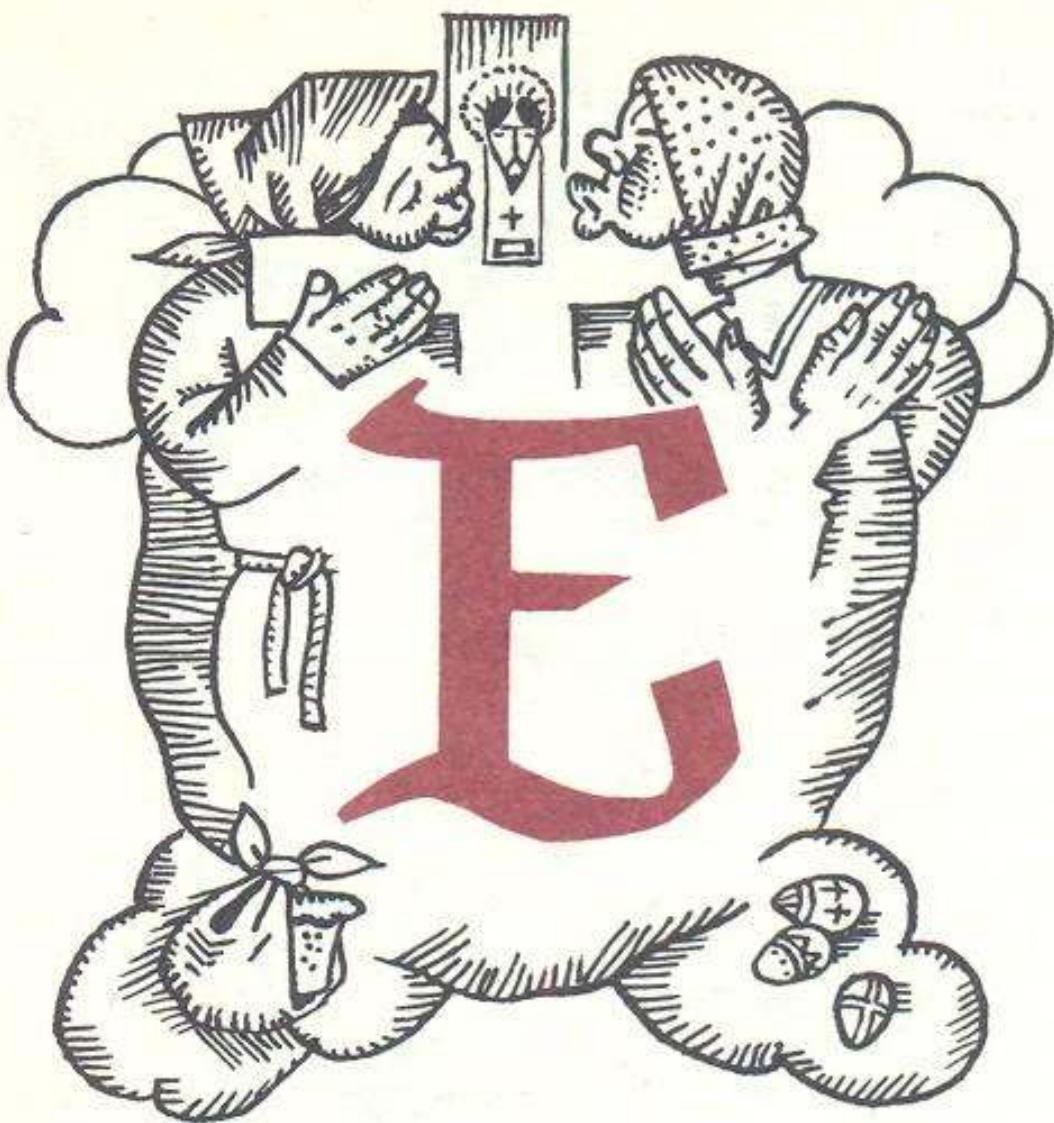
◆ ◆ ◆

ДУХОВНІСТЬ — таємнича властивість, вигадана Платоном, удосконалена Декартом і перетворена богословами на символ віри. Вона, очевидно, притаманна всьому тому, про що ми не знаємо, як воно існує і як діє. Духовний бог, духовна наша душа, духовна влада церкви, тобто, звичайною людською мовою, все те, про що маємо туманне уявлення.

◆ ◆ ◆

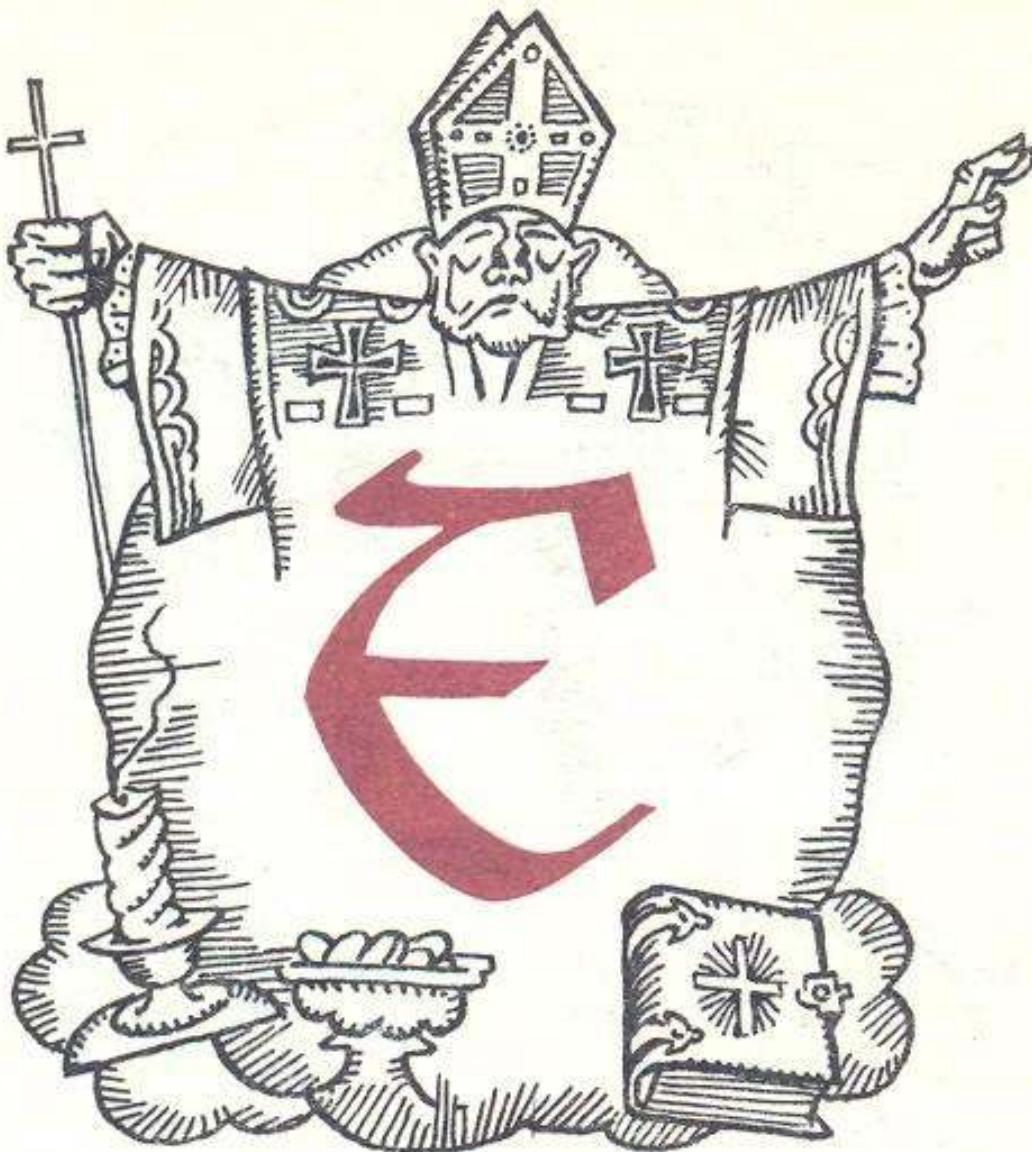
ДУША — невідома субстанція, яка невідомим чином впливає на нашу плоть. Ми маємо про неї лише невиразне уявлення. Звідси ми повинні зробити висновок, що субстанція ця духовна. Ніхто, проте, не знає, що таке духовність. Душа — найблагородніша частина людини, бо про неї ми знаємо менше за все. У тварин немає душі, чи в усякому разі їх душі матеріальні. Священики і ченці мають духовну душу, але на лихо деякі не виявляють її, мабуть, через величезне смирення.

◆ ◆ ◆ ЕКСТАЗ — священна судома, під час якої святі, особливо жіночої статі, мають щастя марити наяву і бачити всілякі нісенітниці. Припадків екстазу звичайно зазнають ті, кому благодать божа дала більшу дозу дурості або лукавства.

◆ ◆ ◆ ЄВАНГЕЛІЄ — «блага вість».

Блага вість, провіщена християнам, полягає в тому, що їх бог надзвичайно гнівний, що більшість своїх поклонників він прирікає на вічні муки, що їх щастя залежить від їх святої дурості, святого легковір'я, святого недоумства, від зла, яке вони самі будуть заподіювати, від їх ненависті до самих себе, від їх фанатизму, від їх відрази до всіх, хто мислить і діє інакше, ніж вони. Такі цікаві відомості, які божество у пориві особливої ніжності прийшло оголосити людству. Це вселило такену радість у серця людей, що з часу прибуття на землю небесного

гінця люди не перестають тримати, проливати слози, сваритися і битися один з одним.

◆ ◆ ◆ ЄВАНГЕЛЬСЬКА ЛАГІДНІСТЬ полягає в тому, щоб нав'язувати віру за допомогою насильства, погроз і катування. Ось яким гостинцем пригощає церква своїх дітей, щоб примусити їх проковтнути пілюлю віри.

◆ ◆ ◆ ЄВРЕЇ — привабливий народ, до якого бог, цінуючи його високі якості, відчув колись сердечний потяг, що примусив його наговорити і наробити немало дурниць. Згодом він опам'ятався: відтоді, як євреї розіп'яли його сина, він жадав тільки смажених євреїв; інквізиція турбується про постачання його кухні цією провізією.

◆ ◆ ◆ ЄВХАРИСТІЯ — велике таїнство, яке полягає в тому, що володар Всесвіту пригощає своїм власним тілом духовенство і всіх тих християн, у кого досить здоровий шлунок, щоб перетравити таку страву.

◆ ◆ ◆ ЄДНІСТЬ. Кожний християнин повинен твердо вірити, що є тільки один бог. Якби ми не мали божественного одкровення, ми ніколи не додумалися б до цієї істини. А тим часом кожний християнин за величчям сумління зобов'язаний вірити в трьох богів, яким однаковою мірою властва божественність. Згідно з алгебраїчними рівняннями наших богословів, одиниця дорівнює трьом і три дорівнюють одиниці. Хто не вважає це очевидним, той не має віри і заслуговує спалення на вогнищі.

◆ ◆ ◆ ЄДНІСТЬ ЦЕРКВИ. Подібно до єдиного бога, єдина і церква божа. Чи можна в цьому сумніватися, бачачи єдність докладів, почуттів, думок, які протягом стількох віків неподільно володіють усім християнським світом?

У цій єдності, безсумнівно, проглядає перст божий.

◆ ◆ ◆ ЄЗУЇТИ — вельми чорні і надзвичайно войовничі ченці, що вже близько двох віків оживляють умирачу віру. Це папські яничари, які нерідко завдають неприємностей святому престолу. Вони оберігають ятаган церкви, рукоятка якого перебуває в Римі, у руках начальників яничарів. Нещодавно отець Малагріда загубив клинок цього ятагана в Португалії, а його собрати дістали від цього досить відчутний стусан.

◆ ◆ ◆ ЄЗУЇТСЬКИЙ ОРДЕН — загін духовних гренадерів, капітаном якого є Ісус Христос. Він бешкетує усюди, де йому доводиться перебувати на постої. А втім, з жінками він звичайно поводиться милостиво; хлопчики відбуваються від нього не так дешево.

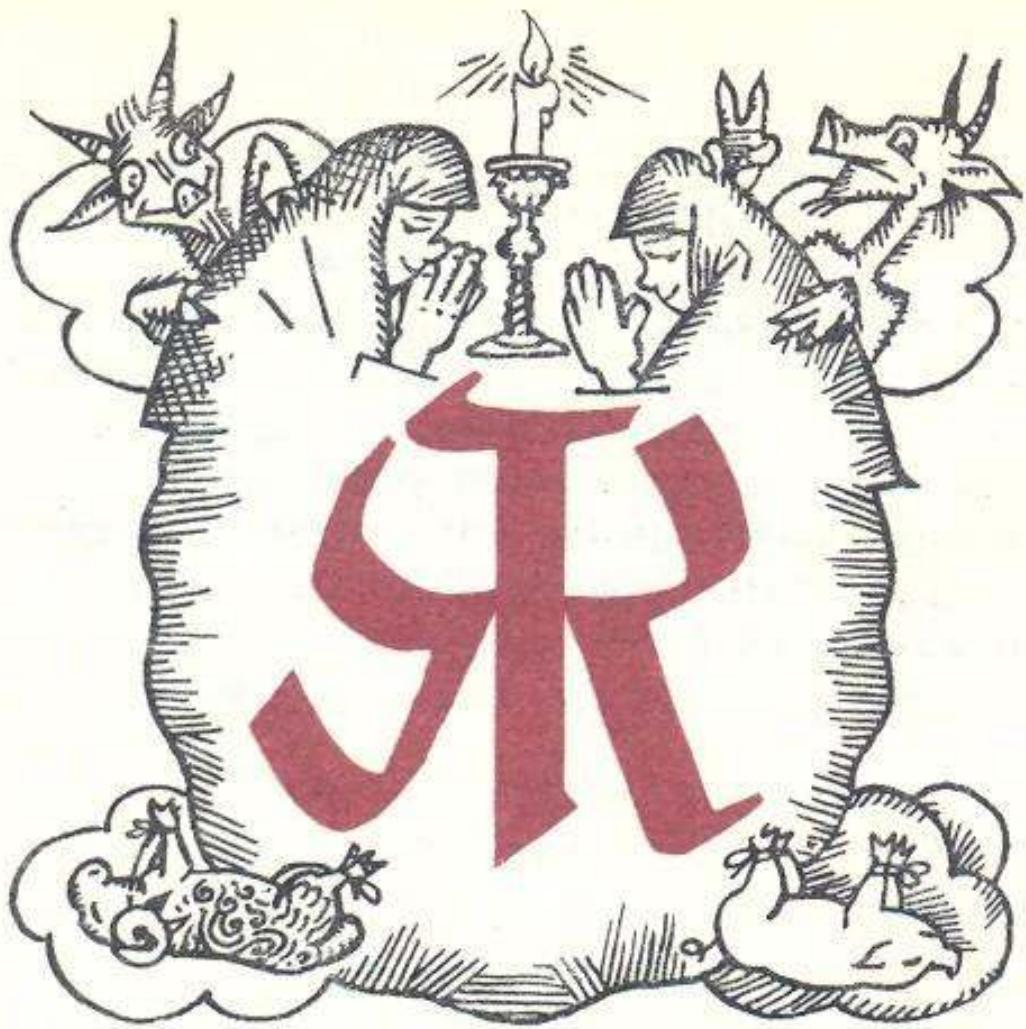
◆ ◆ ◆ ЄПІСКОП. Єпископом називається духовна особа, яка подібно деяким комахам без допомоги самки може відтворювати себе і розмножувати своє плем'я. На плечах єпископа лежить такий величезний тягар клопотів і трудів, що при його особі завжди перебуває який-небудь спритний абат. Щоб єпископ прийняв єпархію, про яку клопотався близько десяти років, її слід тричі запропонувати йому і таким чином перемогти його щирій опір.

◆ ◆ ◆ ЄРЕСІ. Вони конче потрібні церкві, щоб вправляти таланти і оберігати від іржі рапіри наших священих гладіаторів. Будь-яка думка, що суперечить думці богословів, до яких ми відчуваємо довіру і які досить сильні, щоб нав'язати нам свої погляди, безсумнівно є єрессю. Звідси випливає, що єретиками завжди

будуть ті богослови, які не зможуть силою зброї довести свою ортодоксальність.

◆ ◆ ◆ ЄРУСАЛИМ. Є два міста з цією назвою. Одно знаходиться в Іудеї, а інше — на п'ятдесятом градусі неіснуючого простору. Цей останній град, згідно з свідченням святого Іоанна, весь проміниться діамантами, рубінами та іншим коштовним камінням. Християн, які виснажили себе на землі, чекають там нескінченні гульбища.

◆ ◆ ◆ ЖАЛЬ СЕРДЕЧНИЙ — богословський термін на позначення засмучення християнина з приводу вчинених ним гріхів і тієї кари, що може настати слідом за цим. На думку єзуїтів, цього жалю вистачить, щоб умилостивити бога; янсеністи ж дотримуються іншої думки. Безперечно, що ми коли-небудь дізнаємося від бога, хто з них мав рацію.

◆ ◆ ◆ ЖЕБРУЩІ (ченці) — це люди, які дали обітницю нічого не мати і жити за рахунок тих, у кого що-небудь є. Чим більше їх у державі, тим краще для неї: нероби близькі серцю господа. При наймні вони іншим виявляють ту довіру, якою не користуються самі.

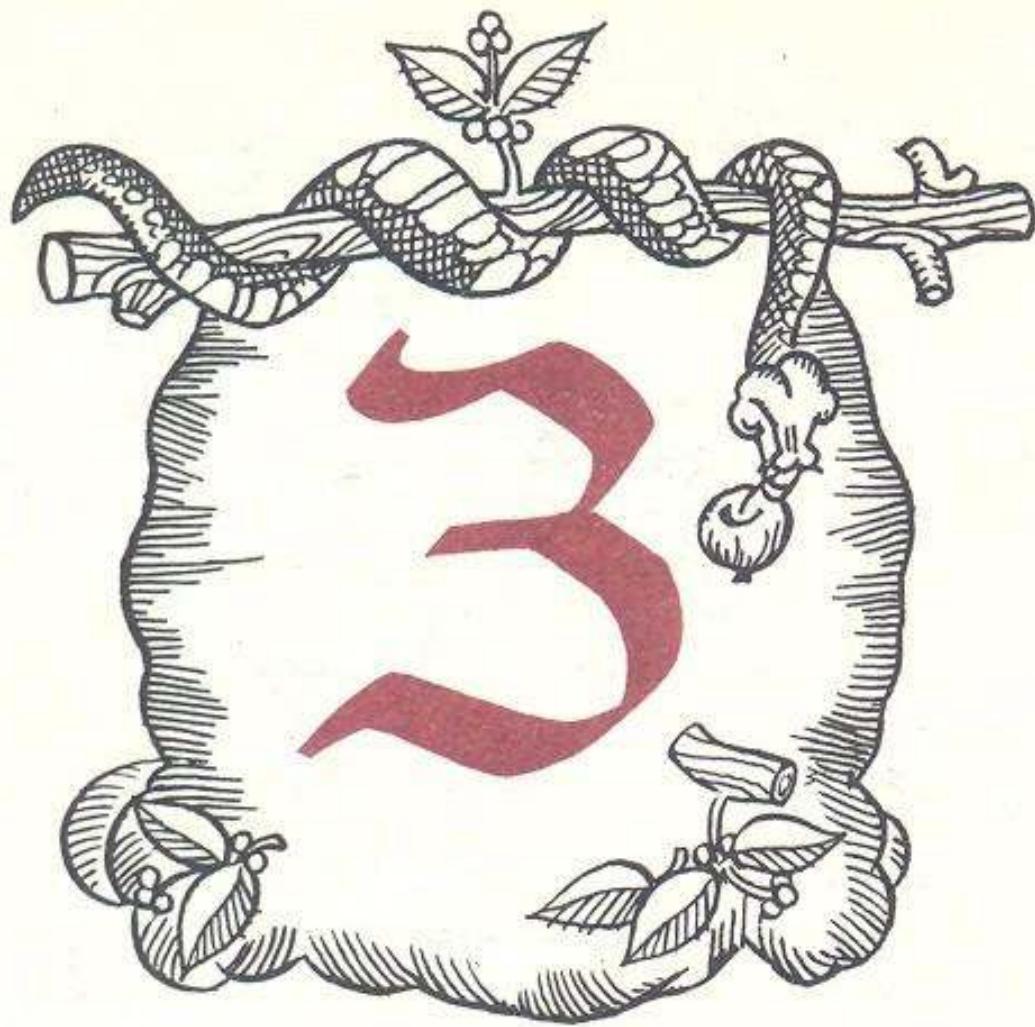
◆ ◆ ◆ ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ. У минулі часи бог прекрасно харчувався: його пригощали людьми, дітьми, биками, баранами і вівцями. Тепер дружина посадила його на дієту. Йому подають лише його власного сина, та й до того ж у трапезі бере участь духовенство. Він загинув би від виснаження, якби інквізиція не постачала його печенею і якби благочестиві государі час від часу не наповнювали небесної комори харчами, коли духовенство дає їм зrozуміти, що бог невдоволений своєю дієтою і розгнівається, якщо йому не дадуть поїсти.

◆ ◆ ◆ ЖІНКИ. Християнство недоброзичливо ставиться до гарних жінок; варто бути негарною чи літньою, щоб заслужити на його увагу. Жінки, яким нічим приваблювати товариство, приємні Богу і до вподоби духовенству; побожні дурки вірою і правдою служать релігії, духівнику і парафіяльному священику своїми святими інтригами, святым бурчанням і головним чином своєю тупою віданістю речам, на яких зовсім не розуміються.

◆ ◆ ◆ ЖОНГЛЕРИ — канатоходці, які своєю спритністю імпонують черні. Священики хибних релігій — жалюгідні фокусники і шахраї. Священики істинної релігії — справжні жонглери, яких слід поважати, особливо якщо вони можуть нас утягти в небезпечний фокус.

◆ ◆ ◆ ЖОРСТОКІСТЬ — властивість, огідна у звичайному житті, але вкрай корисна для підтримання віри. Людяність недоречна, коли справа стосується божества чи його священнослужителів.

◆ ◆ ◆ ЗАБОБОН — це будь-яка релігія і всякий релігійний обряд, до якого ми не звикли з дитинства. Культ, звернений не до істинного бога, хибний і забобонний. Істинний бог — це бог нашого духовенства, істинний культ — це культ, визнаний нашими священиками і до якого вони нас привчили змалку. Решта культів — не що інше, як смішний і безглуздий забобон.

◆ ◆ ◆ ЗАБУТТЯ ОБРАЗ — вельми похвальна поведінка для мирян, прописувана їм євангелієм. Для священиків воно зовсім не обов'язкове: вони можуть ніколи не прощати, бо образи завдаються не їм, а Богу. Милосердний

бог ні за що не прости би їм, якби вони простили тих, хто його образив, особливо в особі духовенства. До духовенства він має уподобання, і злочин проти нього розглядає як гріх проти святого духа, гріх, якому нема прощення ні на цьому, ні на тому світі. Однак духовенство, не ображаючи бога, може простити тих, кого воно знищило, у тому разі, якщо знищенні не залишили після себе ні дітей, ні рідних, ні друзів, до яких, за біблійним правосуддям, можна ще виявити жорстокість.

◆ ◆ ◆ ЗАВІТИ. Незмінний бог за свого життя склав два завіти, або заповіти. Перший зветься Старим, другий — Новим. Церква визнає перший лише постільки, поскільки він їй вигідний; у всьому іншому вона дотримується другого завіту. Він відзначається такою точністю і визначеністю, що між спадкоємцями ніколи не виникало будь-яких суперечок. У часи неуцтва, тобто живої віри, заповіти мирян оголошувалися недійсними, якщо у них на користь церкви не була відписана чимала частина майна.

◆ ◆ ◆ ЗАГРОБНИЙ СВІТ — країна, відома духовним географам, де бог, напевно, сплатить за всіма векселями, що перевели на нього його маклери і комісіонери. Досі не доводилося чути, щоб він допустив до стягнення за векселем своїх посередників; як відомо, вони оплачуються після пред'явлення.

◆ ◆ ◆ ЗАКОЛОТИ — маленькі неприємності, які духовенство іноді завдає світській владі. Цілком законний заколот, схвалений папою або вигідний духовенству; тоді винуватий уряд, який не догодинув папі або духовенству, тобто самому богові.

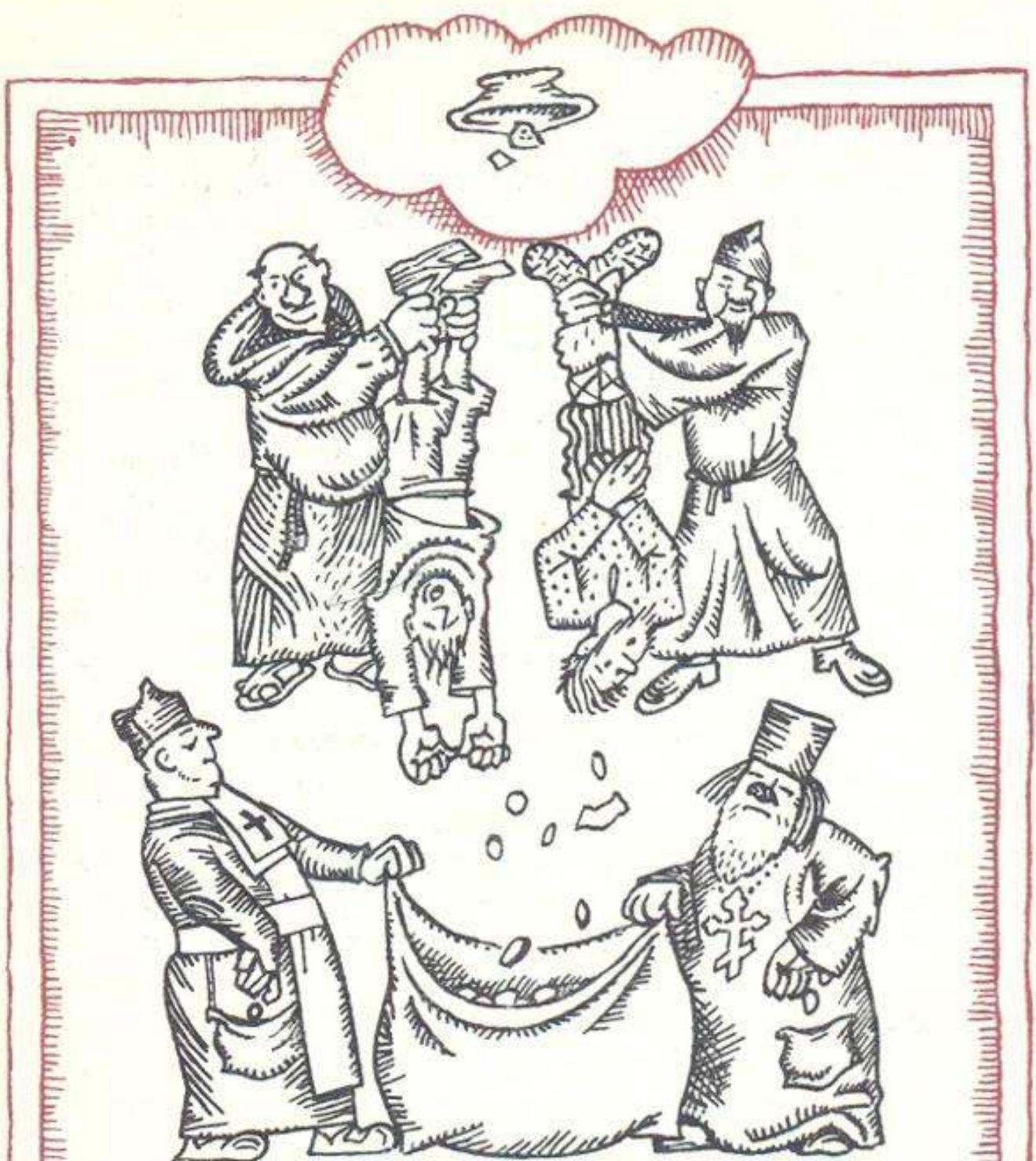
◆ ◆ ◆ ЗАКОЛОТНИКИ. Бути заколотником дозволено з неба лише служителям господа. Тираном є той государ, який бажає їх спинити чи має нахабство їх покарати; але ще гірше, якщо він прагне напоумити їх, оскільки з розумом духовенство завжди не в ладах. А втім, у духовенства є підстави ненавидіти розум.

◆ ◆ ◆ ЗАРАХУВАННЯ ДО СОНМУ СВЯТИХ — урочистий акт, яким первосвященик, що одержує вірогідні відомості з того світу, оголошує всьому світові, що такий-то чернець, якого він взагалі не знав, зазнає вічного блаженства і приймає поздоровлення з цього приводу.

◆ ◆ ◆ ЗАСОБИ ПРИМУСУ — настійні запрошення, введені у моду християнством, за допомогою яких примушують прийти або повернутися на шлях спасіння тих, хто не твердий у вірі. Засоби ці складаються з таємних наказів про арешти, в'язниць, тортур і навіть гармат, якщо під рукою є артилерія.

◆ ◆ ◆ ЗАУТРЕНЯ — богослужіння, здійснюване вночі, щоб завадити небесному отцю, який любить подрімати, поринути у сон і забути про потреби своїх улюблених дітей.

◆ ◆ ◆ ЗАХОПЛЕННЯ ВЛАДИ. Люди, позбавлені віри, твердять, що церква часто привласнювала собі права, їй не належні. Якби ці люди були осяні світлом віри, вони зрозуміли б, що церква неповинна у захопленні влади, оскільки вона спирається на необмежені права свого чоловіка. Загарбниками є ті, хто не дає церкві захопити владу або використати права, якими миряни можуть лише зловживати.

Збір десятини

◆ ◆ ◆ ЗБІЛЬШЕННЯ НАРОДОНА-СЕЛЕННЯ. Воно шкідливе для християнських народів, у яких, строго кажучи, повинна б панувати цілковита безшлюбність. Кількість обранців надзвичайно мала, число знедолених — величезне; чим більше народонаселення країни, тим більше у ній знедолених. Отже, зростання народонаселення згубне для процвітання держави.

◆ ◆ ◆ ЗБІР ДЕСЯТИНИ. Право збирати десятину дароване духовенству з неба. Апостоли, як відомо, збирали її в Єрусалимі. А втім, що може бути справедливішим, аніж праця людей на користь бідного духовенства, яке постачає богословською їжею їх, їхніх дружин і дітей.

◆ ◆ ◆ ЗБРОЯ. Духовенство не має права її носити, але в разі потреби воно може вкладати її в руки мирян, щоб вони вступали один з одним у бої, видовищем яких духовенство милується з височини гори св. Боягуза, де воно здіймає до неба свої святі руки, прохаючи у нього допомоги для тих, хто б'ється за його священні права і святі фантазії.

◆ ◆ ◆ ЗГОДА. Вона повсюдно панує серед християн і особливо серед християнських богословів; найнезаперечніший доказ божественного походження християнства полягає в тій постійній згоді, що панує серед його учнів. Ось вічно живе чудо, що приголомшує наш розум!

◆ ◆ ◆ ЗДОРОВИЙ ГЛУЗД. З ним дуже рідко можна стикнутися в християнській релігії, він зовсім їй не потрібен. Як витвір божий, вона не підлягає людським і банальним законам здорового глузду. Dobрий християнин повинен пригнічувати в собі розум, щоб укрі-

питися у вірі, і, якщо його священик каже йому, що три дорівнюють одиниці або що бог — це шматок хліба, він зобов'язаний цьому вірити всупереч здоровому глузду.

◆ ◆ ◆ ЗЛІСТЬ. Богу притаманна нескінченна доброта, але дуже важливо непомітним чином зробити його злішим за диявола; від цього завжди у виграші будуть ті, хто володіє секретом умилостивлювати його. Із занадто добрим богом духовенство недалеко заїхало б.

◆ ◆ ◆ ЗЛО. Воно ввійшло у світ через гріх Адама. Якби цей дурень не згрішив, у нас не було б ні лишаїв, ні парші, ні богослов'я, ні віри, яка є цілющим засобом проти усіх наших бід.

◆ ◆ ◆ ЗЛОВЖИВАННЯ. Час від часу церква грішить ними всупереч невисипущому піклуванню божества. Із зловживаннями ведуть боротьбу лише в тому випадку, коли проти них піdnімається занадто голосний крик. А втім, помічають їх лише люди, позбавлені віри; ті, у кого її досить, ніколи їх не помічають.

◆ ◆ ◆ ЗЛОЧИН. Релігія називає злочином не ті вчинки, які завдають шкоди суспільству, а ті, що шкодять духовенству. Найбільший з усіх злочинів — це брак віри, тобто недовіра до духовенства, прагнення проаналізувати думки. Злочинно також обікрасти ризницю, виявити зневагу до священих предметів. Усі ці злочини караються вогнем — на цьому чи на тому світі.

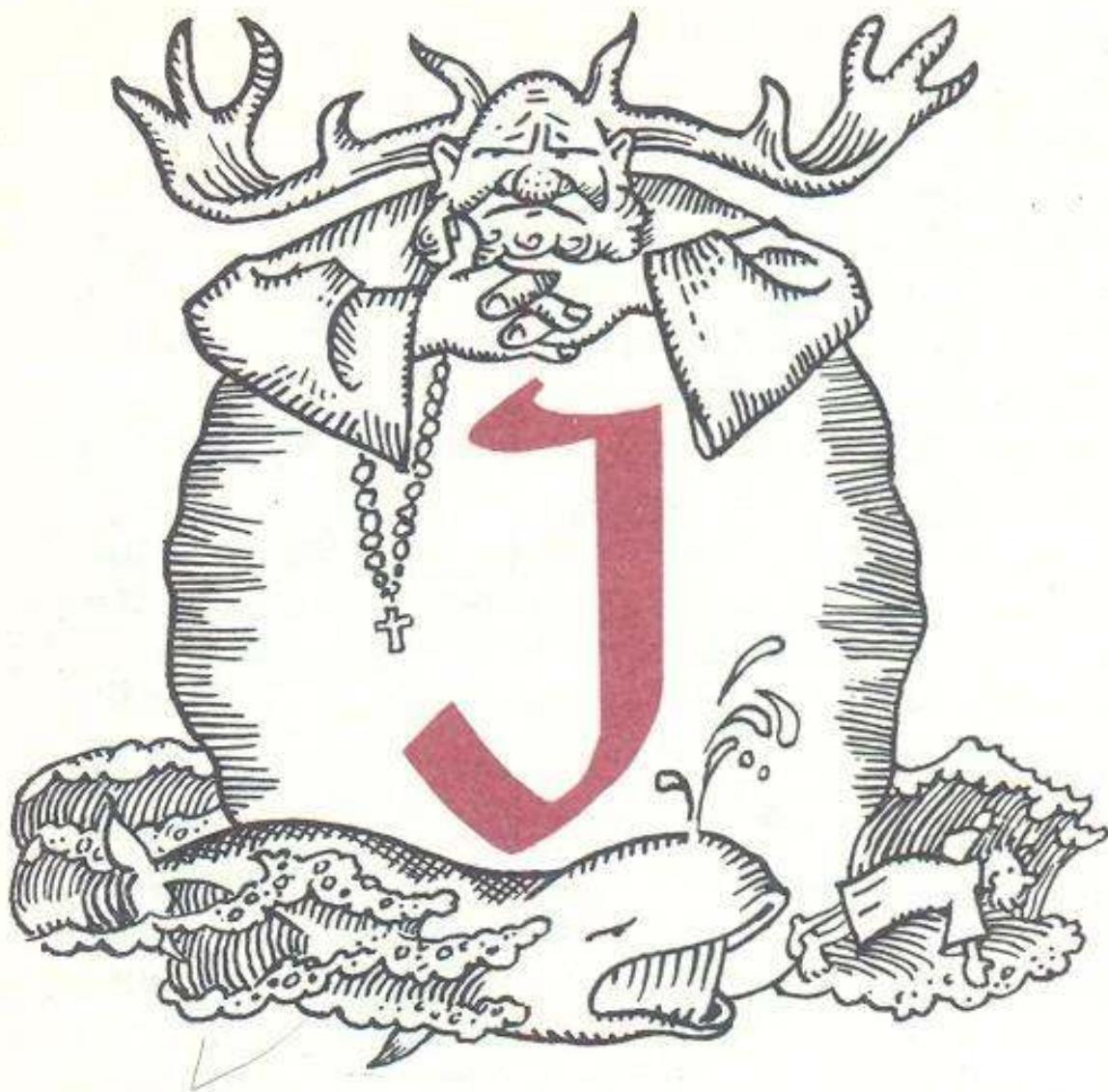
◆ ◆ ◆ ЗМІЙ. У минулі часи змії володіли людською мовою. Змій спокусив пррабаку людського роду. Змії спокушають і зводять її онучок; але тепер вони вже не розмовляють.

Служителі бога повинні бути мудрими, як змії,
а миряни повинні виявляти щодо них голубину
простоту і овечу лагідність.

◆ ◆ ◆ **ЗНАЧУЩІСТЬ.** Немає нічого
більш значущого на світі, ніж те, що духовен-
ство вимагає вважати значущим. За кілька остан-
ніх віків християнський світ мав щастя бути
збаламученим значущими словами, значущими
аргументами, значущими церемоніями і у вищій
мірі значущими буллами.

◆ ◆ ◆ **ЗНЕСИЛЕННЯ.** Бог любить,
щоб його поклонники постом і молитвою дово-
дили себе до знесилення. Товсті животи він
терпить тільки у ченців. Миряни мають бути
дуже худими, якщо вони хочуть протиснутися
у хвіртку раю.

◆ ◆ ◆ ІЄЗЕКІЙ — великий пророк Іудеї, майстер чарівних видінь. Він славиться своїми розкішними сніданками, які не збуджують апетиту у наших сучасних пророків. Після єзуїта Санчеса і воротаря картезіанців Ієзекій — найбрудніший церковник, якого я тільки знаю.

◆ ◆ ◆ ІЄРАРХІЯ — це градація чинів і ступенів, які займають служителі Ісуса Христа у будинку його батька, де, за його власними словами, немає ні перших, ні останніх. Але дружина Ісуса Христа, яка набагато краще за нього розбиралася у житейських справах,

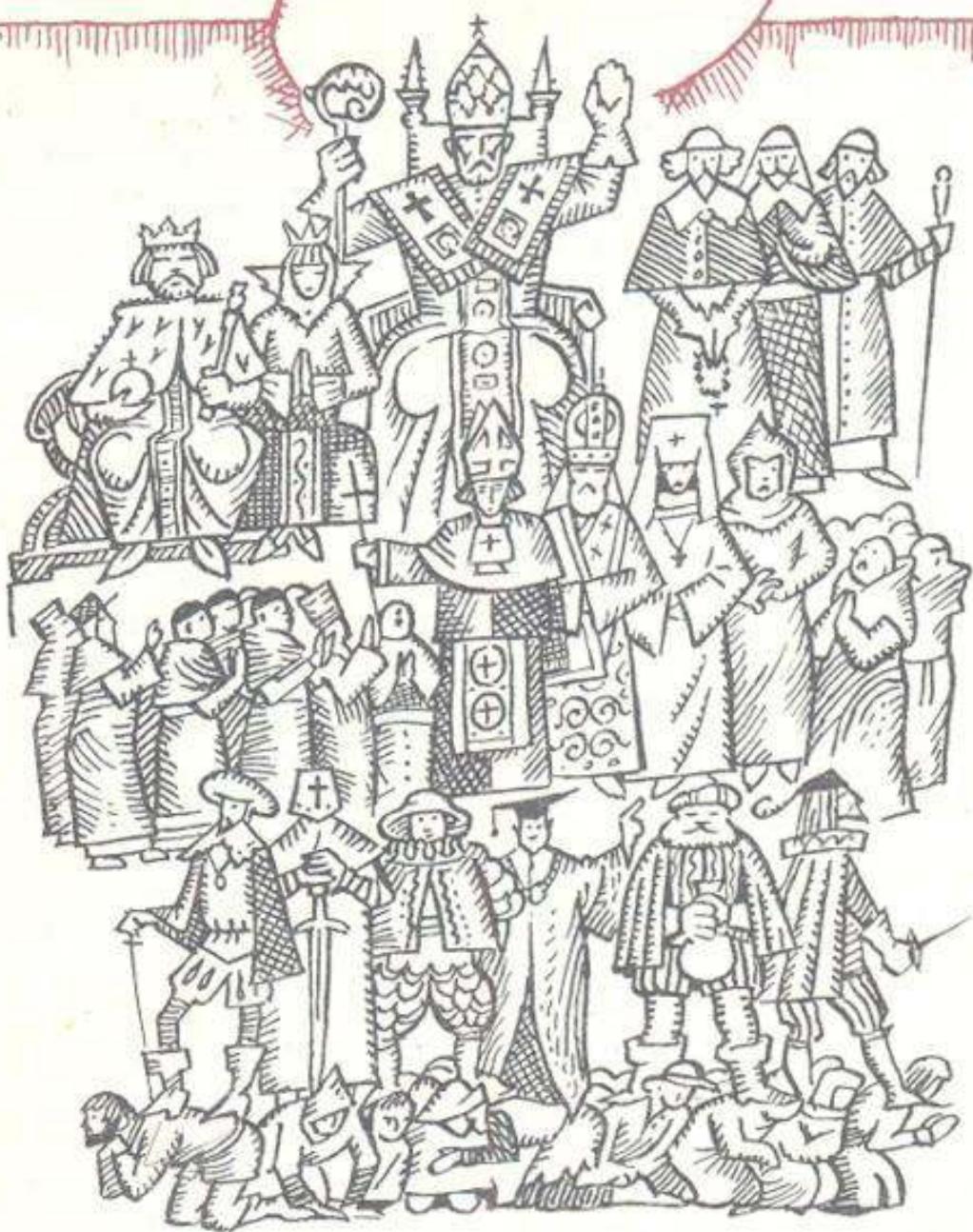
розсудила інакше. Нині у небесній родині між єпископом і парафіяльним священиком не менша відстань, ніж між богом і нікому не відомим жебрущим ченцем.

◆ ◆ ◆ ІНАКОВІРУЮЧІ — всі ті, хто мислить інакше, ніж ортодокси, або ті, хто не досить сильний, щоб примусити визнати свою віру ортодоксальною.

◆ ◆ ◆ ІНДУЛЬГЕНЦІЯ. Так звється дозвіл на погані вчинки, який папа і єпископи дають за певну винагороду. Внаслідок відпущення, те, що було недозволеним і злочинним, стає законним і навіть похвальним, оскільки плата за відпущення гріхів збагачує касу небесного отця і компанії.

◆ ◆ ◆ ІНКВІЗИЦІЯ — священний трибунал, що складається із священиків і ченців, які не підлягають цивільній владі і користуються, само собою зрозуміло, правом виносити безапеляційні вироки і посылати на вогнище людей, що виступають проти них. Завдяки цьому святому трибуналу государі, що ним послуговуються, мають щастя управляти правовірними підданими — побожними негідниками, завжди готовими захищати церкву проти світської влади. Дуже шкода, що до цього часу Франція не зрозуміла корисності такого священного трибуналу.

◆ ◆ ◆ ІНТЕРДИКТ — жахлива кара, яку князі церкви час від часу накладають на підданих государів, що вийшли з покори. Вона полягає в позбавленні народів культу, церемоній і духовних милостей, без яких жито не росте і виноградники вибиваються градом. У минулому папи з великим успіхом застосовували

Ієрархія

ці ліки проти непокірних государів; вони почали погано діяти відтоді, як занепала віра.

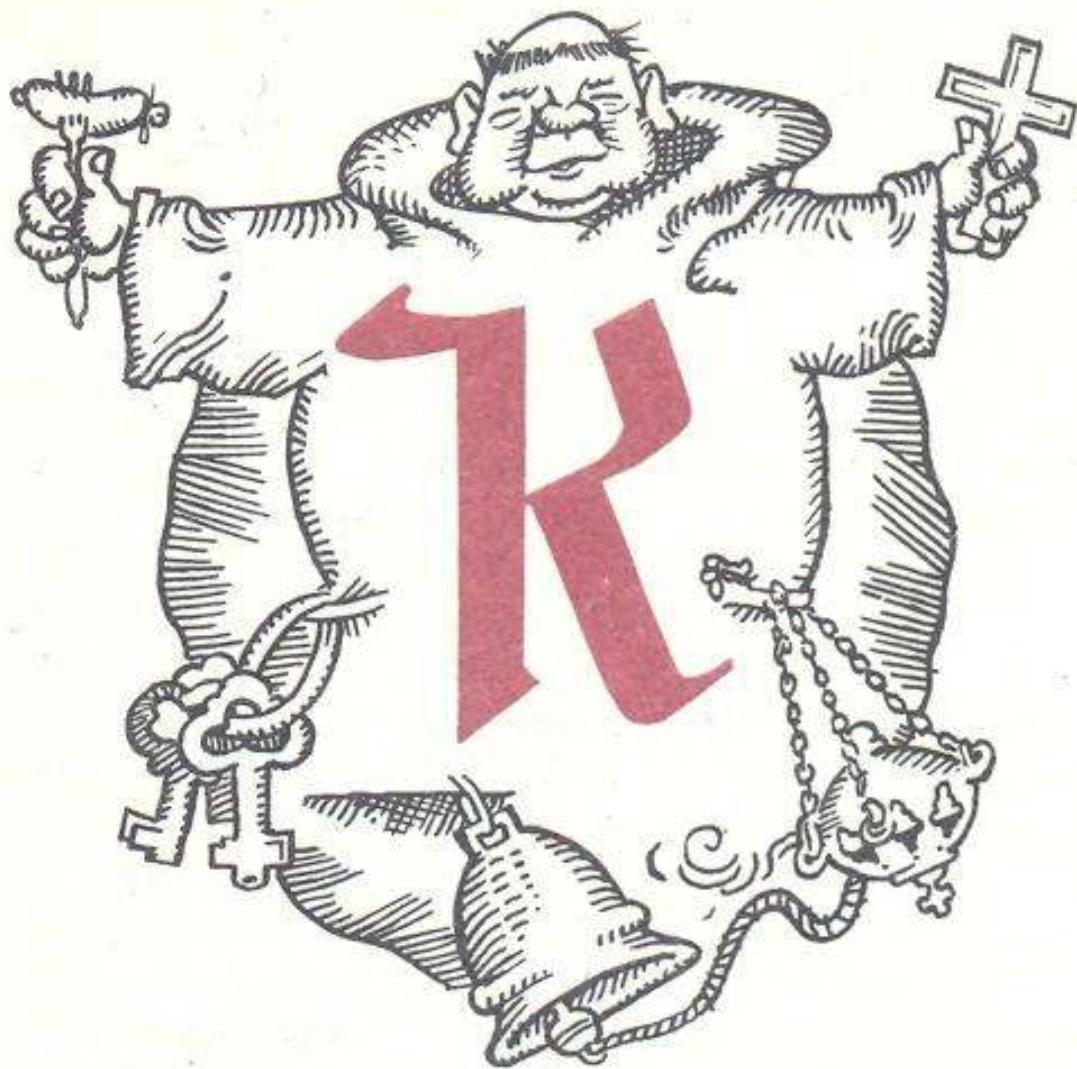
◆ ◆ ◆ ІНТЕРЕСИ. Служителям церкви менше ніж будь-кому властива особиста зацікавленість. Вони віддані лише інтересам бога, який, звісна річ, дуже корисний, як і його дружина. Церква потребує грошей, щоб хазяювати. Ми знаємо, що священнослужителі ставляться з більшим інтересом до душ, особливо коли ці душі цікавляться духовенством.

◆ ◆ ◆ ІОНА — сварливий і дратівливий пророк. Він три дні провів у череві кита, який врешті-решт змушений був його виплюнути,— отакою нелегкотравною їжею є пророки. Бог від свого імені доручив йому обдурити жителів Ніневії, і він ревно взявся за цю справу.

◆ ◆ ◆ ІСТИНА. Існують дві істини: одна — людська, а друга — богословська чи божественна. Перша зовсім непридатна духовенству, а тому вона не достеменна. Друга йому вигідна, а тому вона єдино правильна.

◆ ◆ ◆ ІСУС ХРИСТОС. Під цим ім'ям бог, бажаючи зберегти інкогніто, здійснив колись подорож по Іудеї, де за відмову повторювати на всі лади своє справжнє ім'я був розіп'ятий як шпигун. Якби не трапилося цього щасливого випадку, рід людський був би пропащий назавжди, не було б ні богослов'я, ні духовенства, і Франція ніколи б не почула про буллу *Unigenitus*.

◆ ◆ ◆ ІУДЕЯ — благочестива і неродюча країна, приблизно такого ж розміру, як королівство Івето, що якимось чудом давала своїм правителям доход, який дорівнює доходам усієї Європи, не рахуючи витрат на утримання коліна левітів.

◆ ◆ ◆ КАДИЛО — священна курильниця, у якій спалюють паході, що лоскочуть ніздрі божества. Священики — придворні постачальники цього частування. «Зазіхати на кадило» — алегоричний вислів для позначення злочинної спроби государя або будь-якої іншої світської влади без дозволу сунути свого носа у дільця духовенства.

◆ ◆ ◆ КАЗКИ. Те, що розповідають усі без винятку існуючі на світі релігії, є не що інше, як дитячі казки. Лише біблійні оповіді правдиві від початку до кінця.. Ті, кого не приваблює перспектива бути навіки ввергну-

тим у піч вогненну, хай відмовляться від будь-яких сумнівів щодо цього.

◆ ◆ ◆ КАЗУІСТИ — духовні математики, що зуміли звести до рівнянь ті дурниці, які добрий християнин може наробити без того, щоб особливо не прогнівити господа.

◆ ◆ ◆ КАНОНИ — правила і постанови, якими єпископи, що зібралися на собор, затверджують непорушні, аж до змін у майбутньому, догмати віри і церковну благопристойність, роз'яснюють і виправляють слово боже, привласнюють собі сан і незаперечні права, накладають анафему на тих, хто наважився за сумніватися в їхній правоті, з успіхом примушують підкорятися собі, коли церковним канонам надає підтримку держава.

◆ ◆ ◆ КАНОНІЗАЦІЯ — урочистий акт, за допомогою якого найсвятіший отець, спонуканий чудесами святого, що помер сто років тому, або ж грошима заінтересованих у репутації останнього, оголошує, що ця людина перебуває в раю і можна з спокійною совістю ставити йому свічки і давати на його честь подачки ченцям.

◆ ◆ ◆ КАНОНІКИ — духовні особи, які звичайно більше зайняті кухнею, ніж наукою; вони приносять велику користь державі тим, що часто уві сні співають на витонченій латині, яку не зрозуміли б навіть у тому випадку, якби не спали.

◆ ◆ ◆ КАНОНІЧНЕ ПРАВО складається із зібрання законів, постанов, булл і т. ін., які вигадали служителі господа з метою створити особливу, священну юриспруденцію, вигідну для духовенства. Вона інколи суперечить розуму, цивільному праву і навіть природному

праву, але це не має значення, оскільки всі права повинні замовкнути перед божественним правом.

◆ ◆ ◆ КАНОНІЧНІ КНИЖКИ. Так звуться книги святого письма, визнані церквою істинними і які у присутності духовенства були написані самим святым духом.

◆ ◆ ◆ КАПУЦИН (чернець) — двоногий козел, неосвічений і вошивий, який гундосить у себе в монастирі, а коли з'являється на вулицях, викликає благочестиве захоплення старих жінок і страх у дітей.

◆ ◆ ◆ КАРДИНАЛ — червоний з голови до ніг священик, який завдяки папській грамоті стає рівним королівським особам і увільнюється від обов'язку підкорятися їм, за винятком того випадку, коли йому доводиться брати від них милості, від яких він у своєму смиренні ніколи не відмовляється. Кардинали носять червоний або вогненного кольору одяг для того, щоб завжди пам'ятати, що вони повинні проливати кров на благо церкви і розпалювати вогнища во славу релігії.

◆ ◆ ◆ КАРМЕЛІТИ — ченці, які внаслідок особливої благодаті, дарованої їх ордену, мають приховані хист. Вони виявляли б цей хист частіше, якби віра не зубожіла на землі.

◆ ◆ ◆ КАСТРАТИ. На благо релігії не завадило б каструвати всіх чоловіків і знепліднити всіх жінок; це швидше привело б світ до загибелі, і він перестав би ображати бога своєю мерзенністю.

◆ ◆ ◆ КАТ. Він є завжди кращим християнином своєї країни і найправовірнішим з усіх громадян. Він — приятель духовенства,

захисник віри, найбільш корисна для священиків і справи божої особа.

◆ ◆ ◆ КАТЕХІЗИС — збірка благочестивих повчань, доступних розумінню і істотно необхідних, якими священики поспішають наповнити голови юних християн, щоб привчити їх до нерозсудливого способу думок.

◆ ◆ ◆ КАТОЛИЦЬКИЙ, або вселенський. Католицькою, або вселенською, називається церква, про яку сім восьмих усього людства нічого не чуло і священики якої внаслідок милості небес майже ніколи не погоджуються один з одним. Отже очевидно, що істини, які вони проповідують, не викликають заперечень.

◆ ◆ ◆ КАФЕДРА — християнський ящик Пандори; це трибуна, з якої святі орато-ри виголошують свої найкорисніші проповіді, що нерідко породжують ересі, заколоти і війни, так необхідні для звеселення народів і зміщення віри.

◆ ◆ ◆ КАЯТТЯ. Щоб одержати відпущення гріхів, християнин повинен щиро сердно розкаятися у своїх вчинках, які дали йому велику насолоду. Акту каєття достатньо, щоб помиритися з богом, а це дуже зручно для всіх тих, хто аж ніяк не має наміру міняти своєї поведінки. Негідникові, який перед смертю покаявся в гріхах за всіма правилами церковного мистецтва, забезпечений рай. Якщо його запізнілі жалкування не потрібні цьому світові, то вони приносять великий зиск тим, хто видає паспорти особам, що відправляються на той світ.

◆ ◆ ◆ КВАКЕРИ, або трясуни. Так звуть послідовників огидної секти, якої слід цуратися. Вони відкрили секрет, як обходиться

без духовенства, що суперечить інтересам господа. Звідси видно, що, незважаючи на своє ім'я, вони далеко не такі трясуни, як ті, хто все життя тільки те й робить, що трясеться.

◆◆◆ КІНЦЕВА МЕТА. Богослови є повірниками господа; вони знають мотиви усіх його дій і вважають, що чума, голод, війни, клопи, комарі і богословські суперечки існують на благо людства. Безсумнівним у всякому разі є те, що все, що відбувається у світі, так чи інакше приносить користь духовенству: що б не вдіяло божество на землі, воно завжди має на увазі своє духовенство.

◆◆◆ КЛАДОВИЩА — освячені ділянки землі, де аж до воскресіння мертвих церква дозволяє своїм померлим чадам тліти під відкритим небом, якщо в них не досить грошей, щоб придбати право тліти у стінах храму і заражати живих. Через те, що багаті не увійдуть у царство небесне, справедливо, щоб в очікуванні страшного суду вони за свої гроші могли купити хороше приміщення.

◆◆◆ КЛІРИКИ — родове поняття, що включає в себе всіх християн, які присвятили себе служінню Богу або відчувають себе покликаними жити не працюючи, за рахунок нероб, які працюють, щоб жити.

◆◆◆ КЛОБУК — шматок шерстяної тканини, який прикриває потилицю і знання, що містяться в черепі ченця. Питання про крій цієї святої ганчірки викликало, як відомо, запеклі суперечки серед служителів церкви і звело на вогнище не одну сотню покритих клобуками ченців.

◆◆◆ КЛЮЧІ. Ісус Христос особисто вручив ключі від неба своїй церкві; тільки

їй належить право відмикати і замикати рай. Папа — її швейцар; посада швейцара, зрозуміло, оплачується.

◆◆◆ КНИГА ЖИВОТА — записна книжка, у яку бог для пам'яті вписує чи наказує вписати своєму старшому секретареві імена п'яти або шести побожних мужів, яким пощастило додогодити йому і звеличити церкву.

◆◆◆ КНИГИ. Із них лише молитовники корисні для церкви. В крайньому разі християнам можна дозволити ще читання «Наслідування Христа», «Золотої легенди» і часослові; усі ж інші книжки слід було б спалити або ж помістити у монастирських бібліотеках, де вони не могли б нікому шкодити.

◆◆◆ КНИГОДРУКУВАННЯ — диявольський винахід, гідний антихриста; слід було б у всіх християнських державах заборонити користуватися ним. Віруючим не потрібні книги, у них є чотки. Заслуговують на розмноження друком тільки «Требник» і «Християнський вихователь».

◆◆◆ КОАДЬЮТОРИ. Коли єпископ, якого невіруючі не вважають занадто обтяженою справами людиною, почуває себе більше неспроможним виконувати важкі функції свого святого служіння, він одержує в помічники коадьютора; тоді стадо віруючих має двох пастирів замість одного і диявол втрачає всяке бажання никати навколо вівчарні.

◆◆◆ КОМЕНТАТОРИ — вчені люди, яким за допомогою нестерпних для розуму хитромудрих вигадок іноді вдається узгодити слово боже із здоровим глуздом або знайти вислів, який дещо полегшує тягар віри.

◆ ◆ ◆ КОНКЛАВ — місце, де збираються кардинали святої римської церкви для обрання непогрішного намісника Ісуса Христа. На цих зборах завжди присутній святий дух, і тому бездоганність вибору забезпечена.

◆ ◆ ◆ КОНКОРДАТ — угода, укладена папою з одним із найблагочестивіших королів, у якій вони розпорядилися речами, що зовсім їм не належать.

◆ ◆ ◆ КОНФІРМАЦІЯ — священна церемонія, яка полягає в тому, що хлопчаку намащують жиром лоба і дають ляпаса; це на все життя робить його непохитним у вірі.

◆ ◆ ◆ КОРОЛІ — глави народів і слуги духовенства, яке в істинно християнській країні не повинно нікому коритися і над усіма володарювати. Королі існують лише для того, щоб захищати духовенство, підтримувати його права і особливо для знищення його ворогів.

◆ ◆ ◆ КРАСТИ — задарма брати те, що належить іншим. Красти забороняється; проте коліно левітів користується дарованим йому небом правом брати у віруючих гроші за ті невідчутні товари, які воно переправляє з неба на землю.

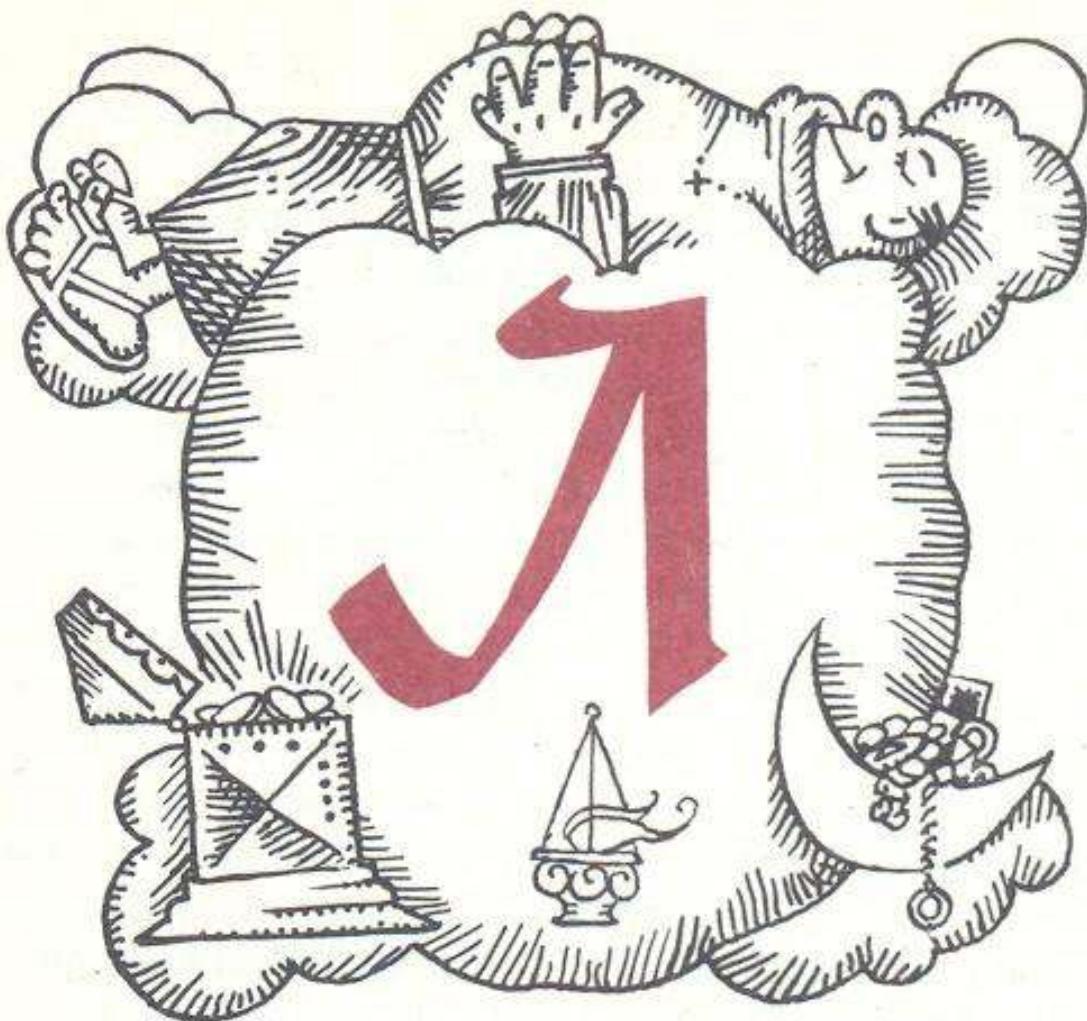
◆ ◆ ◆ КРИКЛИВИЦІ — янсеністські пророчиці, що віщують, вистрибують, дають себе мордувати і розпинати, щоб довести, що єзуїти негідники, що пан архієпископ помиляється, що отець Кенель має рацію, що дійова сама по собі благодать може спонукати на безглузді підступи, коли в неї є чим платити.

◆ ◆ ◆ КРОВ. Церква відчуває жах перед кров'ю. У неї таке чутливе серце, що вона

знепритомніла б, лише побачивши її. Тому вона ніколи не робить сама своїх операцій. Як і лікарі, священнослужителі прописують кровопускання, і воно робиться государями, службовими особами і катами — цими постійними хірургами його святості духовенства.

◆ ◆ ◆ КРОВОЗМІШАНЯ — протиприродний гріх, який був дозволений у часи Адама і який папа за хорошу винагороду часто дозволяє і тепер. Непростимий гріх спати зі своєю хрещеною матір'ю; це духовне кровозмішання так само єгидне, як і плотське.

◆ ◆ ◆ ЛАВИ — дерев'яні сидіння, на які богослови опускають свої священні зади і які вони часто швиргають один одному в голови під час своїх дружніх і вишуканих розмов, присвячених питанням релігії.

◆ ◆ ◆ ЛАЙКА — ряд ввічливих і доброзичливих висловів, якими послугуються богослови при розмові між собою і проти своїх супротивників, коли хочуть згладити суперечності або коли йдеться про те, щоб відповісти на поставлені їм запитання. Лайка — чудовий аргумент, але ще краще відповідати вогнищами.

◆ ◆ ◆ ЛЕВІТИ — діти коліна Левія, які у винагороду за свою благочестиву жорсто-

кість одержали від лагідного Мойсея прерогативу священнослужіння. За його дорученням вони перебили його дорогих співвітчизників, яких Аарон навчив віроломству. З цього випливає, що наші священики, наступники прав і запопадливості левітів, не без підстав убивають мерзотників, введених в оману духовенством.

◆ ◆ ◆ ЛЕГЕНДИ — повчальні і повні чудес оповіді, які тепер уже, після того як критика вільнодумців охолодила легковір'я віруючих, читаються небагатьма.

◆ ◆ ◆ ЛЕГКОВАЖНІ СУДЖЕННЯ. Вони заборонені євангелієм, особливо мирянам, які ніколи не повинні судити про поведінку своїх духовних наставників. Якби миряни зустріли якого-небудь ченця або абата у непристойному місці, то повинні були б припустити, що вони з'явилися туди для спасіння душ і для вяшої слави господа, який не може гніватися на те, що його друзі розважаються.

◆ ◆ ◆ ЛЕГКОВІР'Я. Кожний добрий християнин повинен мати ту простодушність, яка надихає на віру в найневірогідніші речі без усякого дослідження на підставі слів духовних наставників. Адже ці останні не можуть помилатися, а тим більше обманювати інших, що було б явно недобре.

◆ ◆ ◆ ЛИХВАРСТВО. Бог обіцяв євреям, що їм буде дозволено давати гроші на проценти і красти. Але те й інше заборонено мирянам християнських народів. Тільки духовенству належить привілей займатися на землі лихварством і мати користь з капіталів, нажитих чужою працею.

◆ ◆ ◆ ЛІГА — святий союз, створений у XVI столітті бжою церквою. Ось

благодійні наслідки його діяльності: був убитий французький король, королівство охопила смута, і один государ-єретик почав слухати обідню, що пішло йому на велику користь.

◆ ◆ ◆ **ЛІКАРІ.** Відомо, що священики — лікарі наших душ. Вони намагаються зробити нас шолудивими, щоб зробити нам присність довго чесатися. Що ж до уживаних ними засобів лікування, то найбільш охоче вони вдаються до прочищення шлунка, кровопускання і особливо до припікання. Пілюлі, які вони дають нам, надзвичайно гіркі; позолоченими вони виявляються тільки для них самих.

◆ ◆ ◆ **ЛІНОЩІ** — смертний гріх, що полягає у зневазі до цікавих обрядів, з виконанням яких духовенство пов'язує наше спасіння. Мирянин повинен бути енергійним, щоб мати чим платити церкві й проливати за неї кров. Священик нічого не повинен робити на цьому світі, а лише молитися, співати й затівати сварки, якщо він на це здатний.

◆ ◆ ◆ **ЛОГІКА.** У мирян так зветься мистецтво мислення, у богословів — мистецтво збивати з пантелику самого себе або примушувати інших відмовлятися від здорового глузду. Богословська логіка набуває особливої переконливості, коли вона спирається на вогнища і зброю.

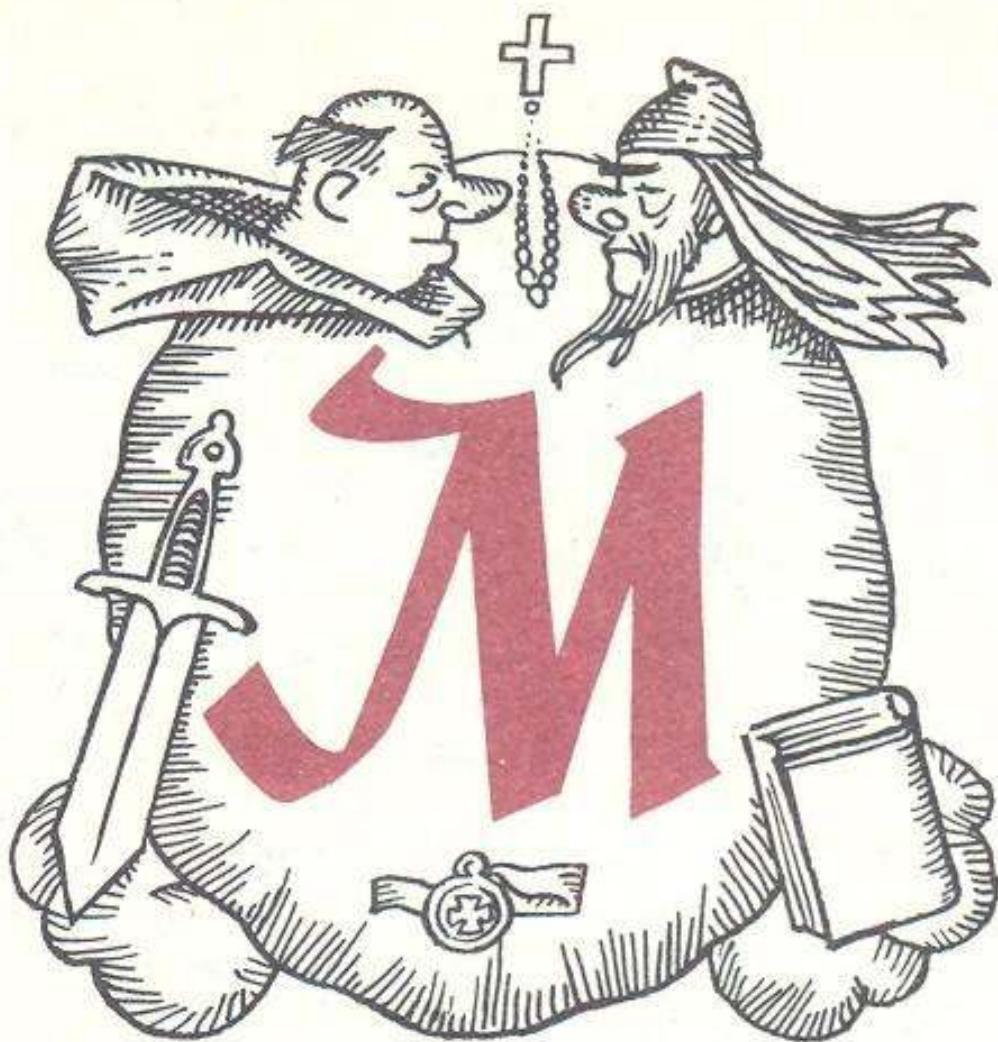
◆ ◆ ◆ **ЛЮБОВ** — проклятуща пристрасть, яку природа, відтоді як вона осквернилася, викликає у однієї статі по відношенню до іншої. Християнський бог — суворих правил і не терпить жартів у питанні про любов. Не скойся первородного гріха, люди розмножувалися б без любові і жінки народжували б через вухо.

◆ ◆ ◆ ЛЮБОВ НЕБЕСНА — щира прихильність, яку кожний добрий християнин під страхом вічного прокляття повинен відчувати до невідомої істоти, наділеної богословами нечуваною злістю, з метою вправляти свою віру. Любов до бoga — наш обов'язок; ми особливо зобов'язані йому за те, що він дав нам богослов'я.

◆ ◆ ◆ ЛЮДИНА. За звичайним визначенням — це тварина з плоті і крові, щоходить на двох ногах, відчуває, мислить, говорить. Але, на думку євангелія і Жан-Жака Руссо, людина не повинна ні відчувати, ні мислити, ні говорити, їй навіть варто було б рачкувати, щоб священикам було легше їздити на ній верхи.

◆ ◆ ◆ ЛЯПАС. Якщо тебе вдарять по одній щоці, ти повинен скоріше підставити другу. Ось найбільш надійний спосіб заслужити допущення в рай і виведення з полку, в якому служиш.

◆ ◆ ◆ МАГІЯ. Існують дві магії: біла і чорна. Перша священна і щодня практикується церквою; священики — це чаклуни, які примушують бога і диявола танцювати під їхню дудку. Чорна магія прихована від мирян; нею може користуватися лише духовенство для своїх зносин з дияволом.

◆ ◆ ◆ МАГОМЕТАНСТВО — кровожерлива релігія, огидний засновник якої хотів утвердити свою віру вогнем і залізом. Очевидна різниця між цією кривавою релігією і релігією Христа, що проповідує лише смирення і милосердя і догмати якої духовенство утверджує через це вогнем і залізом.

◆ ◆ ◆ МАЙНО ЦЕРКОВНЕ. Так називається майно, що належить церкві, а отже, Богу, її чоловікові; вона погодилась на цей шлюб лише за умови спільноти майна — інакше для чого ж їй був би потрібен цей старий, від якого нема надії одержати удовину частку?

◆ ◆ ◆ МАНІХЕЙСТВО — єресь, яку справедливо засуджують і ненавидять християни; прихильники цього вчення визнають у світі два рівнозначних начала, що зовсім неприпустимо. Християни визнають всемогутнього Бога, чиї наміри щохвилини можуть бути порушені дияволом, і такий погляд правовірний до кінця.

◆ ◆ ◆ МАТЕРІАЛІЗМ — безглузде вчення, що йде врозріз з богослов'ям. Його дотримуються нечестивці, які не мають уявлення про те, що таке дух або субстанція, який не притаманна жодна з відомих намластивостей. Перші вчителі церкви були трохи матеріалістами: жартівники вважали душу і Бога материальними. Але богослов'я навело порядок, і якби отці церкви воскресли, то Сорбонна мала б підстани послати їх на вогнище, щоб розтлумачити їм догмат про духовність.

◆ ◆ ◆ МЕЛХІСЕДЕК — священнослужитель, у якого не було ні батька, ні матері. Він — прообраз наших християнських священиків, які через благочестя зрікаються усіх кровних уз, щоб приліпитися до церкви. Священнослужитель повинен забути про батьківщину і родину, коли йдеться про святий стяг.

◆ ◆ ◆ МЕСІЯ — рятівник ізраїльського народу. Цей останній виявив так мало тямущості, що не впізнав свого месії в молодому теслі, який не спромігся себе самого вряту-

вати від хреста. Зате він спас від смерті і гріха християн, які після всього, що сталося з ним, не вмирають і не грішать, у чому неважко переконатися — варто лише заплющити очі.

◆ ◆ ◆ МЕТАФІЗИКА — дуже важлива і висока наука, за допомогою якої кожний може детально ознайомитися з усіма чудесними речами, про які органи чуттів не дають щонайменшого уявлення. Всі християни — глибокі метафізики. Нема панчішниці, яка не знала б твердо того, що таке чистий дух, нематеріальна душа, ангел, і яка не уявляла б собі чітко, що треба думати про благодать, дійсну саму по собі.

◆ ◆ ◆ МЕЧ. Ісус Христос для блага роду людського приніс у світ меч. Церква божа, дуже схильна до поривів гніву, має у своєму арсеналі два меча: одним — духовним — вона відправляє на той світ душі, другим — світським — вона туди ж відправляє тіла. Ось найнадійніший спосіб наставляти людей на путь істинну. Але, крім цих двох мечів, церква має ще один маленький кинджал, який вона стаєнно ховає за пазухою із страху, що його у неї відберуть. Ним вона користується лише у виняткових випадках.

◆ ◆ ◆ МИЛОСЕРДЯ — риса, властива християнському богу, але не його духовенству, яке немилосердно спалює на цьому світі і на тому всіх тих, хто не припав йому до смаку. А втім, єпископи у своїх пастирських посланнях виявляють милосердя; завдяки небесному милосердю вони володіють єпархіями, які дістали від королів після наполегливих клопотань.

◆ ◆ ◆ МИЛОСТИНЯ. Так зветься роздавання свого і чужого добра з метою продовжити до безконечності святе неробство священиків, ченців, дармоїдів і всіх тих, хто вважає за зручніше молитися, ніж працювати.

◆ ◆ ◆ МИР. Християнського бога називають то богом миру, то богом воїнств. Це лише мниме протиріччя. Бог досить миролюбний, але про його дружину цього сказати не можна, і тому, щоб зробити їй приємність, він змушений затівати авантюри. Домашній мир купується ціною зовнішніх воєн. Церква лише тоді благоденствує, коли може робити все, що їй завгодно, або коли безперешкодно може порушувати спокій інших.

◆ ◆ ◆ МИРО (святе) — суміш бальзаму й масла, над якою почакував єпископ; воно має силу примушувати благодать спускатися з неба і мастити занадто сухорлявих християн.

◆ ◆ ◆ МИРСЬКА СУЄТА. Кожний християнин відрікається від неї в момент свого хрещення, тобто в той день, коли народився. Щоправда, він часто порушує свою обітницю, і лише особи духовного звання залишаються вірними їй протягом усього життя.

◆ ◆ ◆ МИРЯНИ — брудні й нечестиві тварини, що не мають доступу до святих ясел. Їх нав'ючує або на них їздить духовенство, проте, якщо вершник звичайно годує свого коня, тут, у церкві божій, звичай вимагає, щоб кінь годував вершника.

◆ ◆ ◆ МІСІОНЕРИ — святі вербувальники, які, ризикуючи бути побитими і повішеними, виrushають у далекі краї вербувати для бога душі, для церкви мучеників і багатст-

ва для своїх монастирів. За допомогою горілки і рушниць місіонери досягають чималих успіхів.

◆◆◆ МІСНИЦТВО. Між смиренними єпископами часто виникають суперечки про те, хто з них вищий. Бог дуже цікавиться цими суперечками; його дуже засмутило б, якби його служителю в одній єпархії довелося поступитися служителю в іншій.

◆◆◆ МІСТИЧНИЙ ЗМІСТ. Це та-
кий зміст, в якому ніхто нічого не розуміє,
чи такий, що ще більше затемнює те, що треба
було б роз'яснити. Кожного разу, коли бого-
слов натрапляє в святому письмі на що-небудь
таке, що суперечить здоровому глуздові, він
повинен шукати зміст містичний. Віра приписує
вам погодитися з ним, хоча ні ви, ні він не мають
найменшого уявлення, про що йдеться і що
криється за поясненням цього змісту.

◆◆◆ МІСЦЕПЕРЕБУВАННЯ СВЯ-
ЩЕНІКІВ. Духовні пастирі повинні перебува-
ти серед своєї пастви, щоб керувати нею. Однак
є єпископи, які полюбляють жити при дворі.
Паства нічого не втрачає, якщо її пастор смач-
но єсть і одержує абатства. У спасінні цар-
дворців і побожних високопоставлених дам церк-
ва, без сумніву, зацікавлена більше, ніж у спа-
сінні християнської наволочі, що живе у про-
вінції.

◆◆◆ МІСЯЦЬ — планета, на яку,
як запевняють, переправляються всі речі, що
зникають тут, на землі. Християни коли-небудь
знайдуть там свій розум, свій здоровий глузд
і головним чином ті грошенята, які вони віддають
священикам. А поки що місяць дуже впливає на
християн, християнок і церкву божу, яка

зазнає досить гострих припадків переміжної пропасниці.

◆◆◆ МОВЧАННЯ. Государ, який примусив би мовчати духовенство, скоїв би найтажчий злочин. Церква — кумася, яка бажає говорити, не може не говорити і неминуче загинула б, якби їй не дали говорити.

◆◆◆ МОЗОК. Щоб бути добрим християнином, дуже важливо не мати мозку взагалі або мати недорозвинений мозок. За допомогою сповідника, наставника або монастиря можна у дітей затримати розвиток цього органу. Див. *Виховання, Катехізис, Монастир*.

◆◆◆ МОЙСЕЙ — богонатхненний пророк, що приніс дарований йому з неба закон, який пізніше бог змушений був змінити через його непридатність. Мойсей запросто розмовляв з господом, що стояв до нього спиною. Мойсей, за власним свідченням, був найлагіднішим з людей; проте час від часу він наказував вирізати ізраїльтян тисячами. Цим він подав приклад церкви, що, будучи, як відомо, найніжнішою з матерів, дозволяє собі іноді криваві жарти щодо своїх улюблених чад.

◆◆◆ МОЛИТВИ — формули для прохань, винайдені духовенством, щоб одержати від всеблагого і всевідаючого бога те, чого дуже потребують його діти, або примушувати його, що має досконалу мудрість, змінювати свою волю. Без молитов бог не міг би знати про нужди своїх творінь. Молитви священиків найбільш дійові: від торговлі ними вони мають чималий зиск. При небесному дворі, так само як і при земному, без грошей далеко не заїдеш.

◆◆◆ МОЛІНІСТИ — група, яка у питанні про благодать дотримувалася погля-

дів, протилежних поглядам янсеністів. Двір, що добре розбирається у богослов'ї, завжди схильвся до системи моліністів, яку він уважно вивчив. Що стосується духовенства, то звичайно воно згідливе з тим, хто тримає у своїх руках список бенефіцій. Проти нього заперечують лише поодинокі бородачі, які ніколи не дістануть доступу до священного пирога.

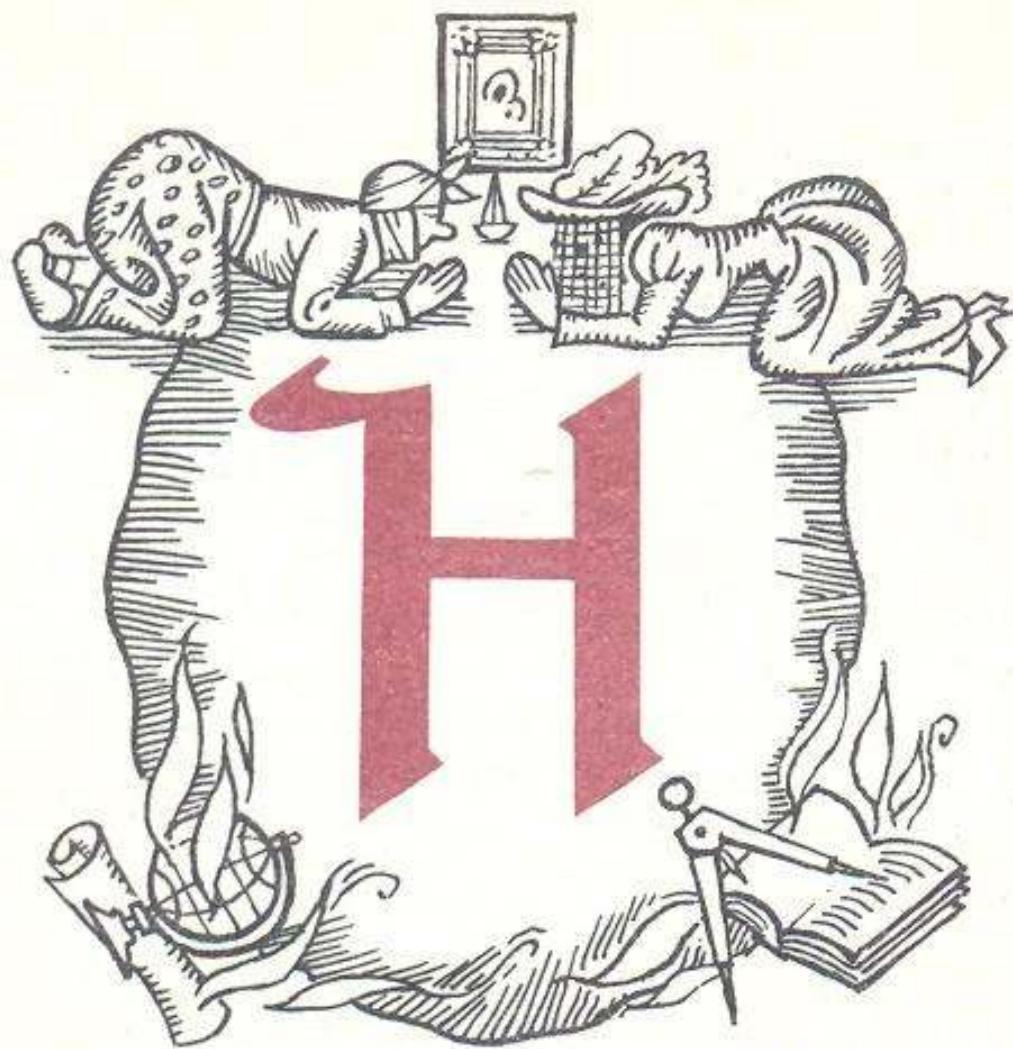
◆ ◆ ◆

МОНАСТИР — святе місце, де під ключем утримується виводок ченців і черниць, які зrekлися світу. А втім, їх випускають звідти, коли треба зібрати з мирян духовні податі, що вносяться готівкою. Жіночі монастири корисні в тому відношенні, що вони звільняють родини, особливо старших синів, від незручних сестер. Крім того, в цих святих установах виховується багато представниць прекрасної статі; з них роблять легковірних, охоплених вічним страхом, неосвічених і побожних громадянок — одним словом, дурок, вельми корисних духовенству.

◆ ◆ ◆

МУЧЕНИКИ. Так звуть упертих святих, які дозволяють кидати себе у в'язниці, бичувати, четвертувати і спалювати, щоб довести всьому світові, що їхнє духовенство не помиляється. Кожна релігія має своїх мучеників; але справжні мученики — це ті, хто прийняв смерть за істинну релігію, істинна релігія — це та, чиє духовенство, без сумніву, праве.

◆ ◆ ◆ НАВЕРНЕННЯ — чудові перетворення, здійснювані благодаттю всевишнього, які звичайно приносять суспільству велику користь. Ось приклади: стара кокетка забуває про рум'яна; молода гарна жінка стає смішною вороною; світська людина перетворюється на лісову сову, для того щоб якийсь умираючий банкір у відчаї, що не може зібрати з собою в могилу награбовані багатства, заповів їх церкві або богадільням для спасіння своєї душі і для блага тих, кого він пограбував.

◆ ◆ ◆ НАДГРОБНІ ПРОМОВИ — промови біля могил великих світу цього, що, як відомо, завжди відзначаються надзвичайними

достоїнствами, особливо після своєї смерті. Той, хто виголошує надгробні промови, не може брехати, бо його благочестивими устами глаголить істина.

◆ ◆ ◆ НАДІЯ — християнська добродетель, яка вимагає, щоб ми зневажали все те, що радує нас на землі, і чекали у таємничому світі незнаних благ, які, як нам обіцяє за наші гроші духовенство, одного чудового дня посыплються на нас.

◆ ◆ ◆ НАДПРИРОДНЕ. Оскільки ми недосконало знаємо природу, її засоби і закони, то кожного разу, натикаючись на незрозуміле для нас явище, повинні кричати, що це — чудо, що ми маємо справу з чимось надприродним, що виходить від бога. Одним словом, надприродне — все те, чого ми не розуміємо чи що для нас незвичне. Так, наприклад, говорячи, що одкровення, богослов'я, таїнства надприродні, ми визнаємо, що нічого в них не розуміємо. Чудеса — виявлення надприродної сили, тому що ми не знаємо, як творяться чудеса. Те, що надприродне для мирян, цілком природне для священиків, які добре знають, як взятися за діло, щоб творити надприродні чудеса, особливо якщо миряни досить наївні, щоб бачити чудеса і вірити в них.

◆ ◆ ◆ НАЙМАНЦІ — люди, які нічого не роблять бесплатно. Служителів господа в жодному разі не можна зарахувати до найманців: вони бесплатно наганяють страх, бесплатно сперечаються, бесплатно переслідують, бесплатно сіють розбрат у суспільстві — лише від бога чекають вони винагороди за свої труди. Проте вони вимагають, щоб народи були поручителями за бога і платили їм авансом.

◆ ◆ ◆ НАКЛЕП — цілком законний і благочестивий засіб, яким користуються священики і святенники обох статей, але особливо жіночої, щоб чорнити ворогів своїх сповідників і церкви. Роблять це вони, природно, во славу володаря істини.

◆ ◆ ◆ НА МИКОЛИ ТА Й НІКОЛИ — точно визначений час, коли, за запевненнями духовенства, віруючі зможуть пересвідчитися в силі його молитов, у достеменності його прав і у користі його повчань. Див. Загробний світ, Рай.

◆ ◆ ◆ НАРОД — опора церкви, втіха в її трудах, підтримка її влади. Народ, як відомо, глибокодумний богослов. Не для кого іншого, як для народу, церква створює свої догмати; ті, хто заслужив на його схвалення, не можуть бути поганими. Глас народу — глас божий. І дійсно, бог завжди установить те, чого дуже бажає народ; але народ бажає лише того, що духовенство велить йому дуже бажати.

◆ ◆ ◆ НАСЛІДУВАННЯ. Християнська релігія велить нам наслідувати бога, якому ми поклоняємося. Звідси випливає, що ми повинні ставити на людей пастки, карати їх за те, що вони в них потрапляють, викорінювати ворогів церкви, топити й спалювати грішників і, нарешті, дати себе розіпнути, щоб остаточно зрівнятися з божественним зразком.

◆ ◆ ◆ НАСТАВНИК — свята людина з криовою шиею, звичайно ласун. Вінходить по хатах, щоб породжувати сумніви в умах, сварити подружжя, викликати невдовolenня дітьми й прислугою, бентежити розум побожних жінок з метою навернення їх на шлях спасіння.

◆ ◆ ◆ НАТХНЕННЯ — духовні гази святого духа, що, виходячи ззаду або спереду, направляються до вух обранців бога, якими він користується як рупором для сповіщення своїх велінь натовпу простих смертних, що з захопленням вислуховують байки, які їм підносять.

◆ ◆ ◆ НАУКА. Цю згубну річ слід було б видалити зожної християнської держави. Людина, сповнена наукою, не влізє у вузькі ворота раю. Необхідна лише наука спасіння; її легко засвоїти, треба тільки віддати себе до рук духовенства.

◆ ◆ ◆ НЕБЕСНИЙ ОТЕЦЬ — глава божественної родини. Певно, він дуже старий, якщо тільки правда — в чому можна сумніватися — все те, що вкладають у його вуста божественні книги.

◆ ◆ ◆ НЕБО — дуже віддалена країна, де живе бог, який заповнює собою весь Всесвіт. Звідти священики дуже дешево вивозять докази й інші духовні й невідчутні на дотик товари, які вони продають християнам. Звідти божество, сидячи на хмарах, надсилає на нашу землю вранішні роси або повені, ласкаві дощі або грози, бідування або процвітання і понад усе релігійні суперечки, дуже корисні для підтримання віри. Як кожний знає, існує три неба; святому Павлові дано було узріти третє, але він не залишив нам карти цієї країни, що дуже засмучує вчених-географів.

◆ ◆ ◆ НЕБУТТЯ. За загальним визнанням, небуття є те, про що ми нічого не можемо стверджувати і що не має жодної з тих властивостей, про які ми можемо мати судження. У такому разі, чим є духовна істота, чим є нематеріальна субстанція, позбавлена

об'єму, кольору, форми? Чим є ангел, чим — диявол? А втім, зупинімось на цьому. Все це — таємниці, недоступні для нашого розуміння.

◆ ◆ ◆ НЕВДЯЧНІСТЬ — риса, бридка в мирянах, які завжди мусять пам'ятати про свої нескінчені зобов'язання щодо духовенства. Останнє може бути невдячним, тобто ні перед ким не зобов'язане звітувати про доходи, привілеї і бенефіції, які воно має. Ті, хто їм надає їх, є лише знаряддям у руках господа, який бажає облагодіяти своє улюблене духовенство. Священики зобов'язані бути невдячними хоча б заради того, щоб виконати пророцтво Михея, який про них говорить: якщо їм дати істи, вони відразу ж оголосять тобі війну. Наші священики занадто виховані, щоб пошити в дурні пророка.

◆ ◆ ◆ НЕВИМОВНІСТЬ. Усі властивості божества невимовні, тобто виходять за межі людського розуміння. Але оскільки священики займаються лише тим, що розумують про них, добрі християни повинні гадати, що вони прекрасно знають, про що говорять і що для священиків простіше простого є те, що для звичайного смертного невимовне.

◆ ◆ ◆ НЕВІРУЮЧІ — це мерзотники, позбавлені віри. Вони мають нахабство думати, що не бог сказав усе те, що вкладає в його вуста духовенство. Такі люди не потрібні духовенству, а отже, вони шкідливі для суспільства, яке без духовенства не може обійтися. Св. Августин, якому і книжки в руки, говорить, що невіра є найбільший з гріхів.

◆ ◆ ◆ НЕДІЛЯ — день, присвячений господу, тобто день, у який ми маємо ублаготворяти священиків, слухаючи їх мудрі пропові

ді, будучи присутніми на їхніх церемоніях, приєднуючись до їхнього божественного співу, а після цього напиватися в шинках.

◆ ◆ ◆ НЕДОТОРКАННІСТЬ — привілей, мудро дарований государями, або, вірніше, самим божеством своїм лакеям; через цю недоторканність вони можуть зовсім не соромитися і почувати себе вільними від обов'язку приносити, як інші громадяни, користь суспільству. Ніщо не в змозі розгнівити бога більше, ніж зазіхання на недоторканність його служителів; він неодмінно помститься за неї — відкрито або з-за рогу.

◆ ◆ ◆ НЕЗАКОННОНАРОДЖЕНІ — це негідники, батьки яких не сплатили церкві за право спати разом. На підставі мудрого правосуддя, основаного на первородному гріху, незаконнонароджені повинні бути покарані за гріх своїх батьків; вони позбавляються усіх переваг, якими користуються діти батьків, що своєчасно внесли плату.

◆ ◆ ◆ НЕЗБАГНЕННЕ — основа будь-якої релігії. Незбагненним є все те, чого не можна зрозуміти і що примушує простаків витріщати очі і розпустити вуха. Для нечестивих умів незбагненні лише два явища на цьому світі: покірливість роду людського і нахабність духовенства, нездатного червоніти.

◆ ◆ ◆ НЕМАТЕРІАЛЬНИЙ — це те саме, що духовний. Якщо ви потребуєте подальших роз'яснень, зверніться до священика вашої парафії, і він доведе вам, що бог нематеріальний, що ваша душа нематеріальна. Якщо ваш занадто матеріальний розум знайде його докази мало-розумілими, почекайте, доки до вас прийде віра, інакше ви наражаетесь на небезпеку, що

ваш несприйнятливий розум одного чудового дня буде матеріально і духовно спалений на покарання за надто велику матеріальність.

◆ ◆ ◆ НЕНАВІСТЬ — почуття, величезне похвальне для доброго християнина, якщо духовенство вважало за потрібне розпалити його в інтересах божества, вороги якого всі без винятку на обліку у священиків. Таким чином, за вказівкою духовенства, благочестивий християнин, не йдучи наперекір любові до близького, може із спокійною совістю ненавидіти будь-кого, хто викликав невдоволення у його духівника.

◆ ◆ ◆ НЕПОГРІШИМІСТЬ — виключний привілей, дарований церкві самим божеством. Собори її єпископів не можуть помилитися у питаннях віри навіть тоді, коли вони не приходять ні до якого рішення або не мають достатньої сили, щоб провести в життя свої рішення. На думку деяких християн, непогрішимим є папа, однак багато інших християн має сміливість сумніватися в цій істині. Взагалі можна сказати, що всі священики, всі пастори, всі рабини і всі мулли повинні бути визнані непогрішими кожного разу, коли виникає небезпека незгоди з ними. Кожний священик, що має владу, непогрішимий.

◆ ◆ ◆ НЕРОБСТВО — це мати всіх пороків. Якби на світі не було духовенства, народи недостатньо трудилися б і перетворилися б на дармоїдів. Ченці і священики присвячують своє життя неробству лише для того, щоб зменшити число пороків у мирян, які через це змушені працювати не тільки на себе, а й на утримання величезної армії нероб, що служать богові.

◆ ◆ ◆ НЕРОЗКАЯНІСТЬ. Вона свідчить про затягість у гріху. Нерозкаяність на смертнім одрі — найтяжчий гріх в очах духовенства, і воно не може допустити, щоб бог простив його.

◆ ◆ ◆ НЕСАМОВИТІСТЬ — святий хміль, що ударяє в голову тим, кому бог дає великими ковтками пiti міцне вино, яким торгають священики у своїх святих шинках.

◆ ◆ ◆ НЕСПОВІДИМІСТЬ. Бог несповідимий, несповідимі таємниці релігії. Тільки священики щось розуміють у цих несповідимих речах; з цього видно, які запаси глибокодумності зберігаються на горищі у святих мужів.

◆ ◆ ◆ НЕТЛІННІСТЬ. Сам бог обіцяв церкві, що вона на віки вічні збереже свою привабливість, що вона не зістариться, не почне верзти дурниць, що врата пекла не здолають її. Проте, всупереч усім цим обіцянкам, церква страшенно кривиться, тільки-но почує що-небудь, що їй не до вподоби; це коїться не від браку віри, а від страху, що їй перестануть платити і закриють кредит,— без грошей важко живити свою віру.

◆ ◆ ◆ НЕУЦТВО — перша передумова віри, тому церква так високо цінує його. Відтоді, як миряни перестали вражати неуцтвом, віра зубожіє, любов до близнього втрачеє свою палкість, акції духовенства дуже впали.

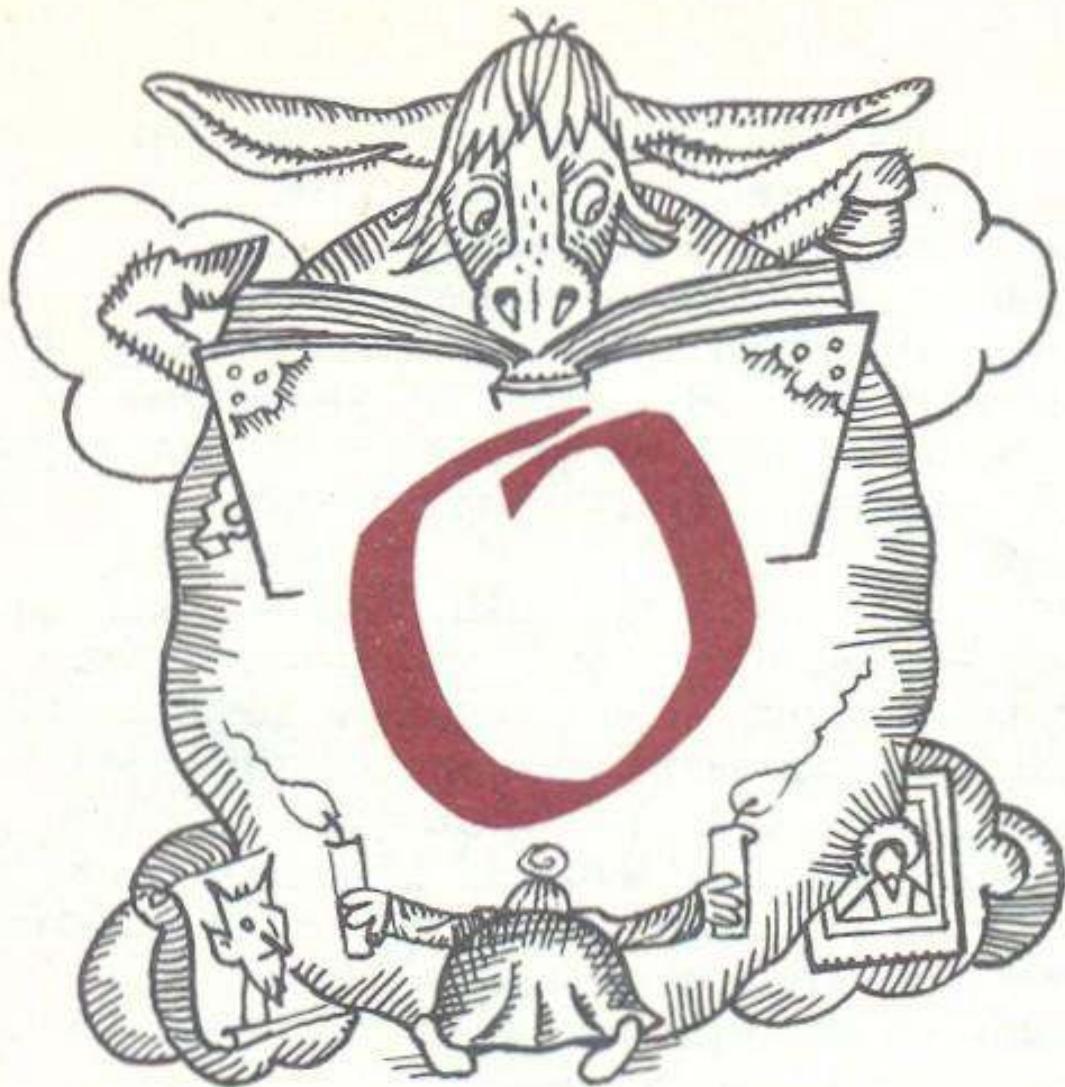
◆ ◆ ◆ НЕЧЕСТИВІСТЬ — усе те, що зазіхає на честь божества, тобто духовенства.

◆ ◆ ◆ НЕЧЕСТИВЦІ — це люди, позбавлені благочестя, або ті, хто через свою невіру дозволяє собі насміхатися над речами, священними в очах священиків і побожних проспаків.

◆ ◆ ◆ НЕЯСНОСТІ. У біблії і у богоодкровенній релігії ми часто зустрічаємо місця, зміст яких неясний. Невіруючих вони бентежать, але люди побожні мовчки схиляються перед усім, чого не розуміють. Не збуджуючи подиву, релігія давно б прогоріла. Що робили б наші святі тлумачі, якби бог висловлювався надто ясно?

◆ ◆ ◆ НІСЕНІТНИЦІ. Їх не може бути в релігії; вона створена логосом, або божественним розумом, що, як відомо, не має нічого спільногого з розумом людським. Лише внаслідок невіри безбожники думають, що знаходять багато нісенітниць у християнстві. Адже ж саме брак віри є найбільшою нісенітницею. Щоб очистити християнство від усіх нісенітниць, досить звикнути до них з раннього дитинства і ніколи не розбиратися в них. Чим безглаздіша річ в очах людського розуму, тим більш прийнятною буде вона для розуму божественного, тобто релігії.

◆ ◆ ◆ НОВАТОРИ — це ті, хто без санкції прославлених богословів виступає з яким-небудь ученнем, про яке ще ніколи не думали ці великі мужі; лише ці останні мають право виправляти, змінювати і роз'яснювати вічні веління божества, а в разі потреби і вигадувати нові догмати, яких особливо потребують жінки, ласі на всілякі нововведення.

◆ ◆ ◆ ОБІДНЯ — ряд магічних обрядів, молитов на хороший латині і фокусів з келихом, виробляти які має право лише священик. Завдання обідні — нагадувати богові про смерть його сина; це робить честь як його доброті, так і його небесній справедливості.

◆ ◆ ◆ ОБІТНИЦЯ ЧЕРНЕЧА — урочиста обіцянка, яка дається богові, бути непотрібним для себе самого і для інших, жити у святій бідності, у святій хтивості, у святому послухові волі якогось святого ченця або святої дурепи, які для своєї розваги доводять до несамовитості тих, хто віддав себе у їх руки.

◆ ◆ ◆ ОБОВ'ЯЗКИ. Релігія визнає лише ті обов'язки, які основані на стосунках між людьми та їх священиками. Звідси випливає, що лише священикам належить право встановлювати обов'язки доброго християнина, які полягають у ревному молінні, уважному вслухуванні в те, чого не розумієш, і, головним чином, щедрому винагороджуванні служителів господа.

◆ ◆ ◆ ОБРАЗИ. Хоча всемогутнє божество перебуває у стані вічного блаженства, воно на догоду духовенству дозволяє безперервно порушувати цей його стан. Раз у раз воно ображається на думки, слова, вчинки своїх створінь, щоб священики, ремесло яких полягає у спокутуванні образ, що їх завдають божеству, не сиділи склавши руки. Якби бог не був таким уразливим, каса духовенства дуже швидко спорожніла б.

◆ ◆ ◆ ОБРАНЦІ — ті, кого бог у своєму милосерді приймає у себе по-простому. Напевне, кожного століття було і буде близько півдюжини обранців, які мали і матимуть невимовну насолоду споглядати спалювання на вогнищах решти людства.

◆ ◆ ◆ ОБРІЗАННЯ. Небесний отець, якому, як відомо, іноді спадають на думку химерні фантазії, висловив колись побажання, щоб його поклонники обрізали собі крайню плоть. Його синові також зробили цю милу операцію. Але згодом батечко полагіднішав: крайня плоть поклонників йому більше не потрібна; він тільки вимагає, щоб вони нею не користувалися. Див. Любов.

◆ ◆ ◆ ОБРЯДИ — священні рухи тіла і формули, якими користуються наші свя-

Обов'язки

ті жонглери. Невіруючі зневажають обряди і церемонії церкви, але остання міцно за них тримається, і вона має рацію, оскільки обряди ллють воду на млин духовенства, якому варто лише зупинитися, щоб релігія померла від голоду.

◆◆◆ ОДЕРЖИМІ. У давні часи демони часто вселялися в людей. У святому письмі ми читаємо навіть про одержимих свиней. Нині одержимих можна знайти лише у глухій провінції, та й то треба платити дияволу, щоб примусити його в кого-небудь вселитися.

◆◆◆ ОДКРОВЕННЯ — виявлення божественної волі, яке сам всемогутній зробив особам, що не могли передати його нам на збереження. Божество відкрило себе в усіх країнах світу, але достеменним одкровенням може бути, очевидно, тільки те, яке було зроблене родоначальникам нашого духовенства. Краще за все — повірити їм на слово, інакше ризикуєш бути повішеним за сумнів щодо їх святих фантазій.

◆◆◆ ОКАЯННІ — це всі ті, кого всеблагий бог засудив вічно розважати його своїми гримасами і зойками з глибини киплячого казана, куди він збирається їх кинути. Справедливий бог, як відомо, ні перед ким не має обов'язків: забагато честі робить він окаянним, погоджуючись розважатися видовищем їхніх страждань і показати їм, що він володар усякої тварі,— істина, в якій інакше вони могли б засумніватися.

◆◆◆ ОРАКУЛИ — темні і двозначні відповіді, які диявол, батько всякої брехні, колись вирікав устами язичницьких жерців, що були страшенними шахраями. Цим брехливим оракулам поклало край пришестя Ісуса Христа;

Осли

з того часу відповіді божества ясні, зрозумілі і не викликають ніяких розбіжностей.

◆ ◆ ◆ ОРГАНИ ЧУТТІВ. Добрий християнин не повинен покладатися на свої органи чуттів, тому що вони можуть ввести його в оману. Він повинен довіряти лише органам чуттів свого духовенства, у якого вони незрівнянно витонченіші, ніж у простих смертних, особливо коли йдеться про питання духовного порядку, в яких миряни зовсім не розуміються.

◆ ◆ ◆ ОРТОДОКСАЛЬНИЙ. Ортодоксальними є погляди тих, на чиєму боці істина, хто не сповідує ересі, хто має стрільців і катів. Ортодоксальність, як барометр, може зазнавати змін у християнських державах; вона завжди залежить від того, яка в даний момент погода при дворі.

◆ ◆ ◆ ОСВІТА. Для глибокодумного богослова розширювати свою освіту — значить все життя трудитися над заплутуванням своїх власних думок і над наповненням своєї голови святыми словами, в яких ні він сам, ні всі ті, хто позбавлений надприродної благодаті, не зможуть знайти жодної іскри здорового глузду. Освіту мирян складає вивчення латині і головним чином покірність духовенству.

◆ ◆ ◆ ОСВЯЧЕННЯ — магічні слова, за допомогою яких священик може примусити всемогутнього бога кинути свій сніданок і перетворитися у кусень хліба, з тим щоб інші його з'їли.

◆ ◆ ◆ ОСКВЕРНЕННЯ СВЯТИНІ — жахливий злочин, що полягає у використанні предметів, названих духовенством священими, для потреб, які воно називає мирськими. Звідси випливає, що кожний осквернитель має бути

спалений; про його злочин не можна скласти собі жодного розумного уявлення, і тому він повинен бути жахливим.

◆ ◆ ◆ ОСЛИ — тварини з довгими вухами, що відзначаються терплячістю і поганим норовом. Це справжні прообрази християн, що, як і вони, повинні зносити побої і нести хрест. Ісус здійснив свій славетний в'їзд до Єрусалима верхи на ослиці, яка йому зовсім не належала; цим вчинком він хотів сповістити, що духовні особи мають право їздити на християнах і християнках і бити їх до скону віків.

◆ ◆ ◆ ОТЦІ ЦЕРКВИ — святі мрійники, що забезпечили віруючих безліччю прекрасних розумувань, чудових догматів і вчених тлумачень, з приводу яких апелювати до здорового розуму заборонено.

◆ ◆ ◆ ОЧІ — зовсім непотрібні для доброго християнина органи, оскільки він повинен заплющити очі, щоб не збитися з шляху спасіння, чи й навіть виколоти їх, коли вони соромляться поведінки духовенства. Див. Вуха.

◆ ◆ ◆ ПАЛАМАРІ — церковники, що годуються біля вівтаря так само, як і священики; запевняють, що вони кладуть собі у юшку освячений хліб.

◆ ◆ ◆ ПАЛОМНИЦТВО — благочестиві подвиги, які у великій пошані у побожних народів. Вони полягають у тому, щоб вирушити невідомо куди з метою відвідати якого-небудь чудернацького святого або його агентів і добряче там випити. На подяку за цей акт ввічливості святий звичайно милостиво дозволяє чоловікам напитися, а жінкам народити через дев'ять місяців після візиту до нього.

◆ ◆ ◆ ПАНІВНА РЕЛІГІЯ — це релігія государя, який за допомогою шабель і багнетів неспростовно доводить іншим релігіям своєї країни, що вони помиляються, що його духівник правий і що раді, яка перебуває при його особі, належить установлювати основи віровчення.

◆ ◆ ◆ ПАПА. Звичайно це старий священик, якого святий дух обрав у земні намісники свого братця. Ось чому папа завжди відзначається великим розумом і ніколи не верзе дурниць, що б там не казали янсеністи і негідники-протестанти, які, без сумніву, заходять надто далеко у свободі думки.

◆ ◆ ◆ ПАПІСТИ. Так протестанти, глузуючи, називають наївних християн, які визнають папу намісником бога на землі і не мають, як вони, досить ума і волі, щоб підкорити свій розум женевському проповідникові, православному священику, оксфордському доктору. Християни різних сект, безперечно, мають повне право насміхатися один з одного, особливо якщо вони не стоять якраз перед дзеркалом.

◆ ◆ ◆ ПАПСЬКІ ДОХОДИ. Католицькі государи вельми мудро дозволяють одному іноземному князю церкви грабувати духовенство своїх країн, інакше це останнє не могло б законно скористатися божественным правом грабувати своїх співгромадян.

◆ ◆ ◆ ПАПУГИ — дуже корисні для церкви птахи, оскільки вони, не дуже розбираючись у тонкощах, досить точно повторюють те, чому їх навчили. Див. Катехізис, Християнин, Виховання.

◆ ◆ ◆ ПАРАФІЯЛЬНИЙ СВЯЩЕНИК. Його обов'язок у тому, щоб вчити сільських

неуків латині і богослов'ю, збивати їх з пантелику і при цьому здирати з них десятину.

◆◆◆ ПАСТВА — жалюгідні людці, придатні тільки для того, щоб платити священнослужителям і правити їм за верхових коней для в'їзду в рай.

◆◆◆ ПАСТИРІ. Це ті, кому доручено пасти овечок божих. Вони виконують це доручення зовсім безкорисливо, залишаючи за собою лише право стригти своїх овець і віддавати на забій тих із них, чиє руно їх не задовольнило. Государі — пси цих духовних пасттирів, що боляче кусають тих овець, які відбиваються від гурту або не хотуть, щоб їх стригли.

◆◆◆ ПАСТИРСЬКІ ПОВЧАННЯ. Мета їх — розповідати священні байки і душисти здоровий глузд у тих, кого пасуть. Ці почесні функції належать виключно духовенству, якому небом дане право доводити народи до того ступеня глупоти, який відповідає його інтересам.

◆◆◆ ПАТРОНИ — християнські пінати, або боги-покровителі. Вони виявляють жвавий інтерес до всіх тих, хто носить їх святі імена. Святий Іоанн — покровитель усіх Іванів на світі. Тварини, хвороби, всенародні лиха також мають своїх патронів. Святе Приречення завідує чумою, святий Антоній — свинями і паршею, святий Йосиф, як відомо, — патрон рогоносців, чи рогатої худоби.

◆◆◆ ПАХОЩІ СВЯТОСТІ. Звичайно святі не відзначаються великою вишуканістю. Проте пахощі, що йдуть від ченця-капуцина — особливо по його смерті — для побожних ніздрів звабливіші, ніж запах найкращих парфумів для нюху світської людини.

◆ ◆ ◆ ПЕКЛО — кухонна плита, на якій кипить казан духовенства. Вона змурована спеціально заради священиків. Небесний отець, їхній головний кухар, дбаючи про добре харчування духовенства, наколює на рожна тих із своїх дітей, котрі не виявляли належної уваги до їх настанов.

◆ ◆ ◆ ПЕРВОРОДНИЙ ГРИХ — витівка, сподіяна близько семи тисяч років тому, що викликала чималий переполох на землі і на небі. Всі люди до свого народження всупереч волі взяли участь у цьому гріху. Смерть і злочини людей є наслідком цього гріха. Сам син божий був страчений для спокутування цього гріха. Але всупереч його старанням, а також старанням його батька, пляма первородного гріха ніколи не буде змита з людства.

◆ ◆ ◆ ПЕРЕДБАЧЕННЯ — атрибут божества, що дає йому приємність наперед знати всі дурниці, які зробить людина. Але відвернути ці дурниці воно не хоче і не може.

◆ ◆ ◆ ПЕРЕДСМЕРТНЕ ПРИЧАЩАННЯ. Коли християнин збирається у велику і останню путь, церква, як добра мати, дає йому трохи харчів на дорогу. Боячись, щоб душа його не померла в путі від голоду, вона постачає її облаткою — їжа досить легка, але чи багато треба душі, що подорожує?

◆ ◆ ◆ ПЕРЕКАЗ — слова Ісуса Христа, зібрани освіченими особами, які передали їх без жодних змін сучасним християнам. Отже, переказ зберігся чудом: прості смертні, передаючи побачене або почуте ними, звичайно дещо додають, дещо скороочують, але апостоли цим не грішать, а наші священики — люди надто чесні, щоб перекручувати переказ.

◆ ◆ ◆ ПЕРЕКОНЛИВІСТЬ. Вона

створюється переконливими доводами і неспростовними доказами, які примушують нас повірити у що-небудь. До релігії, до віри навертають слова парафіяльного священика, неуцтво, звичка і особливо страх накликати собі неприємності.

◆ ◆ ◆ ПЕРЕТВОРЕННЯ. Католики

думають, що бог охоче перетворюється на шматок хліба за першим же запрошенням їхнього священика; спрітним поруком руки останній забирає хліб і кладе на його місце бога. Це найбільш вражаючий фокус з усіх, вимудриваних до цього часу духовенством. Див. *Реальна присутність*.

◆ ◆ ◆ ПЕРСТ БОЖИЙ. Кожного разу,

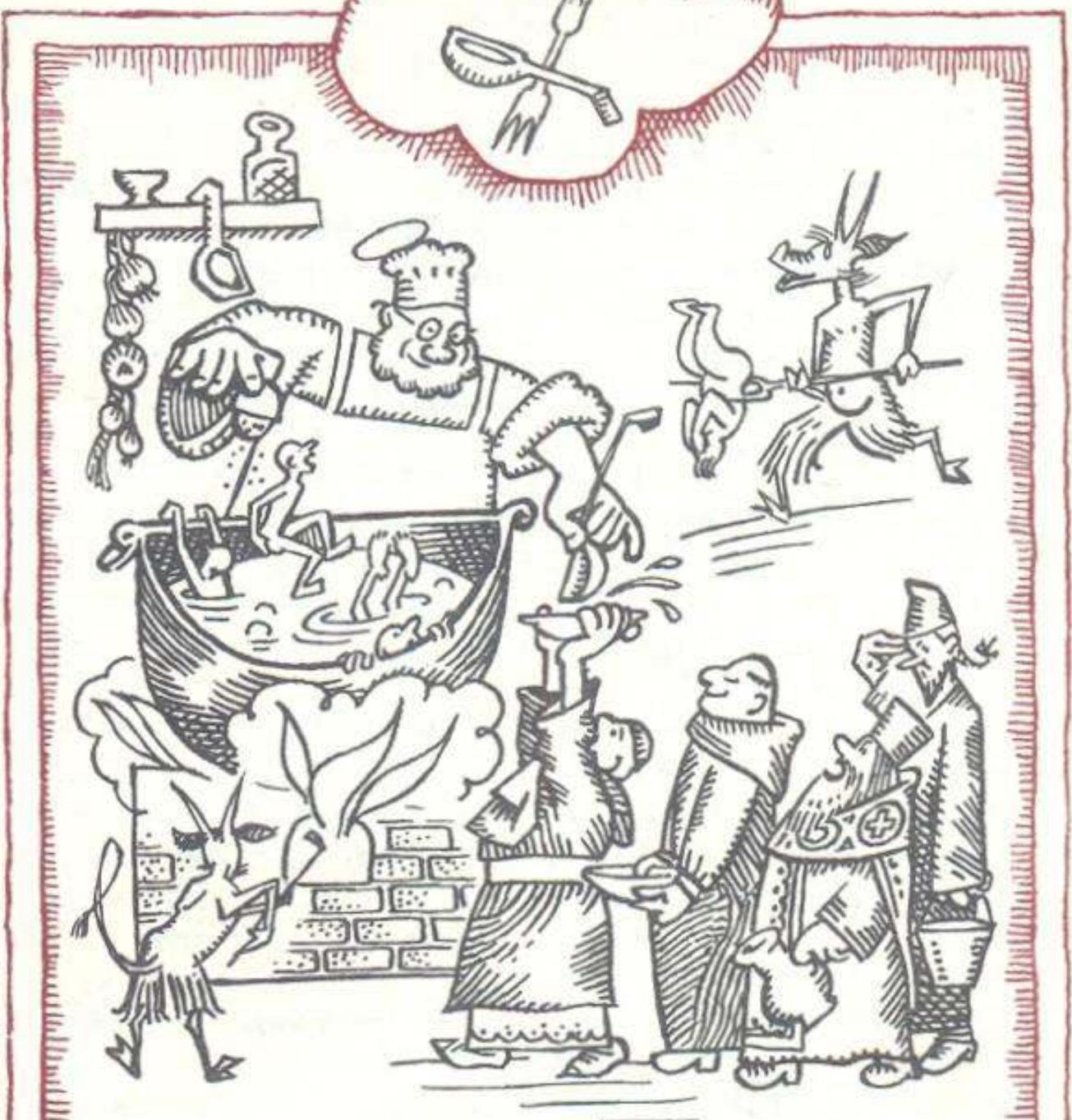
коли яка-небудь видатна подія, переворот, народне лихо приносять користь духовенству, це значить, що тут діяв перст божий, тому що бог завжди має на увазі інтереси своїх друзів-священиків. Але буває, що сатана дає богові по руках.

◆ ◆ ◆ ПЕТРО СВЯТИЙ — бідний і

дурний рибалка, що зробив запаморочливу кар'єру. Він став главою апостолів завдяки своєму вдалому імені, яке дало вчителеві привід сказати каламбур, на якому побудована вся кухня найсвятішого отця.

◆ ◆ ◆ ПИТАННЯ БОГОСЛОВСЬКІ.

Значення їх величезне. Сюди належать, наприклад, питання про те, чи мав Адам пупок, до якого сорту належало з'їдене ним яблуко, чи слід вірити в те, що собака Товія махала хвостом, чи міг син божий перетворитися на корову і т. ін., і т. ін. До богословських питань можна було б віднести ті питання, які інквізиція ста-

Пекло

вить єретикам під час мордувань, щоб змусити їх визнати провину, якої вони за собою не визнають.

◆◆◆ ПИШНІСТЬ. У наші нещасливі часи церква змушеня мати блискучу і пишну зовнішність. Якби її служителі були такими ж убогими, як апостоли, швейцарська сотня прогнала б їх з Версаля. Розкішні виїзди, коштовності, ліврейна прислуга нині необхідні главі церкви, інакше релігія нашого бога неминуче викликала б заневагу.

◆◆◆ ПІРРОНІЗМ — відразлива філософська система, яка в своїй легковажності доходить до того, що ставить під сумнів геть усе, навіть доброчесність священнослужителів і богонатхненність богословів, які не сумніваються ні в чому.

◆◆◆ ПІСНА ІЖА. Як західні, так і східні християни впевнені у тому, що все-вишній, як сторож біля шлагбаума, уважно стежить з височини своєї небесної вишкі за провізією, яка потрапляє у шлунки його шанувальників. Він не допускає, щоб під час великого посту туди потрапляли індички, пулярки, телятина; навпаки, він із задоволенням дивиться, як туди проходять оселедці, тріска, вугри і навіть яйця, якщо на це є дозвіл пана єпископа.

◆◆◆ ПІСНЯ ПІСЕНЬ — книга, яка відзначається святою непристойністю і відтворює роман бога зі своєю церквою. Роман цей переданий у таких тонах, що ще тридцять років тому євреї не наважувалися читати цю книгу. Але християни завдяки своїй вірі знаходять у ній багато напутливого і повчального.

◆◆◆ ПІСТ — утримання від їжі, велими угодне богові, який дав нам шлунки і

поживу лише для того, щоб запропонувати нам загинути від виснаження. Коли не дотримуєшся посту сам, рекомендується примушувати поститися своїх слуг. Піст, головним чином,— і в цьому його велике значення — привчає нас бачити те, що священики хочуть нам показати: при пустому шлунку голова працює погано. Св. Бернард говорить, що коли тіло поститься, душа бенкетує і обростає жиром.

◆ ◆ ◆ ПЛАТОН — афінський філософ і отець християнської церкви, яка, не кажучи лихого слова, повинна була б включити його у свої святці. Нікому іншому, як йому, зобов'язана вона численними догматами і символами віри, не враховуючи чудових таїнств. Див. Слово, Трійця, Чистилище.

◆ ◆ ◆ ПЛОТСЬКЕ. Плотським називають усе, що не духовне. Плотські люди — це ті, хто занадто тупий, щоб оцінити духовні блага, і хто надає перевагу щастю. Взагалі, плотськими людьми називають тих, які мають нещастя бути створеними з плоті і крові, а також мають здоровий глузд.

◆ ◆ ◆ ПЛОТЬ. Вона завжди протиставляється духові. Її треба умертвляти — це надійний спосіб утримувати дух у веселоцах. Плотська втіха є не що інше, як розпуста.

◆ ◆ ◆ ПОБОЖНІСТЬ — сліпа віданість духовенству і безумовна сумлінність у виконанні всіх його наказів. Люди побожні, тобто християни, належним чином пройняті цими почуттями, вигідно відрізняються від інших смертних бездарністю і сварливістю, а тому достойні потрапити в рай. Побожні жінки — це святі дурепи, які всіляко сприяють спасінню тих, кому доводиться з ними стикатися, оскіль-

ки вони викликають відразу до принад світу цього; у всякому разі чоловік побожної жінки часто відчуває спокусу втекти з дому.

◆ ◆ ◆ ПОВЧАННЯ — те, що прищеплює повагу до релігії і до волі духовенства. Особливо повчальною є поведінка іспанських і італійських духовних осіб, які тому й користуються загальною повагою.

◆ ◆ ◆ ПОЖЕРТВИ — особливі доходи священиків і ченців, які дають їм можливість обливатися, об'їдатися, співати й процвітати. Пожертви робляться для того, щоб у тих, кому ніколи співати, град не побив вертоградів. Очевидно, що священики посилають на землю дощ і сонячну дину.

◆ ◆ ◆ ПОКАЯННЯ — таїнство, що полягає у тому, щоб признатися священику в своїх гріхах і висловити йому свій жаль, що колись ці гріхи принесли задоволення. Без покаянь не обходить жодна релігія на світі, кожна з них вимагає, щоб людина мучила себе і тим самим радувала божество.

◆ ◆ ◆ ПОКЛИКАННЯ — внутрішній голос божий, який змушує п'ятнадцятирічного підлітка замкнутися у стінах монастиря, щоб мати задоволення пронудьгувати все життя. Покликання до пасторської діяльності є святе бажання одержати бенефіції та інші доходи, навіяне самим богом молодшим членам незаможних родин або ж тим, хто відчуває непереборну склонність нічого не робити для блага суспільства.

◆ ◆ ◆ ПОЛІТИКА. Її опора — християнська релігія. Вона підтримує у державі спокій, покірність государям, процвітання населення, успіхи землеробства. Вона прищеплює

громадянам вірнопідданські почуття за умови віданості государя церкві. Словом, інтереси духовенства завжди збігаються з інтересами держави, якщо тільки держава не піклується ні про що інше, тільки про інтереси церкви.

◆ ◆ ◆ ПОМАЗАНИКИ БОЖІ — це вельми гладкі люди, або ті, хто має право на жирні приношення. В усі часи священики полюбляли сало; всюди харчуються вони салом, що падає з неба завдяки їхнім молитвам. Устами пророка Ієремії бог обіцяв наситити своє улюблене духовенство салом, що піде на користь його народові. «І нагодую душу священиків туком, і народ мій насититься благами» (кн. Ієремії, гл. 31, ст. 14).

◆ ◆ ◆ ПОМИЛКА. Будь-який погляд на питання релігії, що не збігається з поглядом духовенства, є помилкою. Для християнина не має більшого злочину, ніж помилка, і вона карається особливо суворо. Власне кажучи, лише вогонь може як слід просвітити людину, яка з дурного розуму помилялася, і привести її на путь істинну.

◆ ◆ ◆ ПОМІРНІСТЬ — сукупність вельми богоугодних дій, приписаних церквою; вони спрямовані на те, щоб позбавити себе благодіянь провидіння, яке створило всі блага світу тільки для того, щоб не допустити до них своїх дорогих чад. Зрозуміло, що, приписуючи помірність, релігія мудро коригує безмежну добrotу господа.

◆ ◆ ◆ ПОМІЧНИК ДУХОВЕНСТВА — божа людина, яка допомагає багатим і побожним жінкам привести до ладу їхню маленьку совість, розвіяти їх маленькі сумніви, пояснити їхні маленькі непорозуміння, зважити і

виміряти їхні маленькі грішки, щоб підготувати їх до невеликої, але приємної сповіді. Іноді ця ж особа бере на себе обов'язок зіпсувати стосунки між подружжям.

◆◆◆ ПОМСТА. Згідно з біблією, бог злопам'ятний і мстивий, і його служителі по волі-неволі змушені наслідувати його в цьому. Бога помсти дуже мало влаштовувало б його духовенство, коли б воно не мстилося за нього. Але, з другого боку, божество завжди відомщене, коли відомщені його священики.

◆◆◆ ПОРЯДНА ЛЮДИНА. Порядною людиною не може бути той, хто не переконаний у непогрішимості церкви й у тому, що священики ніколи не брешуть і не помиляються. Очевидно, що людина, яка не боїться вічних мук на тому світі, ніколи не відчуває, що треба бути порядною на цьому світі, і не буде боятися покарань і презирства з боку суспільства.

◆◆◆ ПОСЛУХ. Краще слухатися бoga, ніж людей. Але коритися богові — значить коритися духовенству. Звідси випливає, що добрий християнин повинен підкорятися своєму урядові, оскільки наміри уряду схвалюються духовенством.

◆◆◆ ПОСТІЙНІСТЬ. Бог постійний, хоча в залишених ним паперах ми знаходимо свідчення про те, що він нерідко змінював свої наміри, друзів і навіть релігію. Однак все це не порушує його постійності, так само як і постійності його священиків, які ніколи не відступають від свого твердого наміру водити мирян за ніс.

◆◆◆ ПОСТРИГ — урочиста церемонія, під час якої п'ятнадцятирічний хлоп-

Помон

чак або п'ятнадцятирічна дівчинка дають бого-
ві обітницю бути все життя некорисними для
суспільства і до смерті затятися в рішенні му-
чити себе.

◆ ◆ ◆ ПОСУДИНИ. Всі люди — по-
судини, чи горшки; це твердить і святий Павло.
Але одні з них — посудини, які бог ставить у се-
бе на камін, щоб прикрасити своє житло, інші —
нічні горшки, які він раз у раз дає ошпарювати
й прочищати після того, як сам забруднить.

◆ ◆ ◆ ПОТОП — батьківський вплив,
який справило на людство божественне прови-
діння, яке, не передбачивши свого часу злоби
людської, розкаялося в тому, що створило лю-
дей такими дурними, і, щоб виправити їх, вирі-
шило їх втопити. Як відомо, це мало надзвичай-
но хороші наслідки.

◆ ◆ ◆ ПОХОРОН — обряд, якому
священнослужителі своїми зойками надають
більшої або меншої похмурості в залежності від
більшої або меншої оплати за свій труд.

◆ ◆ ◆ ПОЧЕСТІ. Церква божа зне-
важає людські почесті. Її служителі абсолютно
байдужі до них. Єпископи відчувають явно
виражене презирство до титулів, відзнак, виїз-
дів; вони терпіти не можуть, щоб їх називали
преосвященством.

◆ ◆ ◆ ПРАВЕДНИКИ — це ті з
християн, які користуються виключним приві-
леєм бути угодними Богу. Земля належить їм по
праву, і вони можуть заволодіти нею, якщо си-
ла на їх боці.

◆ ◆ ◆ ПРИВИДИ. Люди з головою
на плечах не вірять у них, але всякий добрий
християнин зобов'язаний у них вірити. Святий
дух у Старому завіті визнав їх, тому було б ерес-

сю у наш час не вірити в них. До того ж привиди наганяють страх, а все, що наганяє страх, вигідне церкві.

◆◆◆ ПРИМУСОВА ВЛАДА — влада, яка має право силою примушувати користися. Церква не має такого права; вона надає його государям за умови, щоб вони користувалися ним кожного разу, коли цього вимагатиме духовенство.

◆◆◆ ПРИНОШЕННЯ. Володар Все світу ні в чому не знає нужди; чистий дух повинен бути скромним у їствах і задовольнятися духовними приношеннями. Але в зв'язку з тим, що його священики не чисті духи, бог вимагає, щоб приношення для них були досить поживними. Бог обсипає землю своїми благодіяннями лише для того, щоб люди мали можливість приносити дари духовенству; він дуже недвозначно висловився про це у Второзаконні.

◆◆◆ ПРИРЕЧЕННЯ. Всеблагий і всепередбачаючий бог довічно встановив, що з його створінь одні спасуться, а інші — переважна більшість — будуть навіки прокляті. Коли ви нічого не розумієте в цьому дивному рішенні, поговоріть з вашим духівником. Якщо він янсенист, то, щоб розвіяти усі ваші сумніви, він скаже вам, що приречення довільне і не зважає на заслуги; якщо він молініст, він вам скаже прямо протилежне. Але і той і другий заявлять вам, що це таємниця, яка повинна бути для вас незрозумілою.

◆◆◆ ПРИРОДА — чудовий витвір мудрого, всемогутнього і досконалого бога. Але вона зіпсована. Бог допустив її до цього стану, щоб мати чим тішитися і на що гніватися, тому що він потребує розваг. До того ж,

якщо в цій споруді не треба буде час від часу давати чомусь лад, богословам і йому самому нічого буде робити.

◆ ◆ ◆ ПРИРОДЖЕНИ ІДЕЇ. Так називають ті поняття, які ми одержуємо від самого народження від годувальниць і священиків і які вони нам так часто повторювали, що, виростаючи, ми не можемо себе без них уявити і віримо, що сприйняли їх в утробі матері. Усі поняття катехізису належать до природжених ідей.

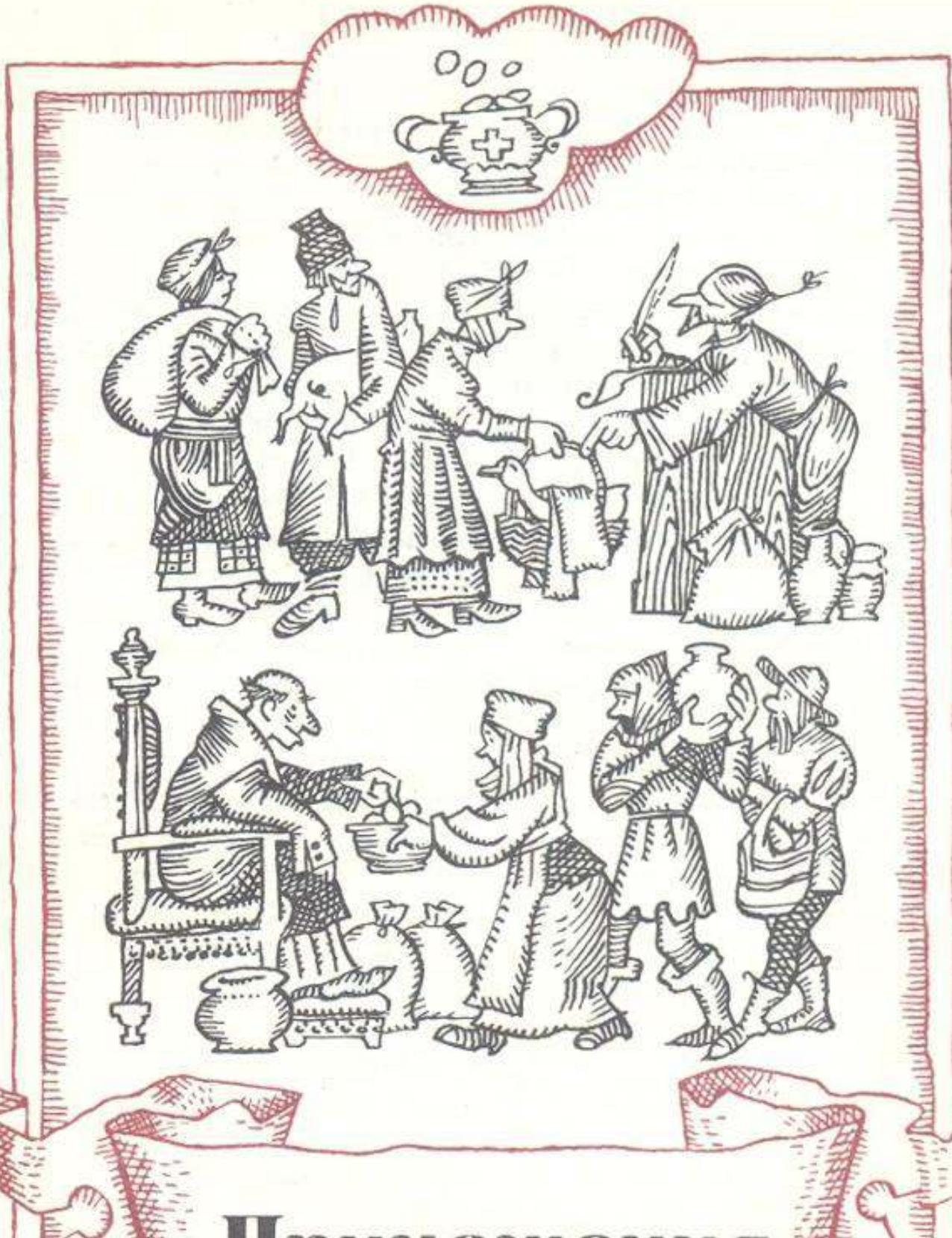
◆ ◆ ◆ ПРИСТРАСТЬ. В галузі релігії вона дає можливість розсудливо міркувати про речі. Безсумнівно, що пристрасть до своїх власних вірувань чи до тих, які прищеплені духівником, не може бути безпідставною.

◆ ◆ ◆ ПРИТУЛОК (право притулку). У деяких істинно християнських державах церкви і монастирі користуються правом надавати притулок злодіям, бродягам і вбивцям і рятувати їх таким чином від десниці правосуддя — звичай досить корисний для суспільства, що робить служителів церкви близькими серцю всіх негідників.

◆ ◆ ◆ ПРИТЧІ — хитромудрий спосіб висловлювання, яким божество часто користується у писанні, остерігаючись надто зрозуміло говорити друзям, яких воно хоче просвітити.

◆ ◆ ◆ ПРИЧАСТЯ — духовний обід, на якому подають досить легке м'ясо, придатне для харчування християнських душ, але нестравне для тих, хто слабкий у вірі.

◆ ◆ ◆ ПРІСНИЙ ХЛІБ. Дуже багато років тому у церкві зчинилася принципова суперечка про те, чи волів бог перетворюватися

Приношения

на кислий хліб чи на прісний, без дріжджів. Це велике питання довго поділяло на дві частини весь світ, доки, нарешті, не було щасливо розв'язане: нині одна частина християн уживає кислий хліб, а інша — прісний, без дріжджів.

◆◆◆ ПРОБАБІЛІЗМ. Якщо вам забажається скоїти якийсь гріх, спробуйте дізнатися у когось з єзуїтів, чи не можна скоїти його, не согрішивши. Спираючись на такий авторитет, ваша совість може бути спокійною.

◆◆◆ ПРОВІДІННЯ. Цим словом називають дбайливе піклування божества про нужди свого духовенства. Під крильцем провидіння священики можуть бути спокійними. Вони можуть навіть сидіти склавши руки — провидіння одягне, нагодує і влаштує їх. У якій би ситуації не опинилася решта людства, священики завдяки провидінню не будуть відчувати ні в чому потреби.

◆◆◆ ПРОПОВІДНИКИ — священні оратори, яким народи платять за те, що вони без кінця і на різні лади твердять їм про речі, в яких нічого не можна зрозуміти, але які — вони сподіваються — стануть зрозумілими від частих повторювань. Проповідь — річ дуже корисна; в цьому не може бути ніякого сумніву. Як відомо, сам бог звернувся з проповідлю до Адама і Єви, але не встигли вони її дослухати, як уже вчинили дурницю.

◆◆◆ ПРОРОКИ — євреї, які були обрані богом і наділені ним своєю благодаттю, коли йому спало на думку бесідувати із своїм народом і провіщати йому великі біди. Це були мандрівні чаклуни і скоморохи Іудеї. Дочкам Сіона і служницям Єрусалима вони допомагали розшукувати собак, що втекли, і згублені ложки.

Християни, озброєні непохитною вірою, знаходять у писаннях цих мужів усе, що потрібно церкві. Дуже корисно висловлюватися не досить ясно: рано чи пізно здобудеш славу пророка.

◆◆◆ ПРОСВІТНИЦТВО. Його не потребує церква, святі засновники якої були неуками.

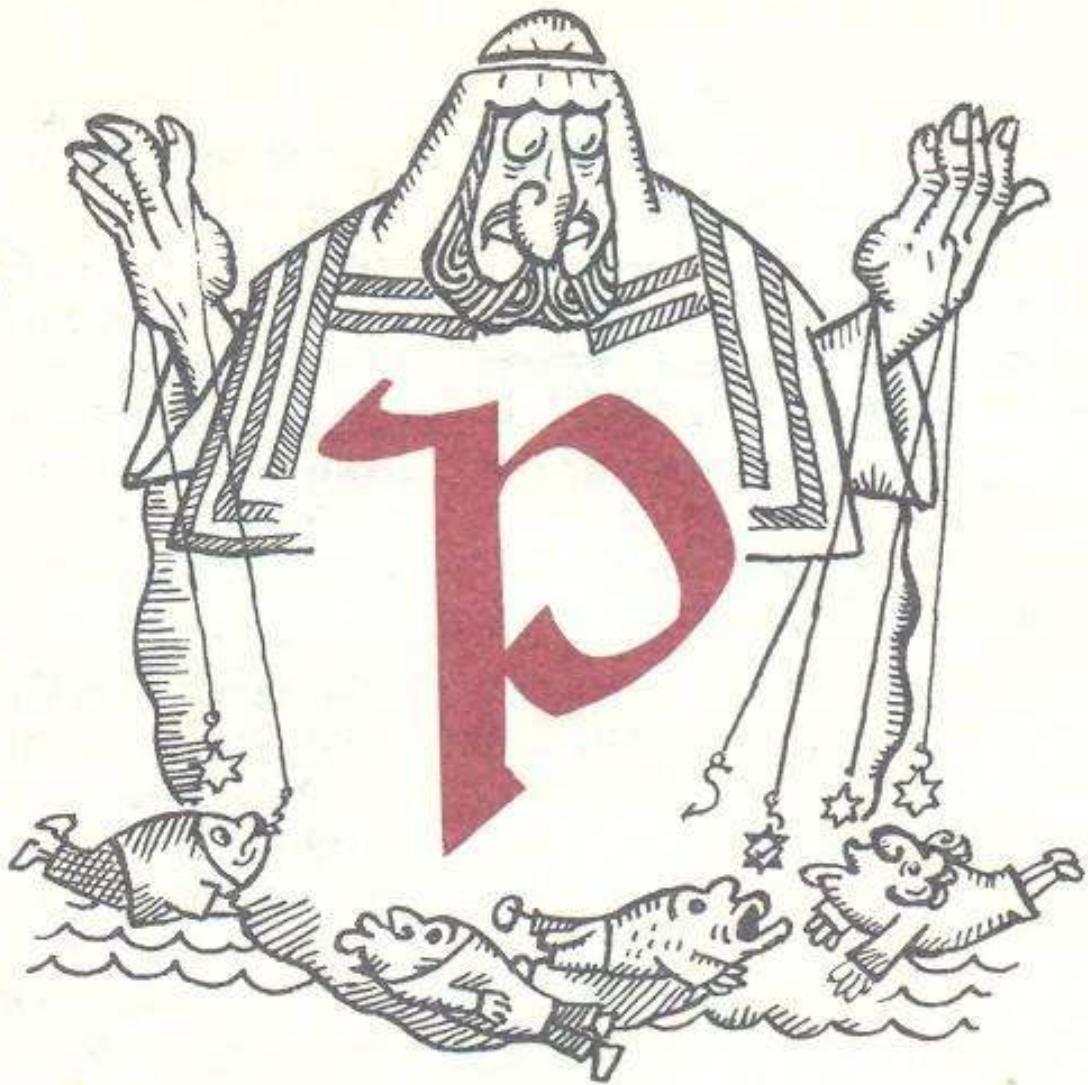
◆◆◆ ПРОТЕСТАНТИ. У цій породі багато мастей. Взагалі кажучи, це люди з головою на плечах, які мають мужність протестувати проти папи і тих його думок, які не схвалюються протестантським духовенством. Але врешті-решт ці християнські амфібії — безпечні хлопці. Якщо вони й не злюбили пресвятого отця, то щодо свого духовенства вони виявляють повну покірність, знаючи, що воно, хоч і не вважає себе непогрішимим, все ж не потерпіло б, щоб засумнівалися в його правоті або насмілилися дивитися на речі не його очима. Для Рима протестанти — еретики, достойні спалення; але вони можуть утішатися тим, що у себе вдома вони надмірно ортодоксальні і навіть можуть спалювати інших, коли їх духовенство у фаворі. Якщо протестанти неугодні богові, то це, безсумнівно, тому, що вони недостатньо щедро оплачують своє духовенство — злочин на межі з ерессю.

◆◆◆ ПСАЛМИ — старі єврейські пісеньки, такі ж величні, як і повчальні. Церква переклада псалми на кухонну латину для користування куховаркам, які під час вечерні співають їх з великим жалем. Пан Лефранк, як усім відомо, переклав їх французькими віршами, і його собрат по перу знаходить їх ча-рівними.

◆ ◆ ◆ ПУСТЕЛЬНИКИ — святі люди, справедливо шановані церквою, які, щоб стати більш досконалими, відмовилися від спілкування з людьми зі страху стати ім у пригоді в чому-небудь.

◆ ◆ ◆ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЯ — урочисте свято, яке відзначається церквою на честь чудесного зішестя святого духа у вигляді язиків полум'я на голови апостолів, учнів і святих дівиць,— подія, що примусила їх базікати подібно до п'яних або сорок. Завдяки цій події наступники апостолів здобули незаперечне право молоти що завгодно і своїми язиками підпалювати Всесвіт.

◆ ◆ ◆ РАБИН — єврейське слово, що означає вчитель. Ісус Христос заборонив своїм апостолам називатися вчителями; ось чому їх наступники примушують називати себе: ваша превелебність, ваше преосвященство, ваша святість і т. ін. Проти цього важко заперечити.

◆ ◆ ◆ РАЙ — обитель блаженства, розташована, на думку одних, десь у південній півкулі, а на думку інших — у захмарній висоті. Там обранці матимуть насолоду вічно співати в унісон: «Хай святиться ім'я твоє». Багато хто не дуже поспішає потрапити на цей концерт, боячись нудоти і поганого товариства;

немає сумніву, що придворну даму занудило б, якби вона опинилася поруч з яким-небудь францісканським ченцем.

◆ ◆ ◆ РАКА. В євангелії заборонено називати свого брата рака. Але духовенство рекомендує нам убити його, якщо він не правий, тобто якщо він не поділяє нашої думки або ж думки духовенства, коли у нас бракує власної.

◆ ◆ ◆ РЕАЛЬНА ПРИСУТНІСТЬ — таємниця, яку вигадав у IX столітті корбійський чернець і яка потім стала одним із символів віри католицької церкви. Католики твердо вірять, що за закликом священика, який одержав свої 12 су, володар Всесвіту, залишивши всі справи, перевтілюється у шматочок тіста і з'їдається громадою.

◆ ◆ ◆ РЕВНІСТЬ — священна лихоманка, нерідко супроводжувана психічним розладом, якої часто зазнають священники обох статей. Цією епідемічною і заразною хворобою людство зобов'язане християнству. Протягом вісімнадцяти віків християни дістають велику користь від благотворних криз, якими син божий і його духовенство облагодіяли землю. Якщо бог або государі не покладуть край цим кризам, вони не припиняться повік-віки.

◆ ◆ ◆ РЕЛІГІЙНІ ВІЙНИ — сильні і цілющі кровопускання, прописувані лікарями наших душ організмам народів, які бог хоче ощасливити чистим віровченням. Кровопускання ці з часів заснування церкви не припиняються; вони необхідні, щоб не дати християнам луснути від переповнення благодаттю, яка виливається на них з неба.

◆ ◆ ◆ РЕЛІГІЯ — система світогляду і поведінки, винайдена самим богом для блага своїх священиків і для спасіння наших душ. Є багато релігій на землі, але єдино істинна — релігія наших святих отців, які були надто проникливими, щоб помилатися. Всі інші релігії — безглазі забобони, які слід було б скасувати, якби існувала для цього сила. Істинна релігія та, яку ми вважаємо істинною, до якої ми звикли або проти якої було б небезпечно виступати. Релігія глави держави завжди носить на собі печать незаперечної істини.

◆ ◆ ◆ РЕЛІКВІЙ. Побожні душі католиків проїняті благочестивою повагою до того, що залишилося після святих трупів і що, як відомо, здатне творити великі чудеса для тих, у кого сильна віра. Штані святого Паріса вілікували більшу кількість хвороб, аніж увесь Паризький медичний факультет.

◆ ◆ ◆ РЕФОРМА. З часів заснування християнства, що, звісна річ, є найбільш досконалим витвором божественної мудрості, християнське духовенство постійно зайняте думками про реформу своєї релігії. Диявол не залишає церкву у спокої і всіляко псує прекрасну споруду Ісуса Христа. Ми щось не бачимо, щоб святому духові вдалося як слід зміцнити чудовий витвір божества.

◆ ◆ ◆ РИБОЛОВИ. Ісус Христос обіцяв своїм апостолам, що вони ловитимуть душі. Ось чому наші священики всіляко намагаються скаламутити воду, щоб краще розставити свої сіті і побільше вловити. Проте вони користуються також і вудкою; надія — та приманка, яка змушує нас попадатися на гачок.

◆ ◆ ◆ РИМЛЯНИ — знаменитий народ, який, згідно з правом воєнного загарбання, зробився повелителем світу і права якого успадкував за волею неба священик, що завоював Європу з допомогою аргументів. Християни, підпорядковані цьому священикові, називаються римськими католиками; легіони цього воїнства складаються з капуцинів, францісканців і т. ін. Єзуїти утворюють преторіанську когорту, єпископи є воєнними трибуналами, а королі, якщо тільки вони достатньо віруючі, постачають це військо провізією.

◆ ◆ ◆ РИМСЬКА ЦЕРКВА. Так звуться церква, в якій народ, що давно вже не знає латині, продовжує співати по-латинському. Звичай цей досить мудрий, оскільки в інтересах духовенства, щоб християни, як папуги, не розуміли того, що самі говорять, і не соромилися тих нісенітниць, якими рясніє виспіуваний ними псалтир.

◆ ◆ ◆ РІЗДВЯНИЙ ПІСТ — проміжок часу, присвячений умертвінню плоті і скорботним роздумам, коли добре християни з відчаєм очікують на швидкий прихід свого спасителя.

◆ ◆ ◆ РОЗДУМУВАННЯ. Для доброго християнина немає кращого заняття, ніж роздумувати над таємницями своєї релігії. На це заняття він може згадати багато часу, особливо якщо намагатиметься зрозуміти смисл цих таємниць.

◆ ◆ ◆ РОЗКІШ. Церква, як і всяка жінка, дуже схильна до розкоші всупереч смакам свого чоловіка. Свята діва, її свекруха, суетна не менше невістки; діві цій не можна

зробити більшої втіхи, ніж нарядити її у нове плаття.

◆ ◆ ◆ РОЗЛУЧЕННЯ. Воно безумовно заборонено християнам; християнський шлюб нерозривний. Це є великим благом для чоловіка й жінки, які часто не можуть ужитися разом, бо в такому разі вони мучаться все життя, що й приведе їх прямим шляхом у рай. Розлучення дозволяється тільки єпископам, які в будь-який момент можуть змінити бідну дружину на багату.

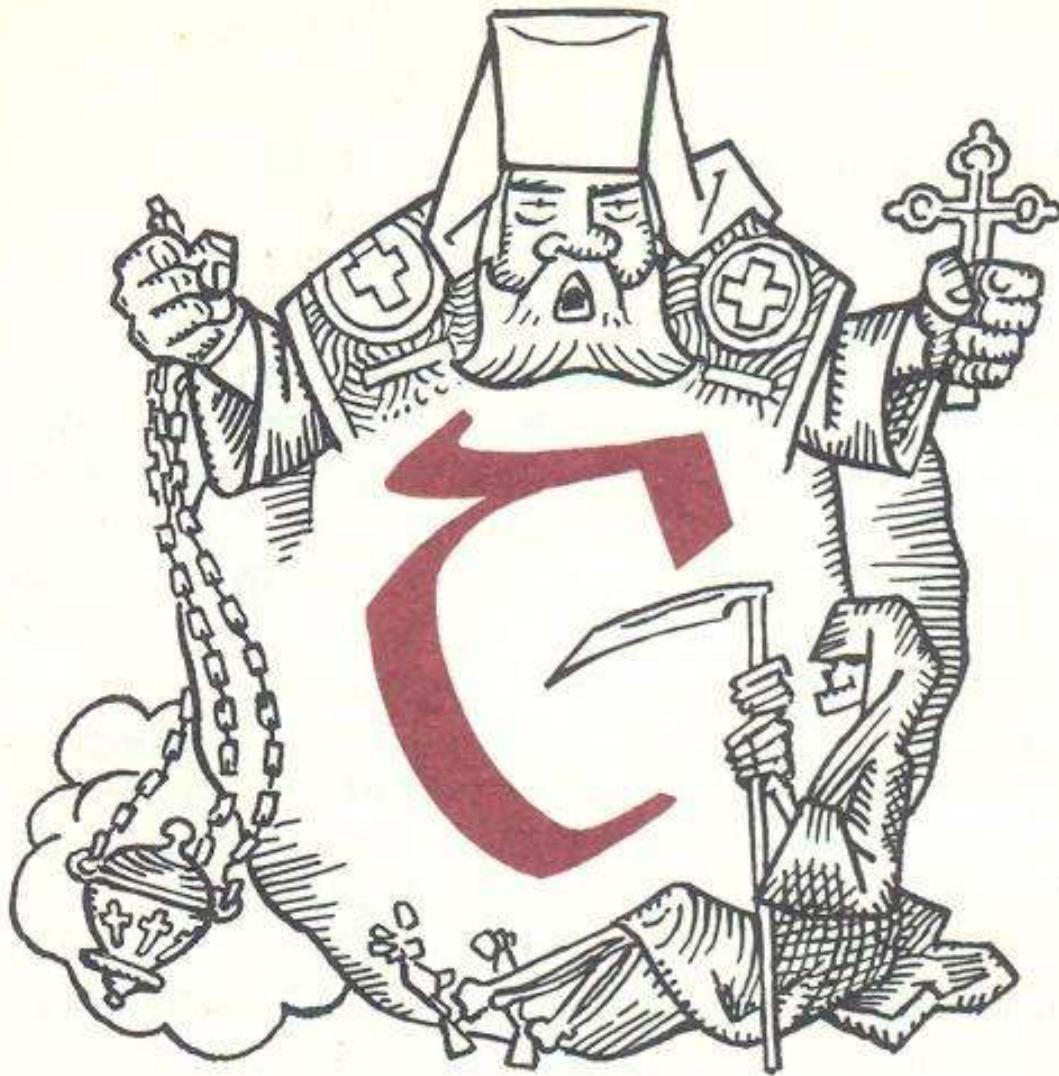
◆ ◆ ◆ РОЗСУДЛИВІСТЬ — загальнолюдська і мирська доброочесність, зовсім не потрібна в релігії. Християнська розсудливість полягає в тому, щоб іти на повідку; це найвірніший спосіб прийти туди, куди нас веде духовенство.

◆ ◆ ◆ РОЗУМ. Немає на світі нічого шкідливішого для розумної істоти. Бог залишає розум тільки тим, кого він прирікає на вічне прокляття; він віднімає його зі своєї доброти у тих, кого він хоче спасті і зробити корисним для церкви. Геть розум! — ось основа релігії. Якби релігія була розумною, вона могла б переконувати, а що сталося б тоді з вірою? А втім, до голосу розуму слід прислухатися, коли він випадково не розходитьсь з інтересами церкви.

◆ ◆ ◆ РУКОПОКЛАДАННЯ — священна церемонія виготовлення священиків, а не шахраїв, як можна було б судити з назви. За допомогою цієї святої магії примушують святий дух спуститися на череп священика, який починає з цього моменту прорікати лише істини,— за умови, проте, що все ним сказане уже схвалене його єпископом, котрий, як відомо, одержує віру з перших рук.

◆ ◆ ◆ РЯСА — священне облачення, надане ченцям, улюбленим господа. Внаслідок надзвичайного чуда ряса передає їм дар аскезму, як тільки вони її одягають. Близький приклад цього ми бачимо на собаці пана Молевріє, про якого говорить Рабле.

◆ ◆ ◆ САМОВПЕВНЕНІСТЬ — порок, властивий тим, хто зважає більше на свій власний розум, аніж слухається повелінь духовенства. Верх самовпевненості — думати, що бог може поступатися в злобі своєму духовенству.

◆ ◆ ◆ САМОГУБСТВО. Християнину заборонено посягати на своє життя, йому заборонено вбивати себе зразу. Проте йому зовсім не забороняється вбивати себе поступово. Навпаки, така поведінка вважається у вищій мірі похвальною, і нею можна заслужити кончину, що духмяніє святістю; а якщо при цьому

створити з півтора десятка чудес, то навіть забезпечене місце в календарі.

◆ ◆ ◆ САМОЗРЕЧЕННЯ — християнська добродетель, дарована надприродною благодаттю. Вона полягає в тому, щоб ненавидіти самого себе, уникати всяких радощів, боятися, як чуми, всього, що приносить задоволення. Цього дуже легко досягти при дійовій мірі благодаті, тобто такої, якої достатньо, щоб з'їхати з глузду.

◆ ◆ ◆ САМОЛЮБСТВО — згубна скильність, через яку зіпсована людина має нахабство любити себе, бажати зберегти власне життя і прагне до свого благополуччя. Якби свого часу Адам не впав так низько, ми мали б щастя ненавидіти самих себе, почувати відразу до втіх і були б позбавлені почуття самозбереження.

◆ ◆ ◆ САМОТНІСТЬ. Доброму християнинові рекомендується жити відлюдно, що розвиває сварливість, нетовариськість і розпалює уяву. Життя серед людей нас псує, шкодить нашому спасінню, заважає заглиблюватися у споглядання святих істин, яких ми ніколи не зможемо зрозуміти.

◆ ◆ ◆ САМУІЛ — сварливий єврейський пророк, який не досить старанно вивчав міжнародне право за Гроціем і Пуффендорфом; він кришив на шматки чужих государів; садив на престол і скидав з нього государів свого народу. Але взагалі це була дуже поступлива людина, коли йому не заперечували.

◆ ◆ ◆ САН. Релігія смиренного бoga встановила різні сани — ці суто мирські відзнаки — для скромних служителів господа, яким не личило б скромне, злидарське життя, схоже

на те, яке вів сам господь під час свого перебування на землі.

◆ ◆ ◆ СВІДКИ. У звичайному житті, коли нам треба звернутися до свідків, ми вимагаємо, щоб це були люди освічені, тямущі, безкорисливі. Не те в релігії. Свідками, показання яких повинні прищеплювати нам віру в найневірогідніші речі, є святі неуки, недоумкуваті пророки, фанатичні мученики, священики, що живуть розкошуючи за рахунок нашої довіри. І все-таки ми віримо цим свідкам. Хіба це не велике чудо?

◆ ◆ ◆ СВІТ. Для благочестивого християнина світ — найненависніша в світі річ. Він повинен відректися від нього, щоб думати лише про майбутнє життя; для початку найкраще віддати все своє майно духовенству, чиє царство несьогосвітнє.

◆ ◆ ◆ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК — благоустрій світу, який мають щастя бачити люди, що дивляться на природу через окуляри віри. Ці окуляри приховують усі недоліки Всесвіту. Почепивши їх, ми не побачимо ні хвороб, ні воєн, ні злочинів, ні землетрусів, ні нетерпимих богословів. Усе у найкращому порядку, коли наші священнослужителі досхочу й смачно пообідали. Хто заважає їхньому травленню, той ворог громадського порядку. Зате бог змушений порушувати світовий порядок, а государі — громадський порядок.

◆ ◆ ◆ СВІТСЬКА ВЛАДА — це государі, чиновники, стрільці і каторжани, до рук яких церква, занепокоєна благом своїх дітей, передає тих, умертвляти кого самій не дозволяє її ніжне материнське серце.

◆ ◆ ◆ СВІТСЬКЕ. Світська влада скороминуща і повинна підкорятися владі духовній, вічній. Світське надбання церкви священне, оскільки в руках духовенства воно стає вічним і божественним. Служителі церкви лише тому так завзято відстоюють його, що воно належить богові, який, будучи чистим духом, все ж дуже дорожить скороминущими мирськими благами, без яких його духовні служителі не могли б існувати.

◆ ◆ ◆ СВОБОДА ВОЛІ. Людина вільна, інакше духовенство не могло б прокликати її за гріхи. Свобода волі є невеличким подарунком, що його бог на знак особливого благовоління вручив роду людському. Завдяки цій свободі ми, на відміну від усіх інших тварин і рослин, здатні у будь-який момент загубити себе навіки, коли наша свободна воля не узгоджується з волею всевишнього. Цей останній має тоді приємну нагоду покарати тих, кому він надав свободу розлючувати себе.

◆ ◆ ◆ СВОБОДА ДУМКИ. Вона повинна якнайсуворіше придушуватися. Священики одержують платню за те, що думають, а віруючі повинні лише відкладати грошенята для тих, хто думає за них.

◆ ◆ ◆ СВОБОДА ПОЛІТИЧНА. Вона не зовсім до вподоби духовенству. Деспотизм більш вигідний для служителів господа. Якщо вдалося загнуздати государя, то весь народ вимушений підкоритися ярму господа, що, як відомо, надзвичайно легке.

◆ ◆ ◆ СВЯТА — дні, мудро призначені церквою для неробства, що якнайкраще живлять побожність. Під час свят ремісник не може — це було б гріхом! — заробляти на свій

хліб; але йому надається право пиячити в монастирських пивницях, якщо в нього є для цього кошти. Цим він принесе велику користь своїй душі, ще більшу — монастирській касі. Але ще краще, коли він буде сидіти вдома і ловити мух.

◆◆◆ СВЯТА ВОДА. Язичники називали її очисною, але наше духовенство наділяє її християнською святістю за допомогою особливих чаклунських засобів, викладених у чарівних книгах християнства, так званих требниках.

◆◆◆ СВЯТА ДІВА — мати сина божого і свекруха церкви. Вона була духовно осінена богом-отцем, що, як чистий дух, не взяв з нею шлюб, оскільки ясно, що для цієї церемонії потрібне тіло.

◆◆◆ СВЯТЕННИЦТВО — засіб, за допомогою якого легко добитися процвітання, схиливши духовенство на свій бік. Свяченники роблять великі послуги справі господа; вони захищають його із значно більшою запопадливістю, ніж щира побожна чернь, серед якої надто багато простаків. Ця стаття належить маркізу де Помпіньяну.

◆◆◆ СВЯТЕ ПИСЬМО — те ж, що біблія. Ця збірка спущена з неба спеціально для того, щоб священики знайшли в ній все необхідне для себе. У ній міститься все, що повинен знати і робити християнин, але щоб зрозуміти її, треба прочитати мільйон томів богословських коментарів і тлумачень.

◆◆◆ СВЯТИЙ ДУХ — третій з богів, з яких складається єдине божество християн. Функція його полягає в тому, щоб осіняти благодаттю священиків і перебувати серед них завжди, коли він їм потрібен. На думку плотсь-

ких людей, святий дух частенько виявляє неабияку бездушність.

◆ ◆ ◆ СВЯТИЙ ЙОСИФ — підставний батько сина божого, взірець простодушного чоловіка, покровитель рогоносців. Його навідували химерні видіння, а в той же час його найдорожча половина розважалася з богом, з його ангелами або ж з римським солдатом Пантерою.

◆ ◆ ◆ СВЯТИЙ КОВЧЕГ. Так зветься каса духовенства. Бог не полюбляє жартів, коли справа стосується скриньки його дружини; у скриньці, як відомо, зберігаються коштовності громади. Государі, що часто знаходяться близько від цього спокусливого місця, були б іноді не від того, щоб запустити туди руку, якби їх не стримувала віра; але, взявши до роботи як слід, вони без особливого ризику могли б спробувати щастя; бог, якому інколи доводиться драмати, слова не кажучи, дав би їм поцупити усю скриню з грішми.

◆ ◆ ◆ СВЯТИНЯ. Все немирське — священне. Святынею зветься те, що духовенству вигідно оголошувати недоторканним для мирян. Сюди відносяться: особи священиків, їхнє майно, їхні права, віщування і настанови. Бог суворо карає того, хто заміряється на ці святыні.

◆ ◆ ◆ СВЯТИ — вельми корисні для народів герої, яких за те, що вони ревно молились, постили, бичували себе і кричали, віруючи оточили ореолом безсмертя і помістили у святці. Щоб стати святым, треба бути певною мірою непотрібним і незручним для самого себе і для інших.

◆ ◆ ◆ СВЯТОТАТСТВО — жахливе слово, вигадане духовенством на позначення страшного злочину, вчиненого тими, хто доти-

кається до священих предметів. Усі, хто шкодить духовенству, шкодять богові, який жартів не любить. Звідси витікає, що вкрасти що-небудь у бога, який нічого не потребує,— більш огидний злочин, ніж обікрасти бідняка. Чим багатший той, кого обкрадають, тим більшим злочинцем є злодій. Отже, той, хто вкрав у бога або його священиків, заслуговує спалення на вогнищі; хто вкрав у багатія, повинен бути повішений; а хто обікрав бідняка, тому звичайно боятися нема чого.

◆ ◆ ◆ СВЯЩЕНИКИ. У всіх релігіях світу це — обранці бога, яких він сам поселив на землі, дав їм у руки надзвичайно вигідне ремесло, яке полягає у дармовому розподілі страхів і платному розподілі надій. У погляді на божественне походження свого ремесла у духовенства всіх релігій панує зворушлива одностайність.

◆ ◆ ◆ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІ — це стан, що оголосив себе священим і поширився по всіх країнах для блага наших душ. Функція священнослужителів на цьому світі — твердити нам про той світ, переслідувати розум, вигадувати і підносити безглузді казки, дратувати тих, хто відмовляється їм вірити, і одержувати хорошу винагороду за свої великі послуги людству. Релігії дуже відрізняються одна від одної, але стан священнослужителів всюди одинаковий, що безперечно вказує на божественність його походження.

◆ ◆ ◆ СВЯЩЕНСТВО. Із усіх тайнств воно найкорисніше для церкви, тому що без усяких зусиль розмножує коліно левітів, конче необхідне для нашого духовного благополуччя. Покладаючи свої священні лапи на череп

мирянина, єпископ примушує зіходити на себе дари святого духа і особливо право роздавати ці дари іншим смертним.

◆◆◆ СЕКТИ — різноманітні гілки, які відгалужуються від стовбура тієї чи іншої релігії. Стовбур називається *панівною релігією*; він раз у раз похитує своїми гілками, від чого іноді і сам хитається. А втім, цей стовбур росте на піску, і якби государі його не підтримували, він неминуче впав би.

◆◆◆ СЕКУЛЯРИЗАЦІЯ — свято-татська дія мирської політики, внаслідок якої багатства церкви віднімаються у духовенства і передаються до рук государів-єретиків. Це викликає обурення католицької церкви, оскільки наносить удар священній політиці пресвятійшого отця.

◆◆◆ СЕМІНАРІЇ — священні установи, у яких під наглядом єпископа розвивають майбутніх слуг божих і де вони з молодих літ знайомляться з ціною небесних товарів, якими у свій час будуть торгувати.

◆◆◆ СЕПТУАГІНТА. Так звуть сімдесят двох богонатхнених єреїв, які примусили святий дух говорити по-грецьки і часто суперечити тому, що він говорить по-єврейськи або по-латині. Їх витвір вправляє нашу віру і критичні здібності вчителів церкви.

◆◆◆ СИЛА — добродетель, необхідна для підтримання віри і процвітання церкви. Для духовенства вона полягає в тому, щоб усіма засобами примушувати непокірних мислити так, як мислить воно. Для мирян вона полягає в тому, щоб усіляко опиратися вказівкам згубного здорового глузду і стійко нести ярмо, покладене на них служителями господа.

◆ ◆ ◆ СИМВОЛ ВІРИ — короткий перелік тих неймовірних речей, у які повинен вірити християнин під страхом вічного прокляття. Якщо тільки він твердо вірить у свій символ віри, у постанови святих соборів, у думку отців церкви і численних тлумачів, то уникне всякого хитання у вірі.

◆ ◆ ◆ СИМОНІЯ — недозволена торгівля дарами святого духа. Служителі господа остерігаються їх продавати; як і пан Журден, вони дають їх за гроші. Безкоштовно у римської церкви можна одержати лише вугілля і дрова для вогнища.

◆ ◆ ◆ СИНАГОГА — перша дружина небесного отця. Він одружився з нею, коли ще був євреєм, але вона так дошкуляла йому, що їй на злість він став християнином і одружився вдруге, взявши собі в дружини церкву. Кажуть, що він мало вигадав від цієї заміни.

◆ ◆ ◆ СИН БОЖИЙ — не що інше, як син людський; син людський — не що інше, як бог, його отець; а бог-отець — не що інше, як його син і святий дух. Усе це може здатися нісенітницею лише тим, хто позбавлений віри; для Сорбонни тут усе ясно як день.

◆ ◆ ◆ СИНІВСЬКА ЛЮБОВ. Саме таку любов, що містить і почуття страху, має відчувати кожний християнин щодо вередливого бoga — свого татуся і щодо святої церкви — своєї матусі, що належить до породи найнестерпніших кумась.

◆ ◆ ◆ СКІНЕННЯ. Тільки єпископи мають право судити і позбавляти влади єпископа; світський суд над єпископом — богохульство. Відтоді, як пророк Самуїл скинув царя Саула, єпископи набули право скидати з престолу

государів. Звідси випливає, що Людовик Благочестивий досить законно був позбавлений влади єпископами на Суассонському соборі і що папа має незаперечне право скидати королів.

◆ ◆ ◆ СКУПІСТЬ — смертний гріх для мирян, які повинні виявляти щедрість стосовно церкви. Що ж до самої церкви, то їй щедрість зовсім не до лиця, все багатство належить її чоловікові, який розсердився б на дружину, якби вона надумала бути занадто доброю по відношенню до мирян,— цих мерзотників зовсім не слід балувати.

◆ ◆ ◆ СЛАВА БОЖА. Нема сумніву в тому, що богу властива сuto іспанська гордість. Його служителі не перестають твердити нам про це. Вони перевертають світ догори ногами виключно на славу божу. І вони роблять цілком вірно, оскільки бог створив Всесвіт для своєї слави, яка завжди збігається із славою духовенства.

◆ ◆ ◆ СЛАСТОЛЮБСТВО — смертельний гріх, про який бог і слухати не хоче. З особливої милості священики і ченці вільні від нього; в потрібний момент благодійність осіняє їх. Розбещений ченець — істота, котра не існує в природі, яку й уявити собі не можна. А втім, відомо, що священикам розпуста не забороняється.

◆ ◆ ◆ СЛІПА ВІРА. Істинна віра завжди сліпа і збігається з вірою простака. Вона вимагає, щоб католик з зав'язаними очима йшов за паном кюре, протестант — за пастором, мусульманин — за муфтієм.

◆ ◆ ◆ СЛОВА. У буденному житті служать для позначення реальних предметів, які існують і які ми знаємо, але в богослов'ї завдання слів — позначати інші слова.

◆ ◆ ◆ СЛОВО — це платонівський логос, божественна мудрість, вічний розум, з чого наші богослови зробили бога, або, якщо хочете, людину. Таким чином, ми твердо віrimo у те, що божественний розум перетворився на людину, щоб принести світло знань людям і, головним чином, щоб повідомити їх, що божественний розум створив їх істотами нерозумними і що їхнє духовенство завжди має рацію.

◆ ◆ ◆ СЛОВО БОЖЕ — непогрішими віщування, що їх у кожній релігії духовенство підносить від імені всевишнього. Бог досить тактовний, щоб ніколи не відрікатися від них. Мовчання — знак згоди, і бог завжди згоден з тим, що говорять його священики. На думку християн, слово боже — двогострий меч. Це правда: з якого боку не візьмешся за нього, ризикуєш порізатися.

◆ ◆ ◆ СЛУЖКА — звичайно церковник з досить грубими манерами, який під час богослужіння іде попереду священика, розчищає перед ним шлях, відстороняє невігласів, які могли б йому перешкодити у виконанні його священих обов'язків. Государі часто є лише служками духовенства.

◆ ◆ ◆ СМЕРТОВБИВСТВО. Мирянин, який учинив цей злочин, підлягає звичайному суду, духовна особа — привілейованому. У деяких країнах духовенство користується правом грабувати й убивати, не зважаючи на правосуддя. А втім, відомо, що церква з неба одержала право вбивати єретиків і ворогів віри або, принаймні, право доручати цю справу мирянам, оскільки сама вона гребує кровопролиттям.

◆ ◆ ◆ СМЕРТЬ — відплата за гріх.

Якби не сталося гріхопадіння Адама, не вмирали б ні люди, ні дерева, ні собаки. Усі дерева согрішили в особі дерева, яке несло на собі заборонений плід; усі тварини согрішили в особі змія-спокусника; всі люди согрішили в особі Адама, і ось чому люди, тварини і рослини приречені на смерть. Але утішимося: для християн смерть — це вступ у справжнє життя і прекрасне джерело прибутків для наших священнослужителів, які дістають з мертвих не меншу користь, ніж з живих. Священих воронів найсильніше приваблює трупний запах.

◆ ◆ ◆ СМИРЕННЯ — християнська

доброчесність, що готове до віри. Особливо вона вигідна духовенству, чиїм думкам завжди слід надавати перевагу над власними. Доброчесність ця полягає в тому, щоб зневажати себе і боятися заслужити повагу оточуючих. Зрозуміло, що доброчесність ця сприяє вихованню видатних особистостей. У церкві все дихає смиренням: єпископи смиренні, єзуїти смиренні, кардинал не ставить себе вище монастирського воротаря, папа смирено підноситься над усіма государями, і государі смирено схиляються перед швейцаром райської обителі.

◆ ◆ ◆ СМІХ. Побожний християнин

повинен бути серйозним, як осел, коли його чистять скреблом. Ісус Христос ніколи не сміявся. Який тут може бути сміх, коли християнин щохвилини може впасти в казан, що підігрівається божеством для тих, за чий рахунок воно збирається сміятися протягом вічності. Тільки священикам дозволяється сміятися в бороду над тими, кого вони обібрали.

◆ ◆ ◆ СНИ. Християнська релігія забороняє нам вірити у сни, хоча їм надається велике значення у Старому завіті. Зате вона дозволяє нам вірити у фантазії, і свята церква страшенно обурилася б, якби ми відмовилися вірити у фантазії її священиків.

◆ ◆ ◆ СОБОРИ — урочисті зібрання єпископів, мета яких — погодження думок зі святым духом (який завжди на боці сильного) з догматичних і церковно-адміністративних питань. На соборах виправляється, тлумачиться і змінюється слово боже і встановлюються надалі, аж до нових постанов, члени символу віри, поза якою для людства нема спасіння.

◆ ◆ ◆ СОБОРУВАННЯ — таїнство, вельми корисне для того, щоб лякати вмираючих. Воно полягає у змащенні п'яток тих, хто приготувався відправитися на той світ.

◆ ◆ ◆ СОВІСТЬ — це оцінка, яку ми у своїй власній душі даємо своїм вчинкам; совість простих смертних керується розумом, а совість християн керується вірою, ревністю, послухом святым отцям. Звідси випливає, що совість побожної людини часто примушує її бути поганою і навіть сіє смуту в суспільстві.

◆ ◆ ◆ СОЛОМОН. Він був наймудрішим з царів. Від самого бога одержав він мудрість і тому був ще більшим розпусником, ніж його батечко, який у цьому відношенні також був мастак. Оточений тисячею своїх дружин, цей мудрий государ вельми мудро просторікував про те, що все — суєта.

◆ ◆ ◆ СОРБОННА — державна фабрика знавців богослов'я, якими вона з року в рік збагачує Францію. Вони виходять звідти

озброєними з голови до ніг. Їм вистачає десяти років, щоб засвоїти все, що необхідне для духовного спасіння народів, яких їм доведеться наставляти у справах віри.

◆ ◆ ◆ СОРОМ — це те, що наштовхує на гріх. Служителі господа ніколи не набираються сорому; було б соромом звинувачувати їх у чому-небудь соромітному. Тільки невіруючі можуть вважати соромом поведінку соромітних священиків. Коли ми бачимо, як соромить себе священик, ми, за порадою сина божого, повинні виколоти собі очі.

◆ ◆ ◆ СОЮЗИ. Бог, одна з властивостей якого — незмінність, уклав два союзи з людьми. Перший, у вічності якого він поклявся, вже давно втратив свою силу; другий, як видно, буде існувати доти, доки це буде бажано богу чи духовенству або ж королівському двору.

◆ ◆ ◆ СПИСОК БЕНЕФІЦІЙ — це барометр віри французького духовенства. Останнім часом він зазнав деяких коливань. Щодо термометра віри, він при дворі завжди на точці замерзання.

◆ ◆ ◆ СПІВИ. Божество, безперечно, любить співи, аби вони були досить похмурі і сумовиті. Ось чому християни витрачають стільки грошей на організацію співів, зовсім нестерпних для вух безбожників.

◆ ◆ ◆ СПОВІДАННЯ ВІРИ — ряд майстерно складених богословами формул, за допомогою яких церква ставить людям пастки, примушує їх завдавати один одному богоугодних муки і лякає жінок, у яких, очевидно, надто чутлива совість у богословських питаннях.

◆ ◆ ◆ СПОВІДНИК — священик, що одержав від єпископа, а отже, від самого бога,

повноваження вислуховувати всі нісенітниці, про які самого бога, всупереч його всевіданню, мають повідомляти: інакше він був би як у темному лісі і не мав би уялення, як стоїть справа з совістю того, хто звіряється його священику.

◆ ◆ ◆ СПОВІДЬ — винахід, вельми корисний для віруючих, але головним чином вигідний для священиків римської церкви. Завдяки цьому засобу вони знають усі сімейні таємниці, можуть сварити подружжя, підбурювати, якщо потрібно, до релігійних заколотів. У тих країнах, де сповідь не ведеться, церква поzbавлена одного з своїх наймогутніших засобів впливу.

◆ ◆ ◆ СПОГЛЯДАННЯ — дуже корисне заняття, особливо якщо немає чого робити. Безсумнівно, бог високо цінує людей, які весь час займаються будівництвом надхмарних замків; та й суспільство має чималу користь від цього будівництва.

◆ ◆ ◆ СПОКУСА. Бог інколи спокушає людей, щоб зробити собі приємність покарати їх, якщо вони з дурного розуму потрапляють у поставлену їм пастку. Звичайно, спокушаючи, він користується дияволом, єдиний обов'язок якого на землі — глумитися над богом і розбещувати його вірних рабів. Ця таємнича поведінка свідчить про те, що божеству інколи приємно своїми несповідними діями водити самого себе за носа.

◆ ◆ ◆ СПОКУТУВАННЯ. Кожний християнин повинен вірити, що володар Всесвіту, прийнявши смерть, звільнив рід людський від рабства гріха. А втім, люди продовжують грішити, нібито нічого й не трапилося. З цього

випливає, що спокутування є таємницею, дуже корисна для людства.

◆◆◆ СПОКУТУВАТИ ГРІХ — значить сплатити борг господу. Це робиться за вказівкою священиків, прикажчиків божества. Якщо прикажчиків підкупити, бог може відпустити гріх і без спокутування.

◆◆◆ СПРИЯННЯ БОЖЕ. Пан Вурсьє вважає, що перш ніж людина сподіє який-небудь вчинок, бог спонукає її вчинити так, щоб це відповідало свободі її волі. Втрутатися в останню божеству не дозволяється: таке втручання могло б знецінити хорошу поведінку людини.

◆◆◆ СТАРОВИНА. У старовину ніколи не помилялися. Давність є незаперечний доказ правильності будь-якої думки, будь-якого звичаю, будь-якого обряду і т. ін. Дуже важливо не робити ніяких нововведень: старі черевики зручніші нових, вони ніколи не муляють. Духовенство ніколи не повинно зраджувати ті принципи поведінки, які воно колись засвоїло. Чим старіша церква, тим більше схильна вона до всяких нісенітниць.

◆◆◆ СТВОРЕННЯ СВІТУ — незбагнений акт всемогутності бога, який створив із нічого все, що ми бачимо. Безбожники заперечують можливість такого акту, але вони позбавлені віри; богослови неспростовно діведуть їм, що чисте ніщо спроможне спалити дощенту Всесвіт; церква продемонструє їм, як з нічого можна робити золото. Звідси ясно, що духовенство, як і всевишній, має здатність творити. Хто не знає, що священик Нідгем уміє робити живих вугрів?

◆◆◆ СТЕРКОРАНІСТИ — прибічники абсурдної думки, що хліб євхаристії, перетворений в бога, може бути викинутий кишечником. Богослови довго сперечалися про те, що робиться з перетвореним богом; тепер, нарешті, встановили, що одному тільки богові відома подальша доля прийнятої всередину євхаристії.

◆◆◆ СТОВПОТВОРІННЯ ВАВІЛОНСЬКЕ — притча чи алегорія, за допомогою якої біблія, очевидно, хотіла пророчо охарактеризувати богослов'я і дати зрозуміти, що всі ті, хто захоче піднятися до самого бога і розмірковувати про його суть, розумітимуть один одного не краще, ніж розуміють один одного готтен tot і француз, бретонець і швейцарець, парофіяльний священик і його сеньйор, молініст і янсеніст.

◆◆◆ СТРАСТИ — рухи, конче потрібні для збереження роду людського і влас тиві його природі відтоді, коли первородний гріх розбестив їх. Не станеться ця вікопомна дурниця, ми нічим би не відрізнялися від поліна чи камінця, а отже, перебували б у цілковитому блаженстві. Християнин повинен мати тільки ті страсти, які йому навіює його духовенство.

◆◆◆ СТРАСТИ ГОСПОДНІ — жаліслива повість про бога, який із доброти своєї дав себе бичувати і розіп'ясти, щоб спокутувати рід людський. Кожного разу, як у великий четвер старі баби і побожні святенники слухають цю повість, їм завдає жалю думка про своє спокутування.

◆◆◆ СТРАХ — початок усякої премудрості. Ніколи розум не працює краще, ніж

тоді, коли він охоплений страхом. Боягузи — найкорисніші для церкви люди; якби людство зробилося раптом мужнім, духовенство було б у розпачі.

◆ ◆ ◆ СТРАШНИЙ СУД. Коли небесному отцю остаточно набриднуть усі дурості, які за його потурання чи з його дозволу здійснюють його творіння, ним же наділені глупотою, він збере всіх людей разом у долині Йосафатовій і зажадає у них звіту про всі скоєні ними дурості, ніби не має про них уялення. Після цього — такі ходять чутки — він навіки закриє свою лавочку, і світ назавжди втратить богословів і богослов'я на кару за те, що не зміг видобути з них більшої користі. Страшному судові буде передувати суд, на якому кожна людина зокрема повинна буде відзвітуватися перед всевідаючим богом у тих вчинках, які могли залишитися невідомими божеству.

◆ ◆ ◆ СУВОРЕ ЖИТТЯ. Воно досягається завдяки безлічі мудрованих прийомів, винайдених християнами, щоб мучити себе і тим самим робити приємність всеблагому Богу. Його завжди тішить побожний дух, що пронизує ці витвори його дорогих чад. Значення цих нерозсудливих прийомів полягає ще й у тому, що вони примушують широко відкривати очі тих, хто присутній при їх застосуванні; вони видаються вельми мудрими тим, хто сповнений простодушної віри.

◆ ◆ ◆ СУЄТА. Все на цьому світі суєта, крім богослов'я. Лише на тому світі знайдемо ми щось міцне; там пересвідчимося у міцності побудованої духовенством споруди. А втім, його земна кухня видається мені також досить солідною установою.

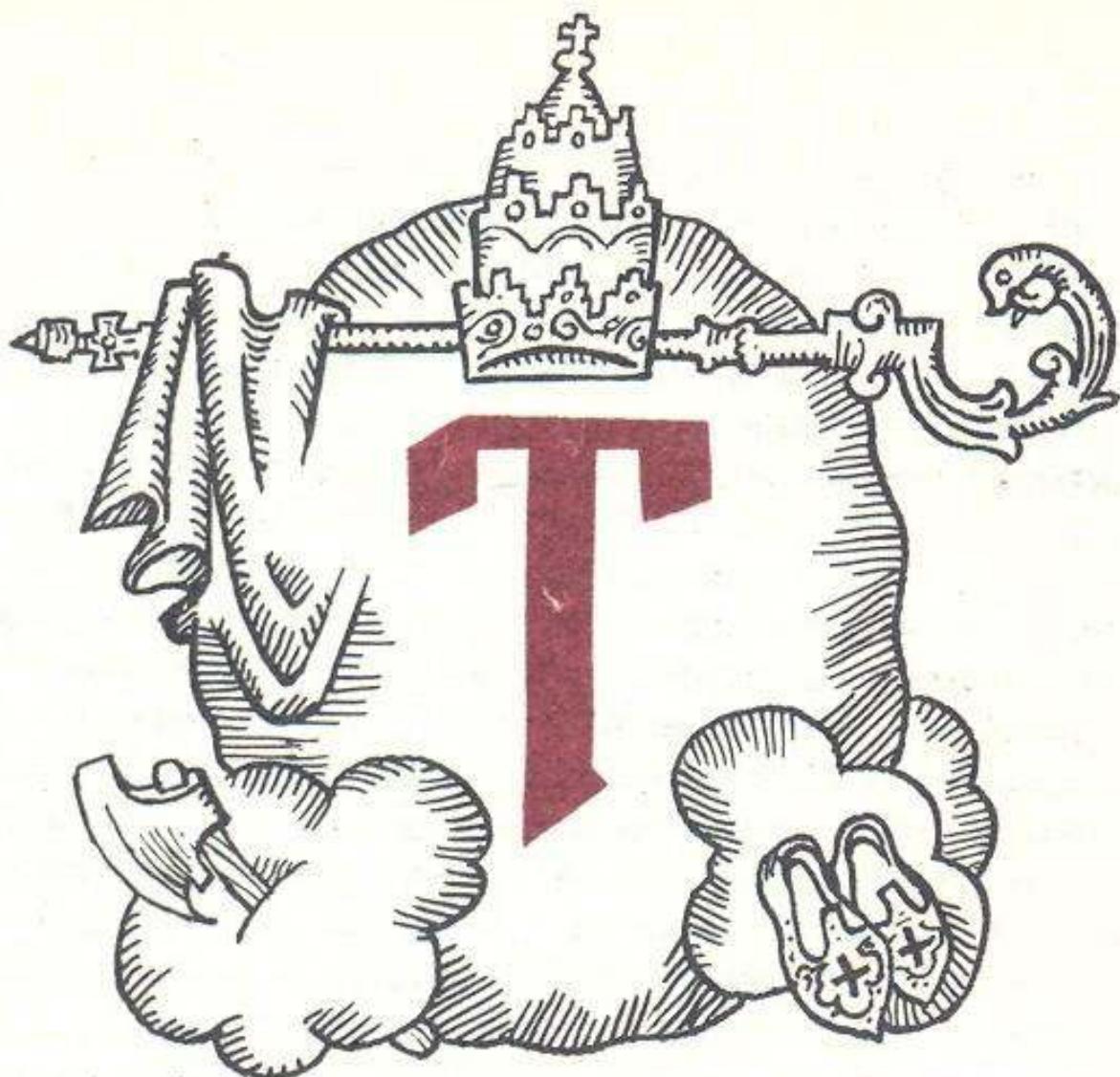
◆ ◆ ◆ СУМНІВИ — маленька тривога, яку духовні вожді навмисне вселяють у побожні душі, щоб мати задоволення розвіяти її. Сумніви мають стосуватися лише церковних обрядів; вчинки, шкідливі для суспільства, ніяких сумнівів викликати не повинні, оскільки вони надто мало зачіпають совість побожної людини.

◆ ◆ ◆ СУПЕРЕЧКИ БОГОСЛОВСЬКІ — важливі чвари, які час від часу, на славу бoga і для розваги його дружини, виникають між непогрішимими органами божественної волі. Через те, що вони однаково непогрішимі, вони не завжди можуть порозумітися. Суперечки ці надзвичайно корисні для церкви: коли розбіжності стосуються тільки форми, суть залишається незайманою. Бажано, щоб государі втручалися в ці суперечки; це надає ваги останнім і швидко їх припиняє.

◆ ◆ ◆ СХИЗМАТИКИ. В очах католиків — це християни, що відмовляються визнати папу главою церкви. Ці дурні не розуміють того, що святий Петро, який був папою, а згодом став воротарем раю, зачинить перед ними двері блаженної обителі. Не варто сваритися із швейцаром дому, у якому хочеш бути прийнятим.

◆ ◆ ◆ СХОЛАСТИКА — важлива складова частина богослов'я; це мистецтво аргументувати словами, придуманими для затемнення понять і для того, щоб заважати нам надто виразно бачити шлях спасіння.

◆ ◆ ◆ ТАЄМНИЦІ. Таємницями

зветься те, чого не можна зрозуміти, але у що треба безумовно вірити, а це легко дается всім, у кого є віра. Милосердний бог, якому надокутило неутримане людське відчуття, вирішив просвітити їх. Він умисне зійшов зі свого престолу, щоб викласти людству зовсім незрозумілі для нього істини. Кожного разу, коли в релігії ви натикаєтесь на щось таке, що суперечить здоровому глупдові і чого священики не можуть пояснити, скажіть, що це таємниця. У цьому прийомі — секрет церкви.

◆ ◆ ◆ ТАЄМНИЧИЙ ЗМІСТ. Богослови часто знаходять таємничий зміст у тих місцях письма, що здаються зовсім позбавленими змісту людям, нездатним через брак віри піднестися до божественного шляхом відречення від розуму.

◆ ◆ ◆ ТАЇНСТВА — священні акти і обряди, за допомогою яких служителі бога спускають з неба важкий тягар духовної благодаті на душі віруючих і перекладають гроші з мирських кишень у свої власні. Деякі християни нараховують сім таїнств, інші вважають, що це число перебільшене. Останні, зрозуміло, неправі: де йдеться про божественну благодать, важко перебільшити.

◆ ◆ ◆ ТЕЗИ. Так у богослов'ї називають привселядній урочисті дебати, у яких молоді богослови показуть своє мистецтво, завдаючи один одному удари по голові з єдиною метою продемонструвати добродяйкісність свого помазання, тобто своєї віри. Ці дебати замінили для християн олімпійські ігри греків, військові вправи римлян і бесіди філософів, що були лише язичниками і неуками у богословських питаннях.

◆ ◆ ◆ ТЕМНА ВОДА ВО ОБЛАЦЕХ.
Див. Біблія, Оракули, Богослов'я.

◆ ◆ ◆ ТЕОКРАТИЯ — чудова форма правління, винайдена Мойсеєм для потреб коліна левітів, за якої бог є єдиною верховною владою і, отже, його улюблені священики є володарями тіл і душ людських. Ця божественна форма правління повинна була б існувати всюди, а особливо у християнських державах, де государи мали б бути холопами духовенства.

◆ ◆ ◆ ТЕПЛУВАТИСТЬ — злочинна байдужість до питань і предметів, які повинні заповнювати всю увагу християн. Така байдужість може привести до терпимості. Християнин повинен горіти ревністю. Бог не виносить теплуватих, вони псують настрій його дружині, яка терпіти не може заціпенілих і боязких поклонників.

◆ ◆ ◆ ТЕРПІМІСТЬ — нечестивий і супротивний планам духовенства напрям думок. Він може бути засвоєний лише не досить щирими християнами, які зраджують інтереси церкви, гадаючи, що можна кожному по-своєму фантазувати про предмети, для всіх однаково незрозумілі. Церква, що знає свої інтереси краще, ніж будь-хто, ніколи не виявляла справжньої терпимості. Завжди і всюди секти ненавидять, переслідують, знищують одна одну, і ми можемо сподіватися, що так триватиме довіку, якщо церква проіснує до того часу.

◆ ◆ ◆ ТЕРПІННЯ — загальнолюдська і християнська добродетель, яка полягає в тому, щоб переносити лиха, які ми не можемо або не наважуємося відвернути. Бог поклав на духовенство завдання випробовувати терпіння государів, які відзначаються звичайно свавіллям і легко втрачають терпець.

◆ ◆ ◆ ТИРАН. Мовою простих смертних це — правитель, який пригноблює громадянство, замість того, щоб правити ним. Мовою релігії тиран — це правитель, який не мислить за вказівкою духовенства, не виконує всіх його вимог, має зухвалство опиратися його святій волі, якщо вона, на думку государя, суперечить благу держави. Над інтересами держави стоять священні права духовенства.

◆ ◆ ◆ ТІАРА — потрійна корона, яку має право носити тільки папа на знак повноти своєї влади над небом, землею і чистилищем.

◆ ◆ ◆ ТЛУМАЧІ — святі крутії, до чиїх послуг вдається церква, коли справи її надто заплутуються. За допомогою безмозких вигадок їм звичайно вдається виграти процес у здорового глузду.

◆ ◆ ◆ «ТОБІ БОГА ХВАЛИМО» — духовна пісня, яку християнські государі примушують співати в храмах кожного разу, коли їм пощастило перебити велику кількість християн; таким чином вони дякують богові за даровану їм милість і за те, що знишили безліч своїх підданих.

◆ ◆ ◆ ТОНЗУРА — священна операція, що її проробляють з волоссям мирянина, який бажає приєднатися до духовенства, тобто почати жити за рахунок інших. Смисл цієї церемонії полягає в тому, щоб вказати, що віднині діяльність посвячуваного буде полягати у стриженні співгромадян, якщо бог дасть йому добре ножиці.

◆ ◆ ◆ ТОРГІВЛЯ. Займатися торгівлею священикам і ченцям заборонено; проте вони цілком законно можуть одержувати деякий зиск від продажу рідкісних товарів, які доставляють їм з того світу. У Франції вони наживають на цій операції сто мільйонів на нуль, а це досить хороше вміщення капіталу. Як відомо, Ісус Христос вигнав продавців з храму; цілком імовірно, це були негідні миряни, яким він хотів дати зрозуміти, що лише духовенству личить перетворювати дім господній у крамничку.

◆◆◆ ТРЕБНИК — збірник молитов, написаних вишуканою латинню, яку церковники, власники бенефіцій, повинні щоденно читати вголос, щоб заробити собі на хліб насущний; не будь у них цього заняття, вони були б некорисні для суспільства.

◆◆◆ ТРИЙЦЯ — невимовна таємниця, одержана християнами від Платона і введена у символ віри нашої святої релігії. Через цю таємницю бог складається з трьох осіб, а троє богів складають одне єдине божество. Догмат трійці може здатися безглуздим лише тому, хто не розуміє Платона. Цей «отець» церкви вигадав три способи розглядати божество; з його могутності наші святі вчителі зробили отця з великою бородою; з розуму — сина, що походить від батька і був розіп'ятий, щоб умиротворити його гнів; з доброти — святий дух, який обернувся на голуба. Ось і вся таємниця.

◆◆◆ ТРУД. Священики існують тут, на землі, не для того, щоб працювати, як миряни. Їхній труд духовний і, отже, вимагає великого напруження. Він полягає в тому, щоб фантазувати, говорити, сперечатися і співати на благо тих, хто орудує руками. З огляду на те, що труд цей дуже корисний, він звичайно дуже добре оплачується. Духовенство було б дуже незадоволеним, якби його духовний труд оплачувався духовно. Див. Трутні, Вампіри, Ченци, Священики.

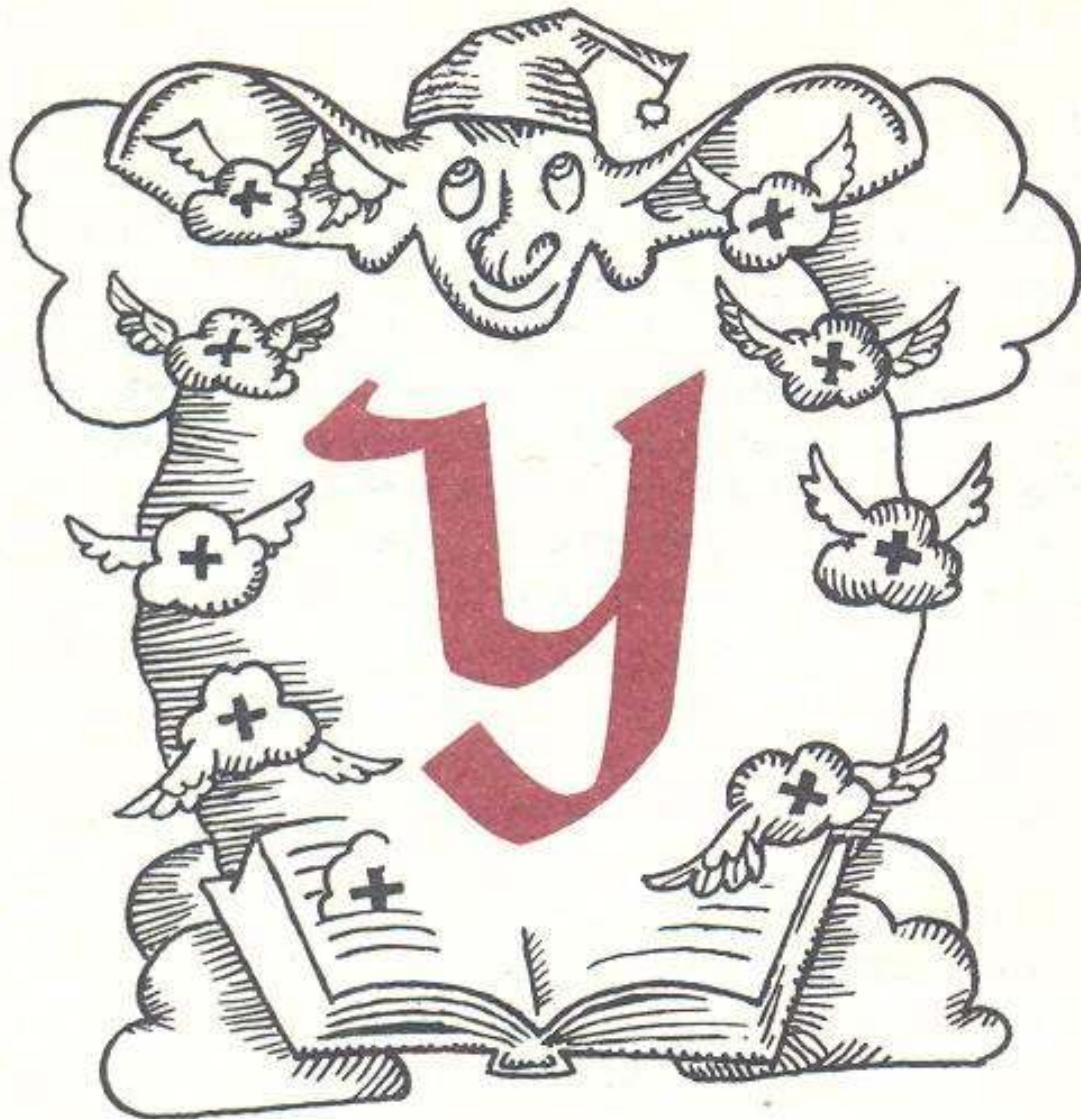
◆◆◆ ТРУТНІ — ліниві і шкідливі комахи, які віднімають у бджіл їх мед і сіють смуту у вуликах, де всі зайняті роботою. Див. Збір десятини, Священики, Ченци, Вампіри.

◆◆◆ ТЯГАР. Ноша господа легка. Священики, що мали б нести цей тягар, пере-

кладають його на наші плечі, і тому він не та-
кий обтяжливий для них. Ми будемо недалекі
від істини, якщо скажемо, що саме духовенство,
за словами Ієремії, тягар господній.

◆ ◆ ◆ ТЯЖБА. Добрий християнин
ніколи не повинен вести тяжб, він має віддати
каптан і штани тому, хто хоче взяти у нього
фуфайку. Духовні особи ніколи не позиваються;
нема нічого більш приємного, як мати з ними
справу.

◆ ◆ ◆ УБОГІ ДУХОМ. На звичайній мові це — просто дурні; мовою християн це — люди, які тому постають у такому дурному вигляді на землі, щоб коли-небудь сяти у раю, де вони будуть звеселяти господа своїми дотепами і красними слівцями. Церква відчуває особливо ніжну любов до своїх дурних чад; на людей з розумом вона не звертає майже ніякої уваги.

◆ ◆ ◆ УЛЬТРАМОНТАНИ — це ті, хто живе по той бік гір. Янсеністи вважають, що їх треба відправити на той бік мостів, що не дуже сильно засмутило б італійців.

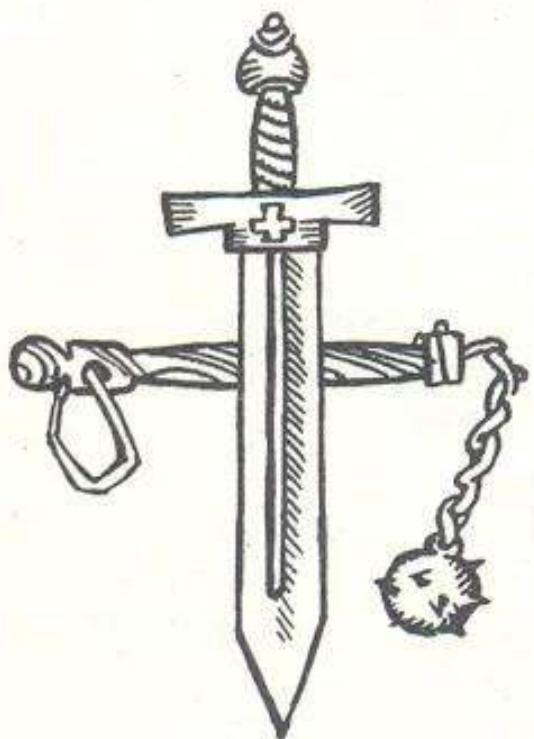
◆ ◆ ◆ УМЕРТВІННЯ ПЛОТИ. Складається з цілого ряду хитромудрих прийомів, за допомогою яких побожні християни спроквола занапашують себе або роблять своє життя нестерпним. Ясно, що всеблагий бог дав нам життя і здоров'я лише для того, щоб ми помалу руйнували їх. Вбити себе ураз якнайсуворіше забороняється: це б позбавило бoga задоволення досхочу надивитися на наші страждання.

◆ ◆ ◆ УНІВЕРСИТЕТИ — заклади, дуже корисні духовенству і мудро доручені піклуванню його членів, які плідно працюють над тим, щоб виховати дуже побожних, дуже фанатичних, дуже безмозких громадян, зовсім некорисних для суспільства, але надзвичайно корисних для духовенства.

◆ ◆ ◆ UNIGENITUS. Цим словом починається цікава булла найсвятішого отця, яка ось уже п'ятдесят років звеселяє Францію. Ця булла вищою мірою сприятливо позначилася на торгівлі папером: завдяки їй з'явилося на світ двісті тисяч таємних наказів про арешт і численні пастирські послання та повчальні статті, якими просвіщалися торговки оселедцями і які давали привід для базікання придворним благочестивим кумасям.

◆ ◆ ◆ УТІХА. Християнська релігія є джерелом безмежної утіхи для віруючих. Вона полегшує страждання і муки цього життя, навчаючи їх тому, що вони мають справу з добрым богом, який у цьому минущому світі карає їх для їхнього ж блага і який через божественну ніжність міг би здумати вічно їх підсмажувати, що дуже утішливо для людей мерзлякуватих.

◆ ◆ ◆ УТРИМАННЯ ПАРАФІЯЛЬНИХ СВЯЩЕНИКІВ. Князі християнської церкви мудро установили, що церковна дрібнота, яка працює у вертограді господа, не повинна мати засобів до існування. Парафіяльний священик звичайно повинен задовольнятися трьомастами ліврами на рік. Звідси видно, що єпископи, які торгають вірою оптом, самі не надто високо оцінюють товар, який вони пускають у роздрібну торгівлю для віруючих через духовних крамарів.

◆ ◆ ◆ **ФАМІЛІАРИ.** Так називають в Іспанії і в Португалії осіб пристойного товариства, які із смирення служать святій інквізиції як шпигуни і донощики.

◆ ◆ ◆ **ФАНАТИЗМ** — свята несамовитість або священна зараза, що охоплює християн, у яких серце кипить, а мозок не діє. Ця хвороба входить через вуха. Проти неї однаково без силі здоровий глузд і насильственні засоби впливу. Найкраще лікування — бульйонами, ваннами і розумними розвагами.

◆ ◆ ◆ **ФАТАЛІЗМ** — жахлива система, яка підпорядковує необхідності все, що від-

бувається у світі, яким правлять незмінні веління бога, без чиєї волі жодна волосина не впаде з голови. Якби насправді все було необхідним, довелося б розощатися з вченням про свободу людської волі і духовенство втратило б ґрунт під ногами, оскільки не могло б прирікати людей на вічні м́уки за їх провини.

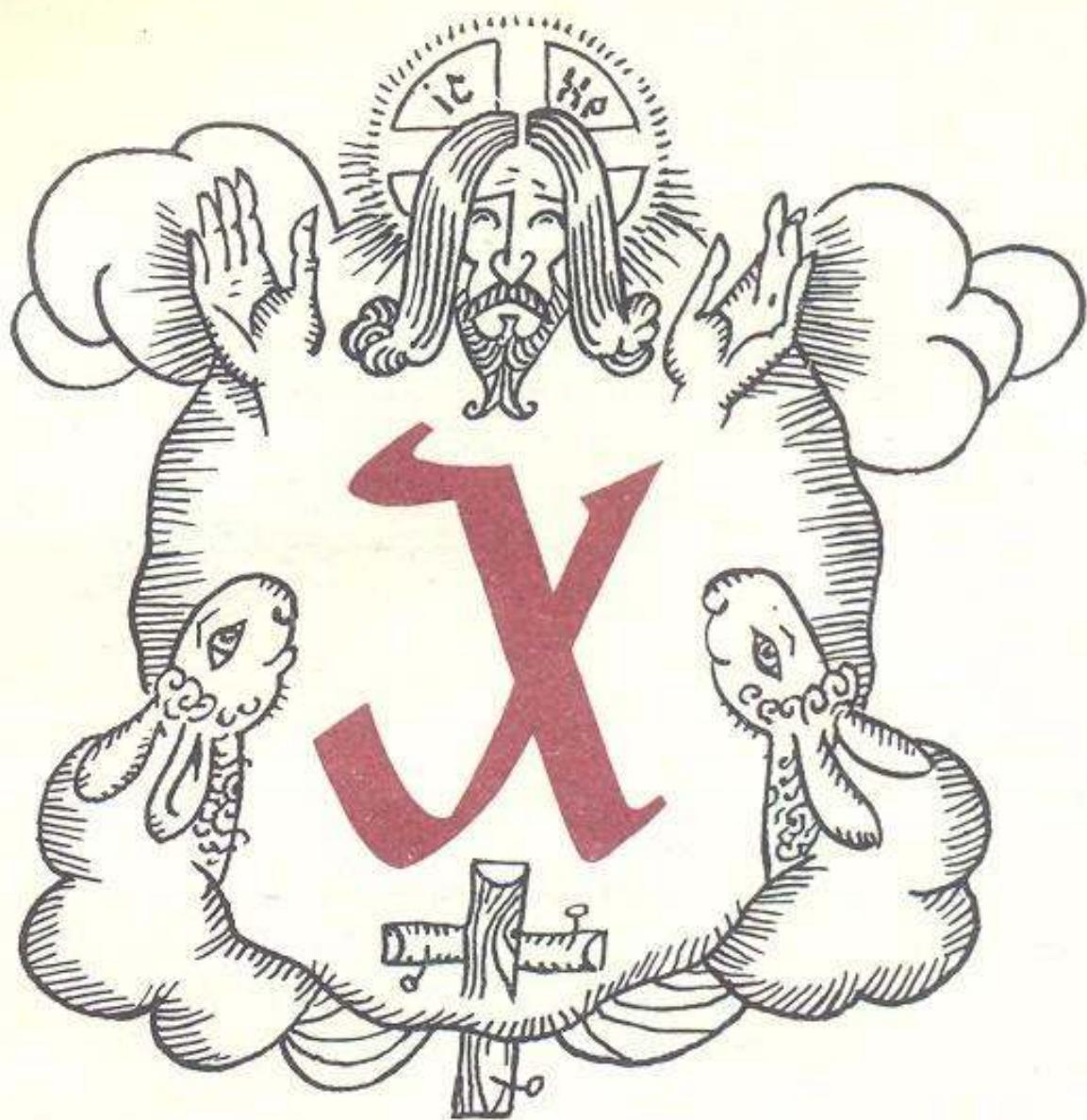
◆ ◆ ◆ **ФЕТИШИЗМ** — релігійне поклоніння матеріальним і неживим предметам, дірче лише щодо істинного бога; переносити його на інші речовини гріх, за винятком того випадку, коли істинному богові заманеться перетворитися на вафлю або вафлю перетворити на себе. Тоді справа зміниться.

◆ ◆ ◆ **ФІЛОСОФИ** — люди, віддані мудрості і здоровому глуздові, а отже, негідники, злодії, шахраї. Люди, ненависні церкві, яких суспільство повинно спалювати на vogнищах. Ці мерзотники мають нахабство попереджати людей, що у них витягають гаманці тут, на землі, примушуючи піdnімати очі до неба. Ця стаття належить *п. Паліссо і адвокату Моро*.

◆ ◆ ◆ **ФІНАНСОВІ ЧИНОВНИКИ.** Вони відповідають митарям Нового завіту. Всі вони, за винятком скарбника духовенства, приречені на вічну загибель, якщо тільки милосердні священнослужителі не звільнять їх від частини нечестивого мамона.

◆ ◆ ◆ **ФРАНЦІСКАНЦІ** — жебрущі ченці, які протягом п'яти століть прославляють церкву своєю поміrnістю, цнотливістю і неспростовними доводами. У них немає власності; навіть їхня юшка, як відомо, належить папі.

◆ ◆ ◆ **ХАРЧУВАННЯ.** Немає нічого більш важливого для спасіння душі, ніж правильний вибір їжі. Церква, як добра мати, турбується про здоров'я своїх дітей; вона їм прописує режим і часто саджає на дієту. Див. Піст.

◆ ◆ ◆ **ХМАРИ.** В їх обрисах можна побачити що завгодно; коли духовенство чимось невдоволене, в них убачають готові до бою війська. Хмари схожі на книги святого письма, в яких богослови знаходять усе, що хотуть, і примушують те саме бачити всіх, у кого міцна віра чи дуже затьмарений розум.

◆ ◆ ◆ ХРЕСТ — символ і знамено спасіння. Це — дві складені хрест-навхрест палички, що зображують шибеницю, на якій було повішено божество. Служителі господа, на зразок Жана Дезантомура, з успіхом користуються ним для побиття негідників, що приходять грабувати їх вертоград. Нести свій хрест — значить впадати у святий смуток, мучити самого себе: за відсутністю кращих можливостей рекомендується мучити інших, щоб допомогти їм здобути рай.

◆ ◆ ◆ ХРЕСТОВІ ПОХОДИ — святі походи, організовані за наказом пап з метою звільнити Європу від безлічі побожних мерзотників, які, щоб одержати у неба прощення злочинів, учинених ними у себе на батьківщині, відважно йшли сподіювати нові у чужі краї.

◆ ◆ ◆ ХРЕЩЕННЯ — таїнство, конче необхідне для спасіння. Бог не допустить в обитель блаженства нікого, хто хоч раз у житті не відчув на своїй потилиці струменя холодної води. Вода ця має силу змити з дитини великий гріх, спокутуваний сином божим і скоений ще за кілька тисячоліть до того, як батьки дитини надумалися пустити її на світ.

◆ ◆ ◆ ХРИСТИЯНИН — овечка божа, простак, щиро сердно переконаний, що твердо вірить у неймовірні речі, навіяні йому священиком, особливо якщо йому ніколи не доводилося про них розмірковувати. Так, наприклад, він вірить у те, що трійка дорівнює одиниці, що бог прийняв подобу людини, що він був розіп'ятий, що він воскрес, що духовенство ніколи не бреше і що ті, хто не вірить священикам, будуть навіки прокляті.

◆ ◆ ◆ ХРИСТИЯНСТВО — релігійна система, приписувана Ісусу Христу, насправді ж вимудрувана Платоном і св. Павлом, удосконалена церквою для спасіння людських душ. З часу виникнення цієї божественної релігії народи стали розумнішими, більш освіченими і щасливішими, ніж були раніше; з того часу людство не знає розбратів, заколотів, масових убивств і пороків, а це неспростовно доводить, що християнство — божественного походження, що треба бути нечестивцем, щоб боротися проти нього, і божевільним, щоб сумніватися в його істинності.

◆ ◆ ◆ ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ. Вона набагато вища від світської, чи філософської, моралі, протилежної їй. Вона полягає в тому, щоб бути побожним, молитися, вірити, журитися, зlostитися, ледарювати. Навпаки, світська мораль приписує бути справедливим, діяльним, зичливим і добрим. Звідси випливає, що поза християнською релігією не може бути ніякої моралі на землі.

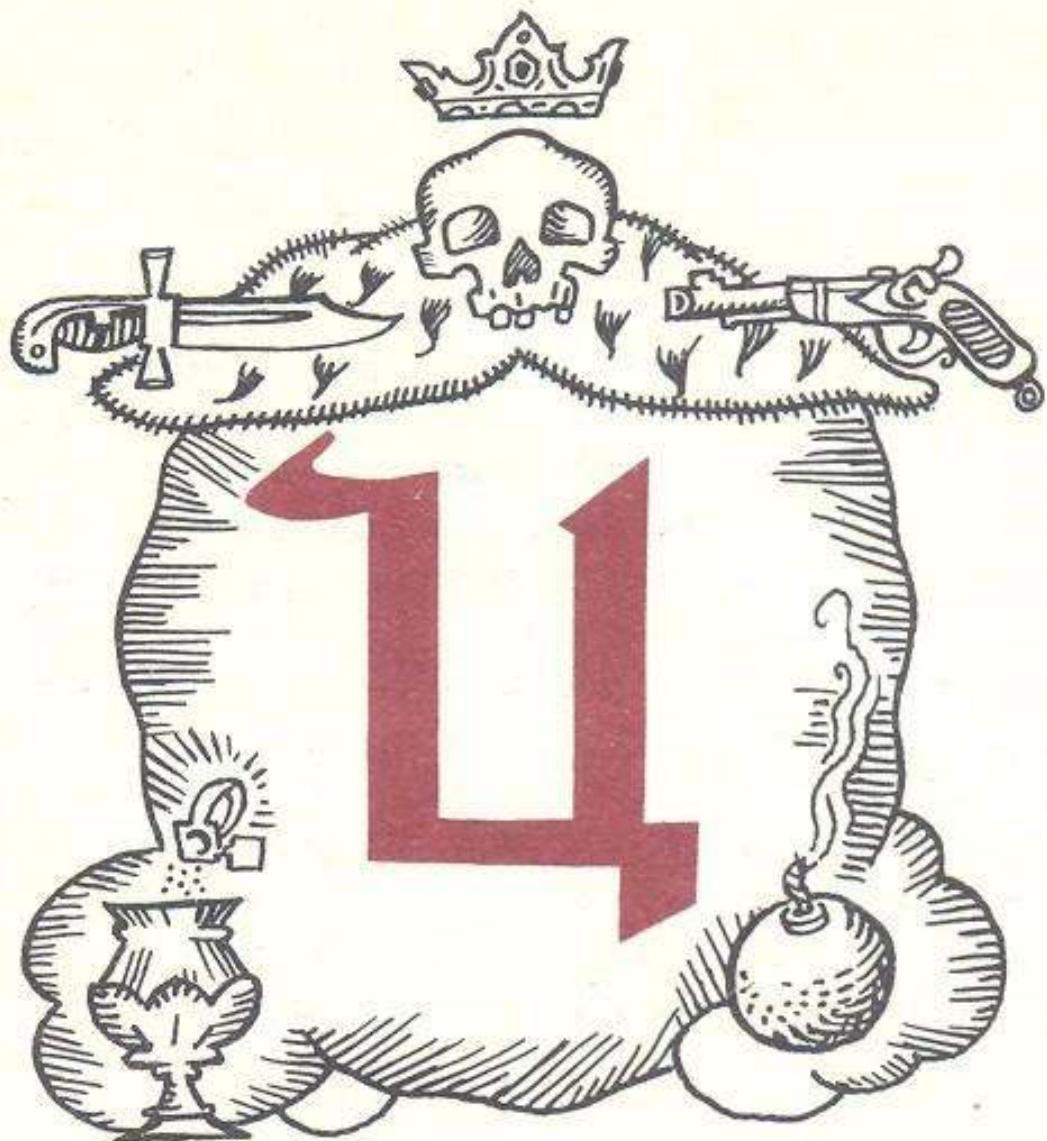
◆ ◆ ◆ ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ. Воно полягає в тому, щоб розповідати священні байки вихованцям і всіляко пригнічувати їх здоровий глузд. Право вести цю благотворну діяльність належить виключно духовенству, і воно має можливість доводити народи до стану отупіння, якого вимагають його інтереси.

◆ ◆ ◆ ХРОНОЛОГІЯ. Святий дух точно визначив у біблії час створення Всесвіту. Але він схилює в цьому питанні й указує різні дати, в залежності від того, якою мовою він говорить: по-єврейськи, по-грецьки чи по-латині.

Він робить це навмисно, щоб випробувати нашу віру і розважити пана Сусьє і пана Ньютона.

◆ ◆ ◆ ХТИВІСТЬ. Це слово, яке, можливо, не зовсім пристойно звучить для деликатних вух, є богословським терміном і тому цілком доречне. Воно позначає прокляту схильність людей до всього, що може принести їм насолоду,— схильність, набуту людьми після гріхопадіння Адама.

◆ ◆ ◆ ЦАРЕВБИВСТВА — материнські покарання, що церква вживає іноді щодо государів, які виявляють мало шани до її служителів. Аод, св. Фома і отець Бузенбаум дозвели, що вбивати тиранів — річ найзаконніша. Див. Тиран. Миряни обурюються царевбивствами, учиненими за наказом церкви. Чи знають ці неуки, що у стародавніх римлян батьки мали право вбивати своїх дітей?

◆ ◆ ◆ ЦАРСТВО БОЖЕ. Воно не від миру сього. Так сказав сам Христос, але це його висловлювання не з вдалих. Власне кажучи, тут, на землі, повинні були б царювати лише

священики, проте — на жаль! — маловір'я го- сударів часто ламає їх святі плани. Якби ми мали досить сильну віру, государі були б вір- ними слугами духовенства.

◆ ◆ ◆ ЦЕНЗУРА — ганебний від- зив, який дають богослови особам або книгам, яким не пощастило сподобатися їм або які су- перечать їх непогрішимим ідеям. Однак ми не думаємо, що наш словничок накличе на себе такий відзив.

◆ ◆ ◆ ЦЕРЕМОНІЇ — рухи тіла, що суворо регламентуються духовенством і мають на меті приносити богові насолоду; їх значення та- ке велике, що краще дати всьому народові за- гинути від вогню і заліза, ніж внести у них навіть незначну зміну. Див. Обряди.

◆ ◆ ◆ ЦЕРКВА — дружина Ісуса Христа. Вона тримає під черевиком чоловіка, добросердого хлопця, який ні в що не втручається і на все згоден, аби вдома було тихо. І справді, дружина — жінка не легка; іноді во- на виявляє до своїх дітей таку суворість, яку батечко зовсім не міг би схвалити, якби мав смі- ливість сказати своє слово.

◆ ◆ ◆ ЦЕРКОВНА ІСТОРІЯ — нау- ка, дуже корисна для осіб духовного звання, але надто шкідлива для мирян, які, будучи не завжди достатньо міцними у вірі, могли б зben- тежитися благочестивими неподобствами слу- жителів господа.

◆ ◆ ◆ ЦЕРКОВНИКИ — родове по- няття, що включає в себе всіх християн, які присвятили себе служінню Богу чи відчувають покликання жити, не працюючи, за рахунок не- гідників, що проводять життя у праці.

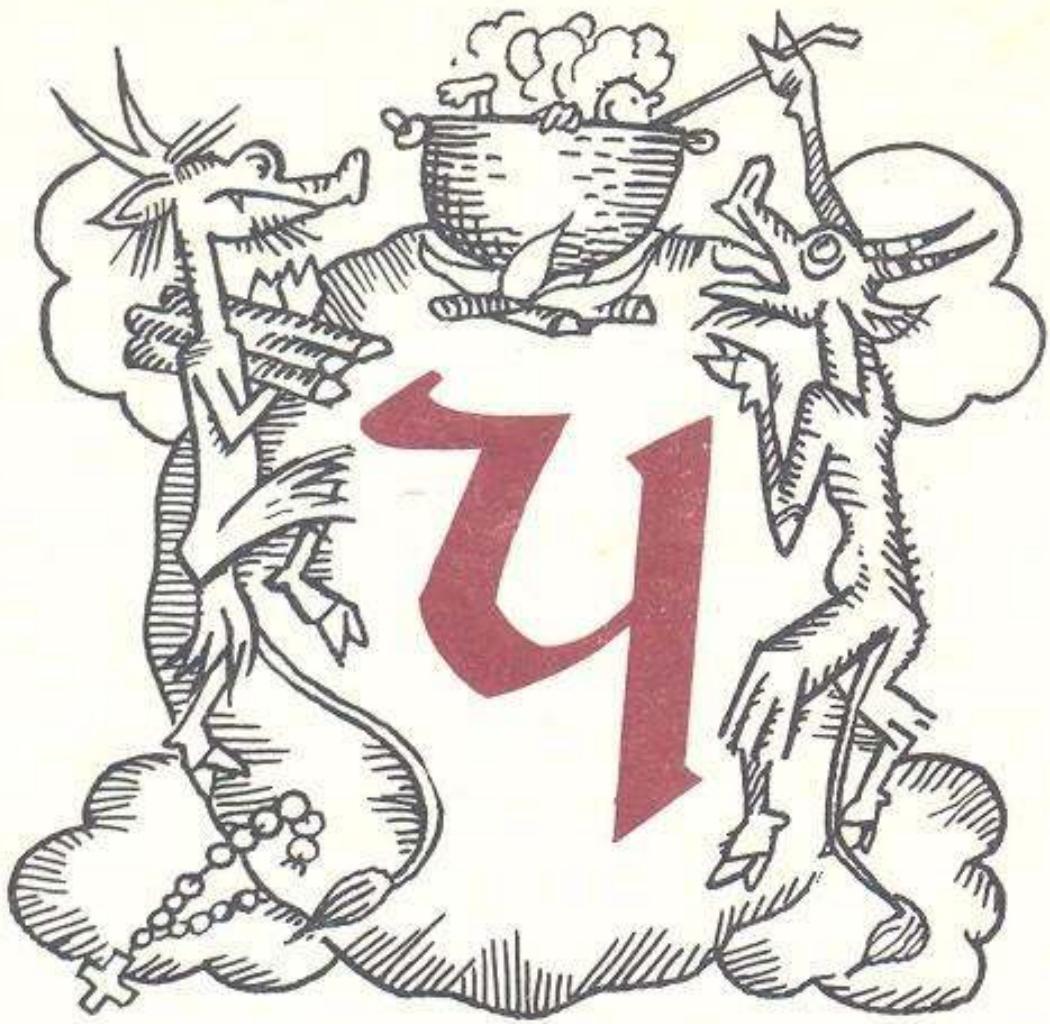
◆ ◆ ◆ ЦІКАВІСТЬ — великий гріх.

Колись бог прокляв рід людський за цікавість жінки, яка захотіла осягнути добро і зло. Звідси випливає, що ми ризикуємо накликати на себе гнів божий, коли послуговуємося своїм здоровим глузdom або намагаємося пізнати більше того, що вважає для нас достатнім духовенство.

◆ ◆ ◆ ЦНОТЛИВІСТЬ — чеснота,

якої свято додержуються ченці і черниці Італії, Іспанії і Португалії, що постригом назавжди звільнили себе від похоті, властивої простим смертним.

◆ ◆ ◆ ЧАКЛУНИ. Колись, як це видно з біблії, у них вірив святий дух, довго вірили у них і наші духовні отці. Тепер у них ніхто не вірить, і, якщо так і далі буде продовжуватися, скоро перестануть вірити у будь-що-будь.

◆ ◆ ◆ ЧАС. Час, що має таку велику цінність для мирян, не має ніякого значення в релігії. Її святі служителі вважають своїм обов'язком систематично гаяти час. І справді, що та-ке час у порівнянні з вічністю? Див. Споглядання, Міркування, Акти благочестя, Свята.

◆ ◆ ◆ ЧЕНЦІ — духовні особи, організовані в загони. Вони ходять у білому, сі-

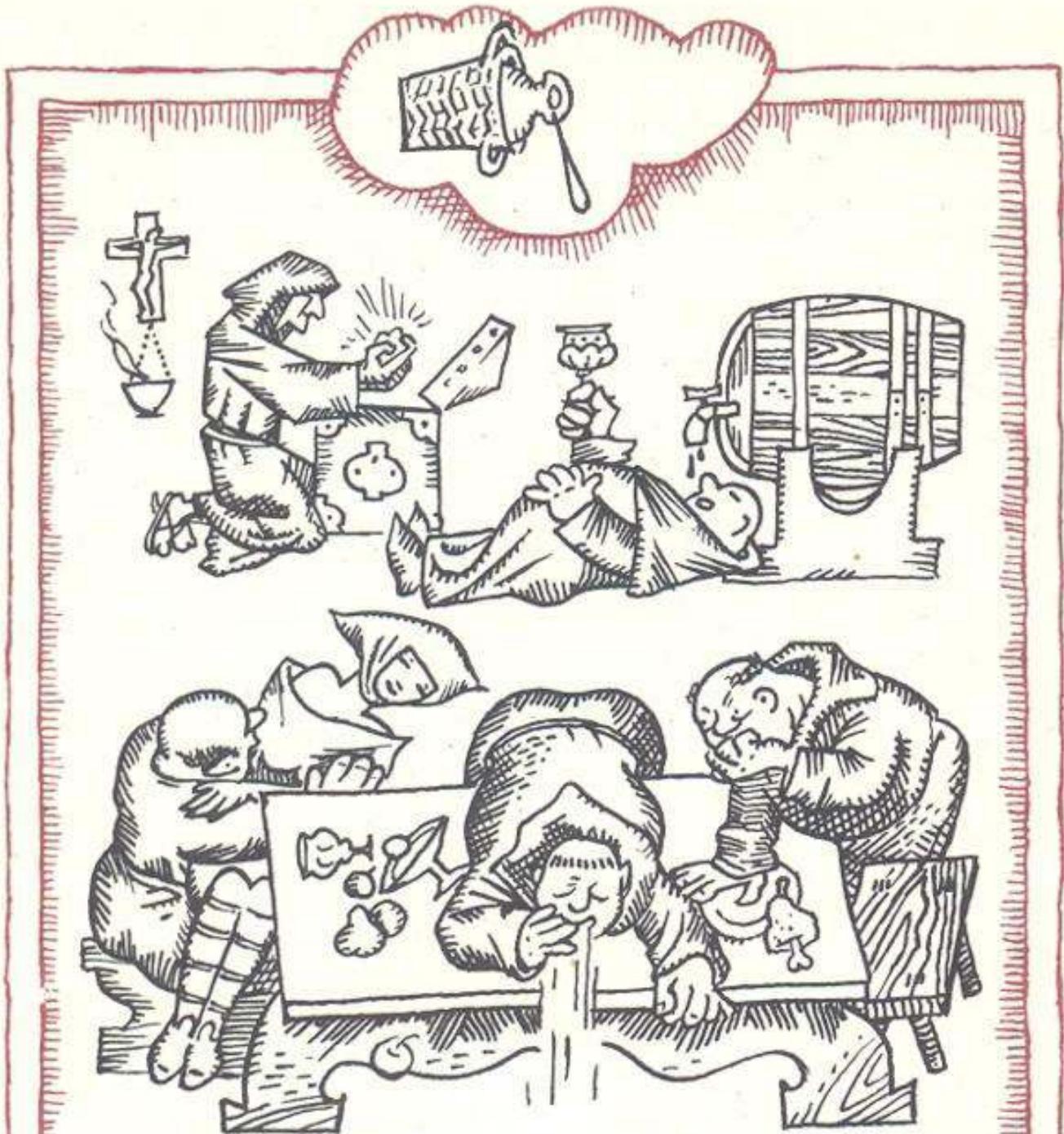
рому, чорному, носять бороду або голять її, і якщо носять, то запускають або підстригають її; словом, це люди безмірно корисні для суспільства, з якого вони через це можуть збирати щоденні податки, коли у них немає власного майна. Ченці — стовпи і світильники церкви; народи, позбавлені цієї втіхи, багаті, а, отже, приречені на вічні муки.

◆ ◆ ◆ ЧЕРНЕЧІ ОРДЕНИ — різні загони ченців, що як добровольці служать у святому ополченні. Народи матеріально платять їм за те, що вони духовно захищають їх від духу вільнодумної критики і примушують духовні милості дощем виливатися на їхні душі; це сприяє тілесному процвітанню ченців.

◆ ◆ ◆ ЧЕРНИЦІ — святі діви, призначенні для гаремів, які Ісус Христос утримує тут, на землі. Кожна з них плекає надію за допомогою маленьких хитрощів заслужити коли-небудь право на своє місце біля господа. А в чеканні майбутнього вони живуть під охороною ченців і священиків, які, не будучи євнухами, іноді наставляють султанові роги за те, що він дуже довго примушує очікувати на себе.

◆ ◆ ◆ ЧЕРСТВІСТЬ. Служителям церкви часто дорікають у душевній черствості. Але ж вона — плід високої чесноти. Добрий християнин повинен бути цілком байдужим. Він може стати досконалим священиком лише у тому разі, якщо від всеблагого господа одержить мідний лоб і залізне серце. Після ситного обіду йому й діла не повинно бути ні до кого на світі. Біля одра вмираючих особливо яскраво виявляється стойцизм священнослужителів.

◆ ◆ ◆ ЧЕСНОТИ БОГОСЛОВСЬКІ. Вони називаються так тому, що потрібні бого-

Ченці і чорнці

словам і мають на увазі інтереси духовенства. Богословських чеснот три: *віра, надія і любов*. Віра ставить під владу духовенства народи, надія розважає їх нездійсненими обіцянками, а любов примушує турбуватися про духовенство і давати йому можливість жити на всьому готовому.

◆◆◆ ЧЕСНОТИ ЗАГАЛЬНІ. Вони корисні тільки суспільству, до церкви ж не мають ніякого відношення. Отже, ці чесноти хибні. Проте інколи вони можуть на дещо пригодитися; для цього потрібно поєднати їх з євангельськими чеснотами, що називаються також богословськими.

◆◆◆ ЧИСТИЛИЩЕ — піч з відбитим полум'ям, у якому для утіхи католицького духовенства бог підсмажує протягом деякого часу, обмеженого його справедливістю, душі тих, кого він бажає остаточно очистити. Проте його духовенство вносить сюди поправку, примушуючи бога швидко випускати душі тих, кому воно як слід обчистило кишени.

◆◆◆ ЧУДЕСА — надприродні явища, тобто такі, які суперечать мудрим законам, продиктованим природі незмінним божеством. Якщо мати віру, можна творити скільки завгодно чудес. Коли віра слабшає, перестаєш бачити чудеса, і у природі все йде помаленьку, своїм звичаєм.

◆ ◆ ◆ ШАРЛАТАНИ — ширі друзі людства, які подумують лише про його благо. Шарлатани бувають духовні і світські. Останні — негідники, а перші — чесні люди, що практикують з дозволу короля і найсвятішого зцілителя душ; вони звичайно намагаються зробити нас хворими, щоб довести дієвість своїх ліків.

◆ ◆ ◆ ШАХРАЇ. Див. Священики, Жонглери, Злодії, Кomedіанти.

◆ ◆ ◆ ШКОЛА — арена, на якій стинаються священні гладіатори, сперечаючись про очевидні істини божественного одкровення.

Звичайно удари, які богослови завдають один одному, з усією силою падають на голови народів, що, безсумнівно, є вражаючим чудом.

◆ ◆ ◆ ШКОЛА БЛАГОЧЕСТЯ — це невеличкі духовні вправи, винайдені священиками для підтримування бадьорості у побожних душ. Без вправ благочестиві жінки і люди, які мають занадто багато вільного часу, могли б занудьгувати від неробства і — чого доброго — зайнятися речами, корисними для їхніх сімей і мінливого світу.

◆ ◆ ◆ ШЛЮБ — стан недосконалості, який, проте, церква визнає за таїнство. У шлюбі є тільки одна хороша сторона: він прекрасна стаття прибутку для духовенства, що хитро придумало всілякі перешкоди одруженню, щоб усувати їх за гроші.

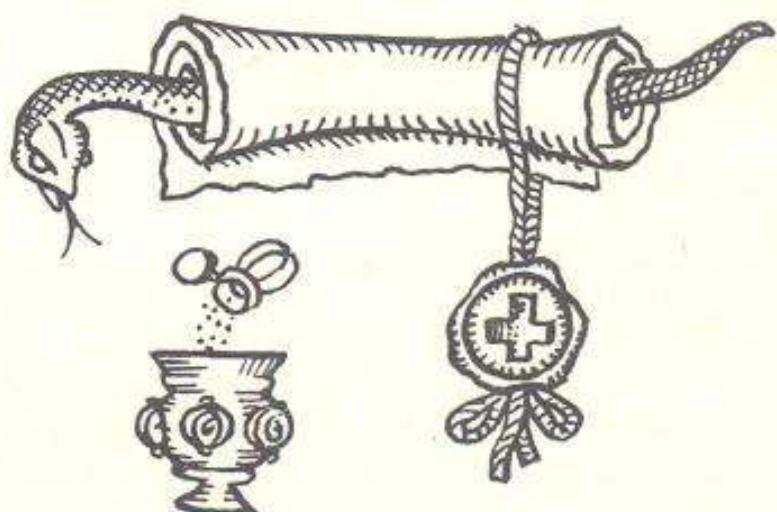

◆ ◆ ◆ ЯВЛЕННЯ — чудесні видіння, які відвідують тих, кому бог на знак особливого благодіяння подарував хворий розум, схильність до іпохондрії, погане травлення і вміння безсороно брехати.

◆ ◆ ◆ ЯНСЕНИСТИ — фальшиві католики, які, всупереч думці найсвятішого отця, духовенства і двору, що б там не було хочуть здобути славу найправовірніших чад церкви. Ідея дійової благодаті до цього часу не змогла завоювати двору. Зате вона має великий успіх на вулиці Сент-Оноре, у кварталі Маре і на Ринку, а також у деяких членів парламенту. Янсе-

ністи — люди досить м'які, коли сила не на їхньому боці; але варто ім укріпитися, і м'якість зразу ж зникає. Незважаючи на суровість їх звичаїв, зморшки на їхніх лобах часом розгладжуються, коли вони бачать вражаючі чудеса, які щоденно потай творить бог, щоб допомогти їм. Особливо розцвітають їхні веселощі у дні великого посту.

◆ ◆ ◆ ЯРМО. Ярмо господа солодке і легке. Щоб нести його більш проворно, слід мати лише сильні плечі і гнучку спину, а свій гаманець віддати візникам, які вас запрягли.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

ПОПЕРЕДНІ МІРКУВАННЯ 8

СЛОВНИК 29

Завідуючий редакцією В. В. Чуприна
Редактор В. П. Богданьок

Молодший редактор І. В. Сосюра

Художник В. Д. Чорнуха

Художній редактор Н. К. Личак

Технічний редактор Н. С. Подоляк

Коректори М. Б. Котовська, З. І. Скапінкер

Інформ. бланк № 1160

Здано до набору 26.10.79. Підп. до друку 17.04.80.

Формат 60×84 $\frac{1}{3}$ /32. Папір офсетний.

Гарн. «Балтика», офсетний друк.

Ум.-друк. арк. 5,58. Обл. вид. арк. 6,94.

Тираж 130 000(І з.— 50000) Зам. 9—315. Ціна 70 к.

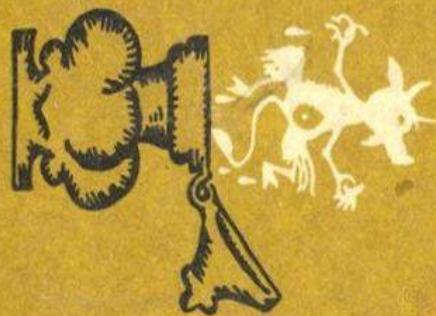
Політвидав України. 252025, Київ-25, Десятинна, 4/6.

Віддруковано з позитивів Головного підприємства на Київській фабриці «Жовтень» РВО «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Київ-53, вул. Артема, 25.

70 к.

70.
к.

Ноль Гольбах КИШЕНЬКОВЕ БОГОСЛОВ'Я

Ноль Гольбах
КИШЕНЬКОВЕ
БОГОСЛОВ'Я

